

2584

సంపాదకులు
విశ్వనాథ సత్యనారాయణ
జువ్వారి గౌతమరావు

జ్యోతి

సంపుట 2 సంచిక 7 జూన్ '60

ఆర్. ఎం. చంద్రశేఖరం

మాచిరాజు దేవీప్రసాద్

సుప్రసన్న

సంపత్కుమారం

రామారావు

శత్రుత్వం

కొలకయ్య

శ్రీనివాసమూర్తి

ధూళిపాళ శ్రీరామమూర్తి

విశ్వనాథ వేంకటేశ్వర్లు

ఆధునిక సాహిత్యగతిని సూచించే

హిందీ మాన పత్రిక :

‘కల్పన’

నవ్య కవితా రీతులు

కథలు

సాహిత్య విమర్శలు

ఆధునిక సాహిత్య సమస్యలపై

విశేష చర్చలు.....

కార్యాలయము :

౫౧౬, సుబ్బాబజార్

హైదరాబాద్.

జయంతి తే సుకృదినో
రససిద్ధాః కవీశ్వరాః

సంపాదకులు

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ
జువ్వాడి గౌతమరావు

కార్యాలయము

ఉస్మాకాపురా, కనీంనగరము

శంవత్సర చందా రు. 8-00

విడివ్రీతి 0-75 ప.పై.

సంపాదకీయము

జీవుని వేదస-6

గుప్తపాదుని వ్యక్తి వాదము

దూళిపాళ శ్రీరామమూర్తి 8

గణపతిశాస్త్ర - గణితశాస్త్రం

మాచిరాజు దేవీప్రసాద్ 18

నిదాఘము

పంపత్తు-మర 16

సమగ్రాంధి సాహిత్య చరిత్ర

కతకృతువు 19

మూగ మనసు

ఆర్. యం. చిదంబరం 24

శిల్పాత్మ

విశ్వనాథ పేంజీశ్వర్లు 32

నేని కవిత - సంప్రదాయము

సుప్రసన్న 35

లోతు గుండెలు

కొలకలూరి 41

కాల గ్రంథి

కె. రామరావు 47

వర్ణనలు

శ్రీనివాసమూర్తి 48

లోలోపలి ఆలోచన 51

చర్చావేదిక 53

ఆకాశవాణి 54

గ్రంథసమీక్ష 59

సంపాదకీయము

ఎక్కువ గ్రంథములు వ్రాసి యేమి ప్రయోజనము; నిలిచెడి గ్రంథ మొక్కటి చాలును—ఈ భావము కొందరు ప్రసిద్ధులైన యాధునికకవులు చెప్పుటకలదు. వారొండు రెండు మంచి గ్రంథములు వ్రాసినవాచే. ఆ గ్రంథములవలననే వారికి బ్రతిష్ఠ వచ్చినది. నేటి కాలమునందభివ్యాప్తమైయున్న నూతనభావ సంప్రతిచేతగాని, ప్రాచీనులు చెప్పిన కొన్ని కావ్యగుణములయొక్క ప్రాచుర్యముచేతగాని వారిగ్రంథములకు గ్రాహ్య స్వమునుగలదు. వానియందు గుణములు లేవనుటకును వీలులేదు. కాని “పలుగ్రంథములు వ్రాసి ప్రయోజనమేమి” యన్నమాటలో నొక దురర్థస్ఫూర్తి కలదు. ప్రథమతః, పలుగ్రంథములు వ్రాసిన వాని కావ్యములయందు గుణాధిక్యముండుటకు వీలులేదనియొక యభిప్రాయము దానియందు భాసించును. ఒకకవి బహుగ్రంథరచయిత యగుటవలన వానియందు గుణాధిక్యము పొసగదు అన్నసంగతి విచారణీయమగుచున్నది. ఏకపు లొండురెండు గ్రంథములు వ్రాసికొ, వారు తమ యరువదియేండ్ల జీవితములో ను బదియేండ్లదే పనిగా నాయెందురెండు గ్రంథములగుర్చియే యాలోచించియాలోచించి తమ యరువదియవ పజిలోనో డెబ్బదియవ పజిలోనో గ్రంథమును బూర్తిచేసి “నేన్నయేండ్లు వీనినిగురించి యాలోచించితిని. నాసాంక్షిత్వము నాశీర్షము నాభావనాప్రైప్త్యము నాస్వప్నమయిన కవితాశక్తియు దీనియందిమిడించితిని” యని చెప్పినచో నదికొంత సమంజసముగా నుండునుగాని వారు తమ కావ్యములను జిన్ననాడే వ్రాసిరి. వానియందుగొన్ని గుణములున్నవి. వానిని గురించియే వారికి బ్రతిష్ఠవచ్చినది. ఆ గ్రంథములయందు వారి సర్వజీవితానుభవము, వారి సర్వసాంక్షిత్వము నున్నవనుటకు వీలులేదు. కాదా. వారిచేతనే యప్పుడప్పుడింకొక సిద్ధాంతము చెప్పబడుచున్నది. “ఉత్తమమయిన కవిత్వము మౌనమునందే వ్రాయగలడుగాని యెవ్వడును వాగ్ధక్యమునందు వ్రాయలేడు”—అని. ఈ సిద్ధాంతము ప్రకారము వారా గ్రంథములను మౌనమునందేవ్రాసిరి. అందుచే నవియే యుత్తమగ్రంథములు. మరియెవ్వడయిన తన యరువదియవయేటనో, యరువది దాటిన తరువాతనో యొక గ్రంథమును వ్రాసినచో నాసిద్ధాంతము ప్రకారము తస్యగ్రంథము ఉత్తమ గ్రంథముకారాదు.

ఎవ్వడయినను దన జీవితము మొదటనే “నేను నా జీవితము మొత్తము మీద నొక్కటే గ్రంథము వ్రాయుదును”- అని కాని “నేను వంద గ్రంథములు వ్రాయుదును”- అని గాని నిశ్చయించుకొనియుండడు. అట్లు నిశ్చయించుకొన్నచో వాని సర్వ శక్తియు మొదటి వాని గ్రంథములో నుండుటయు, రెండవవాని పలు గ్రంథముల యందు బరచబడి పలుచబడుటయు సంభవించునని చెప్పవచ్చును. అట్లేవ్వడును దన రూపనమున నిశ్చయించుకొనడు.

పెద్దన్నగారి మనుచరిత్రమును గురించి యొక ప్రభవము. ఆయన దానిని జీవితాంతము వ్రాయుచుండెన్న ప్రభ. ఆయన ప్రతి పద్యమును జెక్కి-చెక్కి సుగతు చేర్చి ముసాయిదాగా చేర్చినాడు. సర్వత్ర యొక విలక్షణమయిన మాధుర్యమును సమకూర్చినాడు. ఆ రీతిగా బ్రతి పద్యమును దీర్చి దిద్దుటకు బహు ప్రయత్నము బహు కాలము కావలసియుండును. శ్రీనాథుని దీసికొన్నచో నాయన గ్రంథములు నేటికి నాడు గ్రంథములైనను భాషయందు నిలిచియున్నవి. పెద్దన్నగారి పద్య రచనయందలి బిగువు తగ్గినను శ్రీనాథుని పద్య రచనయందధికమయిన యొక విలక్షణమయిన మాధుర్యము లేదనుటకు వీలులేదు. పెద్దన్నగారి యొక గ్రంథమును నిలిచినది. శ్రీనాథుని యారు గ్రంథములును నిలిచినవి. జిక్కన్నగారి పనులేను పర్వములు నిలిచినవి. ఎఱ్ఱన్నగారి మూడు గ్రంథములు నిలిచినవి. హరివంశ మింత పెద్ద గ్రంథము.

నిలిచెడి యొక గ్రంథమనగా గ్రంథముయొక్క ప్రమాణము కూడ నీ మాటలో నిమిషియున్నదా; యున్నచో గొలది వందల పద్యములుకల పారిజాతాపహరణమును గ్రంథమే. వేలకొలది పద్యములుగల భారతమును గ్రంథమే. కనుక గ్రంథమన్న మాటకు సర్థము నిర్ణయించుట కొంత కష్టమే. ఒకడు తనకున్న శక్తిని రెండు మూడు వందల పద్యములలో బ్రకటించును. మరియొకడు కొన్ని వేల పద్యములమీద బ్రకటించును. రెండు శక్తులు నొకటియేనా? కొన్ని వేల పద్యములు వ్రాసిన కవియొక్క శక్తియు, భావనా పటిమయు సధికమనుటకు వీలున్నదా? “వేల పద్యములు వ్రాయవచ్చును; పిప్పిగా నుండవచ్చు”ననవచ్చును. పిప్పిగా నుండెడు లక్షణమొక కవి రచన యందున్నచో వాడు వేల పద్యములు వ్రాసినను బిప్పియే. రెండు మూడు వందల పద్యములు వ్రాసినను బిప్పియే. పిప్పి పిప్పియే.

ప్రశ్న యెచ్చట బుట్టుననగా నేది పిప్పి, యేది రసవంతము- అన్నచోట బుట్టును. యథార్థమైన ప్రశ్న యిది; పూర్వపు ప్రశ్నకాదు. ఏది రసవంతముకాదో యనిపిప్పి. రసవంతమైనదేది? రసముకలది రసవంతము. రసమనగానేమి? శృంగారాది రసములు

కలవు. అందును వానిగురించి సంభాషించుకొనలేరు గనుక, సంభాషించుకొనుట కష్టము కనుక బూర్వులు వానిని మరికొంత సులభపరచిరి. రసము, రసభాసము, భావము, భావాభాసము. నాల్గును రస కక్ష్యలో చేర్చిరి. కవులయొక్క సంఖ్య పెరుగుటకు వీలయి నది. భావతో బహు శబ్దములు వానియొక్క స్వార్థమునందువయోగించబడుటయే గాక యనేక విధములుగా నుపయోగింపబడుటకూడ గలదు. కొన్ని శబ్దములు వలక్షకముగా వాడబడుటకలదు. కొన్ని శబ్దము లర్థ విపరీణామము పొందుటకలదు. ఉపలక్షకమనగా నొక యుక్తమేమనగా తత్స్పర్శ మాత్రముచేత తద్గుణమచ్చటనున్నట్లు వాడబడుట. ఒక పద్యము మధురముగానుండును. చక్కని శైలిలో నుండును. అందు రసభావములుండ నక్కరలేదు. అయినను జనులు దానిని రసవంతముగా నున్నదనుదు. అట్లనుటలో సర్థ మేమనగా ననాదినుండియు “రీతిరాత్మా కావ్యస్య” యన్న వామనుని సూత్రార్థమునకు నెనుకనున్న మనోవృత్తి పద్య రచనయందలి యొక విలక్షణమైన శిల్పము- శిల్పమనుట కన్న మధురాక్షర సంయోజన జత గాణము- పాతకులు కవిత్వమునకు బ్రధానముగా భావించురన్నది యున్నది.

భావమున్న శబ్దమున్నది. భావమనగా నాలంకారికులు చెప్పిన భావములు వేరు. కాని యీ శబ్దము లోకమునందలి యనేకములైన యూహలకగూడ ప్రయోగింప బడు చున్నది. యధార్థమునకు భావమువేరు, గోహావేరు. ఒక మంచి యూహను జెప్పినవో మంచి భావమున్నదనుటకలదు. ఇది యర్థవిపరీణామము.

తరువాత ధ్వనివాచము వచ్చినది. ఈ ధ్వనివాచము వచ్చిన తరువాత పద్య రచ నాగత శైలీ గుణములు కొన్ని ప్రదేశములందు విస్మరింపబడ్డవి. ఆ ధ్వని సిద్ధాంతమును బ్రపంచించినవారి యుదాహరణములందున్న పద్యములేవియు శైలీ రచనాగత గుణములు లేనివానిని వారుదాహరించలేదు. ధ్వనియూత్మ యనుటచేత దానికి బ్రాధాన్య వివక్ష చెప్పిరి కాని పద్య రచనాగతవైశిష్ట్య ముక్కరలేదన్నట్లు కనుపించదు. మానవులందరు బ్రతుకుచున్నారు. వారి కాత్మలున్నవి. వారికి సద్గుణములున్నవి. శరీరమున్నది గనుక వారి సద్గుణములకు నెల. శరీరములేని శివులసంతములు గాలిలో పిగులుచుందురేమో మనకు దెలియదు. మనము చూడలేదు. ఆ జీవులు శరీరధారులు కాదుగనుక మనకు ప్రసక్తిలేదు. శరీరధారియైన జీవునియొక్క జీవ లక్షణము నాత్మగుణములు మనకు విచారణీయములు. అట్లే పద్య రచనా సౌందర్యముకల కావ్యముయొక్క గుణములును ధ్వనియే మనము పరామర్శింతుము. లోకమునందు నొక సత్పరుఁడు కలడు. వాడు వ్యాధిగ్రస్తుడు. కొన్ని యేండ్లుగా మంచమునందు బడిపోయినాడు. వానికి వ్యవహార

యోగ్యతలేదు. వానివలన నితరులకు లాభములేదు. అట్లే రచనా సౌందర్య పరిహీనమయిన కావ్యాభాసమునందలి ధ్వన్యాద్యులును లోకోపకారకములైనవి కావు.

తాత్పర్యమేమనగా నొకటిన్ని గ్రంథములు వ్రాసెను- అన్నమాటయే కాదు. వాఁజెక్కువ వ్రాయవచ్చును, తక్కువ వ్రాయవచ్చును. ఇన్ని గ్రంథములు వ్రాసిన వాడు కనుక ఆ గ్రంథముల్నియు నిర్ణయములనుట పొసగదు. ఒక గ్రంథము వ్రాసి వాడు కనుక వాని గ్రంథము నిస్సంశయముగా సర్వోత్కృష్టమనుటయు పొసగదు. ఒకడొక్క గ్రంథమే వ్రాసెను. మరిచుకొని గ్రంథములు వ్రాసెను. ఇంకొకడు పలుబడి గ్రంథములు వ్రాసెను. ఆ గ్రంథముల్నిమహా కాదా యన్న విషయమును తన్మగ్న గత గుణపరిశీలనచేసి నిమర్శించినప్పుడు తేలికపొసగినదిగాని తద్విమర్శాసపేక్షకమై యనికీ గాలి మాటలవలన దేలునదిగాదు.

మరియు గుణములనగా నోడస్సు, సౌకుమార్యము, సూధుర్యము మొదలైనవి కలవు. అవి శాబ్దకములు, ఆర్థకములునై యుండును. శాబ్దకములైనవి పద్యము మొక్క రచనయందు, మాటల కూర్పునందు సాధికముగా భాసించును. పట్టి శాబ్దకమైన మాధుర్యాది గుణము పరిమిత సంఖ్యాత్మకమైన కవులయందే యుండును. ఒక దృష్టితో చూచి హనో వాని కవులనవలయును. అట్లన్నచో వాఙ్మయము సంకుచితమైన స్థితిని పొందును కావునను, తాదృశ్యాధుర్యాది గుణవంతమైన రచన చేయు కవుల గ్రంథములయందు తదితరమైన మహా విషయములు లేకుండుటయు జరుగవచ్చును. కావున మాధుర్యాది గుణము తక్కువయైనను తదితర గుణ సమృద్ధిగల కవులను గూడ కన్పతీయనుచున్నారు. పన్నయ్యగారి పద్య రచనయందలి మాధుర్యము పక్కన్నగారి పద్య రచనలో లేదు. పక్కన్నగారు మహాకవి కావనుట యెట్లు?

ఇది యిట్లుండగా నింతకుమున్ను చెప్పిన యర్థ వివరిణామము పొందిన భావమున్న శబ్దము ప్రయోగింపబడు నూహకలగు. ఈ యూహయు, భావనయు నొక కోటిలోనవి. ఇవి భావాదులు లేకుండా పట్టి యూహించుకొని ప్రాచుర్యముగల మహా గ్రంథముండును. దానికి గ్రంథత్వముకలదు. యూహించుకొని సమృద్ధి చేత దానిని లోకము పాటించును. లోకమునందుకంటె నుదారత యెచ్చటి సిద్ధించును! పశువులకు మేతగా కూడ నుపయోగపడుటకు వీలులేని పట్టడవిగో సమృద్ధిగానున్న పచ్చిగడ్డియొక్క పచ్చదనమును, సమృద్ధిని చూచి నేత్రమానందించును. అది యూహకే మొలచినది. అచ్చటికి పశువులు కూడ రావు. నీర్మకాలము వచ్చును. ఎండిపోవును. ఇట్లన్ని గ్రంథములైన కావచ్చును. అనంతకాలము మీద నన్నిగ్రంథములు పుట్టియుండవచ్చును. ఎన్ని యంతరించిపోయి

నవి. కొన్ని గుణములు గల గ్రంథములు గూడా నశించి పోవచ్చును. కొన్నాళ్లు, కొన్ని యేండ్లు సంతర్పితమై మరల నెవ్వరో కనుపింపవచ్చును. భాసుని నాటకములవలె.

నిలిచెడు గ్రంథములన్న మాట కర్థమేమి? ఎట్లు నిలుచును? నిలుచుటయన్నది యనేకమైన పరిస్థితుల మీద నాధారపడియున్న విషయము. అన్ని విషయములందు వలెనే సారస్వతమునందుకూడ నేక గ్రంథము నిలుచుటకు గాఢములైన కారణము లెన్నో యుండును. ఈ కాలమునందు వాఙ్మయ చరిత్రయన్న యేక గొప్ప విషయము విశ్వవిద్యాలయముల చదువులవలన నమలులోనికి వచ్చినది, కనుక కవుల చరిత్రలు వ్రాయబడినవి, కనుక నెంతమంది కవులపేరులో నిలిచినవి. నాహిత్యములో రస భావాదులను మించి మరికొన్ని గుణములు పాశ్చాత్య విద్యాబోధవలన గావ్యమునందు బ్రధానముగా పరిగణింప బడుచుండుటవలన మరికొన్ని గ్రంథములకు గ్రాంథిస్థ్యము వచ్చినది. తంజావూరి సారస్వతములో; బహు గ్రంథములు చరిత్ర దృష్ట్యా తత్కాలములయందలి యాచారముల యొక్క యభ్యాస దృష్ట్యా నేను పోషింపబడుచున్నవి. రఘునాథాభ్యుదయమున్నది. ఆ నాటి రాచకొలుపు. వారి భోజనములు, వారి శృంగార రసము ముఖ్యముగా వివరించు గ్రంథము. ఆ భోజనాదులు, నా రాజుల వైనిరస చర్య విజయంగు గాజులనుండి తెచ్చికొన్నది. చారిత్రక దృష్ట్యా పరిగణనీయమైన గ్రంథము. యక్షగానములున్నవి. వాని వైశిష్ట్యము వానిది. కొన్ని భాషా దృష్టితో నిలిపికొనబడినవి.

కనుక గావ్యము నిలుచుట యనగా స్థిరము నిలుచునట్లు, యిట్లు నెలువదన చెప్పటకు పోవులేదు. అంగ సారస్వతముతోడి పరిచయము వలుమందక కలుదు కనుక నీ చెప్పబోవు నుదాహరణ మందలిది. అలెక్షాండర్ పోన అన్నవది, అతడు బ్రహ్మసంకల్పముతో సంతకంబు నింగ్లేషభాషలో నుత్తమమైన కవి యుండి డిపించుకొన్నాడు. వంద యేండ్లు దాటలేదు. అతని పద్యరచనయందు ధారాశుద్ధతకు మిగిలిన లేనిని శీర్షానింపబడినది. సారస్వత చరిత్రలో మాత్రము మిగిలినది.

కాలానుగుణముగా నొకొక్క కాలమున నొకొక్క భావ సముదాయమునకు నాధిక్యము వచ్చును. కాలమునకు దేశమునకు నా యవసరము తీరిపోయినంతనే యా యాధిక్యము పోవును. ఆ కాలమునందు గ్రంథము మహా గ్రంథము కావచ్చును. ఆ కాలమా భావములయొక్క సంపుటి. ఆ భావములతోగూల నా కాలము మారి పోవును. ఆ కాలమునందు మహాగ్రంథముగా పరిగణింపబడినది భిన్న లక్ష్యములు గలిగిన మరియొక కాలమునందు గాకపోవచ్చును.

అన్ని కాలములయందు నన్ని దేశములయందు ననుస్మృతముగా నవిచ్ఛిన్నముగా

నుండునది మానవ స్వభావము. తత్స్వభావము ననుసరించి వ్రాయబడిన గ్రంథము నిత్యముగా నుండుననుట మానవ స్వభావమెంత నిజమో యంత నిజము.

ఒక సద్గ్రంథము చావవచ్చును. ఒక యశస్యగ్రంథము నిలువవచ్చును. సిద్ధాంతములు మారవచ్చును. మానవ లోకము సుసంత ప్రకృతులుగల జీవులుండును. కొందరు కవులు లోకోపకారియు కొరకే వ్రాయుదురు. ప్రసిద్ధును వాంఛించి వ్రాయరు. కొందరు డబ్బు కోసమే వ్రాయుదురు. కొందరు ప్రసిద్ధికోసమే వ్రాయుదురు. కొందరు తత్ప్రసిద్ధును జూపెట్టికొని లోక సంగ్రహము చేయుదురు. ఇన్ని గుణములు నవియవియే యని చెప్పుటకు నీలులేదు. తనకి ధనము కావలయును. ప్రసిద్ధుడు గావలయును. ఆ ప్రసిద్ధును మరస్కరించికొని లోక సంగ్రహమును జేయుచుండును. దీనిని గూర్చి యిదమిత్థము. యెవ్వఁడు జెప్పలేడు. మనుష్యులు మాత్రము తాంక ధర్మమును మన ములో బెట్టికొని ప్రవర్తించవలయును. ఆ ధర్మమునక వ్యతిరేకమైన పనులు లోకము ననుసరించి మనకప్పుడు ఇన్ని చేయక తప్పదు. కాని యీ లక్ష్యము చేడకుండ నుంచి కొనుచు గ్రహింపట సత్సంపత్ లక్షణము. నీచిని ప్రహరణంబు బడిపోయినచో నాగాని కొట్టేక నడిమికి లోయి యచ్చట నాగవచ్చును. ఇంత జెప్పవచ్చినదేమనగా “లిచెడి గ్రంథ మొకటి చాలును. ఇన్ని గ్రంథములు వ్రాసి గోమి ప్రయోజనము.” అన్న మాటలో సగ్గిక నామంజస్యము కనబడుట లేదు. షేక్స్పియరు ఒక “హేల్స్ యి” వ్రాసి చాలును. ఇంకవరము నాటకములు వ్రాసివారు, అన్ని యునిలిచిచ్చే కనుపించుచున్నవి. ఇట్లు నీ నియమము లేదు.

జీవుని వేదన - 6

గుప్తపాదుని వ్యక్తివాదము.

సూత్రీపాత శ్రీరాముమూర్తి.

శార్వ వ్యాసమునందు కావ్యగతమైన బహు శిల్ప మార్గములందు జీవునివేదన యెట్లు ప్రతిబింబించుచున్నదో వివరించుటకు పరియత్నించునని చెప్పి యుంటిని. ఆ పరియత్నము చేయుటకుముందు వ్యంజిత యన నేమియో కొంత వ్యాఖ్యానించుకొనవలయును. కారణమేమనగా కావ్యముందు ప్రాచీనమైన యర్థమును వ్యంజింపజేయుటయే కావ్యశిల్పము యొక్క ప్రాణము. వ్యంజితను గుఱించి లెస్సగా తెలిసికొన్న తర్వాత శిల్పవైఖరులను వ్యాఖ్యానించుకొనుట తేలికయగును. అదియును గాక గుప్తపాదుడు సిద్ధాంతీకరించిన వ్యక్తివిభిత్తిపాద జీవునివేదనయే కావ్య పరమార్థమని మనకు విశదమగును.

గుప్తపాదుడు భరతముని కృతమైన రస సూత్రమును వ్యాఖ్యానించు సందర్భమున నీ వ్యక్తి సిద్ధాంతమును ప్రతిపాదించెను. భరతుని రససూత్రము “విభావానుభావ పృథివారిసంయోగాద్రస నిష్పత్తిః” అని. ఈ సూత్రముపైన బహువాదములు చెలరేగినవి. వానిలో ప్రధానమైనవి నాలుగు. అవి భట్టలోకముని “ఉత్పత్తివాదము” శ్రీశంకుకుని “అనుమతివాదము” భట్టవాయకుని “భక్తివాదము” అభినవగుప్తుని “వ్యక్తివాదము”. ఈ వాదములకీపేట్లు

సూత్రగతమైన ‘నిష్పత్తిః’ అను పదమునకు వాడు వాడుచేసిన యర్థమునుబట్టి పుట్టినవి. లొల్లలుని మతమునుబట్టి రసము నాయకా నాయకులయందుపుట్టును. శ్రీశంకుకుని మతమునుబట్టి రసము నాయకా నాయక గతమైనట్లు అనుమానింపబడును. ఈ రెండు వాదములును రసము సామాజికమనియందు గాక యతనికి బయట నాయకాదినిష్పత్తియందునుని ప్రతిపాదించినవి. ఈ వాదములందు బహుదోషములు సన్నిహితములైయున్నవి. రసము నాయకాదినిష్పత్తిమనుటకు నటనిష్పత్తిమనుటకు వీలులేదు. ఆ రసమున కాశ్రయమైన నాయకాదులు వేరు. అందుచేత వారియందు రసము పుట్టుటకు వీలులేదు. నటనిష్పత్తిమనుటకు నటులయందు శాస్త్రక విధానంబిహింస వేరు. నటుడు చేయునది అనుకృతిగాని యచార్థ వ్యాపారముగాదు. నటుడు నాయకాదిగతమైన సుఖదుఃఖదుల ననుకరించెనుటకును వీలులేదు. నాయకాదులకును నటునకును ఏకకాలీనత్వములేదు. అనుకరణ యచార్థవస్తు పరిజ్ఞానము నప్పుడే కుదురునుగదా! మఱియొకటి యేమన లొల్లలుడుచెప్పినట్లులు రసము నాయకాదినిష్పత్తిమైనచో సామాజికమగు దానియందు నాస్వాదము సంభవింపదు. లోకగతమైన పరగత సుఖదుఃఖములందు మనకాస్వాదము గలుగుటలేదుగదా! ఒకనికి పరగత రిక్త్యాది చర్యనమువలన రాగము గలిగినచో మఱియొకనికి ద్వేషము గలుగవచ్చును. మఱియొకనికి లజ్జగలుగవచ్చును. ఇట్టి భిన్నానుభవము సామాజికమందు గన్పించుటలేదు. కాకుండాది నాటకచర్యనమువలన సామాజికమందు అభిన్నమైన శృంగారాది చర్యణ కలుగుచుండుట ప్రసిద్ధము. శ్రీశంకుకుడు రస నిష్పత్తియందు సామాజికమగుటగూడ కొంత ప్రసక్తి కల్పించుట విశేషము. నాయకాదిగతమైన రసమును నటనిష్పత్తిమైనట్లు సామాజికమనుమానించి తృప్తిచెందునని శ్రీశంకుకుని వాదము. అనుమానమనగా ఊహ. పదులయందు రసాస్వాదమున్నచని యూహించుటవల్ల

సామాజికవనకు గట్టు లాభమేమియో శ్రీశంకుకుడు వివరింపలేకపోయెను. ఇతడులకు ధనమున్నదని యూహించిన దరిదుర్గిడు ధనవంతుడగునా? అదిగాక యొకవేళ నేదీయో యొక విధమైన తృప్తి సామాజిక వనకు గట్టునని యొప్పికొంద మన్నను అచ్చమైన రసము సామాజికవని చర్చణకందుటలేదు. అది పర నిష్ఠమని శ్రీశంకుకుదొప్పికొనినాడు. ఇట్టి వాద ములు రెండును రసానుభవమునందు సామాజికవని మారీకరించినవి. భట్ట నాయకుడు ఈ దోషములన్ని యు గమనించి తన ధుక్తివాదమును ప్రతిపాదించి నాడు. ఈయన యభిప్రాయమునందు రసము నాయ కాది నిష్ఠముగాదు నటనిష్ఠముగాదు. సామాజిక నిష్ఠము. కావ్యమునందలి శబ్దాంతములందు రెండుకట్టలున్నవి. ఒకటి భావకత్వశక్తి. రెండవది భోజనకత్వశక్తి. భావకత్వశక్తి సామాజికవని విభావాదులను భావింపజేయును. విభావాది భావనమువలన సామాజిక హృదయ నిష్ఠమైన స్థాయి సంపాదులుద్బుద్ధములగును. అప్పుడు కావ్యగతమైన భోజనకత్వ వ్యాపారమువలన సామాజికకు స్వహృదయమునందు దుబ్బిములైన స్థాయి సంపాదుల నాస్వాదించును. ఇదియే రసనిష్ఠత్వము. అనగా భోగము.

నాయకునకు భట్ట నాయకుని ధుక్తివాదము కొత్తదిగాదు. అతడు వ్యక్తివాదమునే మఱియొక తీరుగా చెప్పెను. భృనిసిద్ధాంతాలు చెప్పిన కావ్యగత వ్యాపార వ్యాపారమునతడు రెండుగా విభజించి తన సిద్ధాంతమును ప్రతిపాదించెను. రెండు వ్యాపారములను కావ్యమునకు చెప్పుటయందు లాభవఘులేదు. ఇట్లు చెప్పుటవలన వైకి ద్వని సిద్ధాంతమును ఖండించినను తాత్వికముగా భట్ట నాయకుడు వాని నంగీకరించినవాడైనాడు. ఇందుచేత సమగ్రముగా కావ్యా ప్యాదమును నిరూపించినది అభినవగుప్తుని వ్యక్తివాదమొక్కతే.

కావ్యమైన పరిభాషను ఎవరి చూచినచో

గుప్తపాదుని సిద్ధాంతమును మన మీ క్రిందివిధముగా గ్రహింపవచ్చును. కావ్యమునందు ఏదేని యొక కథ వర్ణితమగును. కథ యనగా నొకటిగాని యంతకంటె నెక్కుడుగాని సంఘటనములు. సంఘటనమనగా నొకపని జరుగుట. ఒకపని జరిగినదనగా ఆ పని కార్యము. ఆ కార్యముట్లు జరుగుటకు కారణములు నుండవలయును. ఇట్లు కథ కారణ కార్య స్వరూపము. లోకమంతయు కర్మచితముగాన కారణ కార్యస్వరూపమే. అందుచేత లోకము కవికి కథ సామాజికవలకు కారణ కార్యములను ప్రదర్శించును. కవి లోకమునందలి కారణ కార్య రూపమైన సంఘటనమును దీసికొని సామాజికవనకు ప్రదర్శించును. లోక గతములైన కారణ కార్యములందు బహుదోషములు సన్నిహితములై యుండును. కవియందొక శక్తి యున్నది. వానికి ప్రతిభయని పేరు. ఇది కవియందు భావనాబాహుళ్యముగ నుండును. భావన యనగా పునఃపునరనుసంధానము. అనగా తిరిగి తిరిగి యొకే విషయమును మనస్సునకు పట్టించుకొనుట. ఇట్లు చేయుటవలన కవి తీసికొన్న సంఘటనమునందలి లౌకిక దోషములను నిరాకరించి వాని యందున్న సౌందర్యమును దీసింపజేసికొనగల్గును. ఇందుచేత కవిగతమైన భావన గుణాలంకార సంయోజనాత్మకమైనదని గుప్తపాదుడు చెప్పెను. భావన ఎల్ల వస్తుగతమైన సౌందర్యమును కవి సాక్షాత్కరింపజేసికొనును. లేక దానియందు కొత్తగుణములను కొత్త యలంకారములను కూర్చి సంస్కరింపవచ్చును. ఎట్లయినదొప్పటియే. ఇప్పుడి లౌకికమైన సంఘటన భావనను కవియందుద్బుద్ధమొనరించుతని హృదయమునందు ప్రవేశించినది. కవి వానిని భావించుటవలన నొక తత్వయత్వమును బొందినాడు. దీని స్వరూపమును సామాజిక పరముగా తర్వాత వివరించుకొందము. ఈ తత్వయత్వమే రసము. కవి యే సంఘటనమును భావించుటవలన నీ తత్వయత్వమును తెందెనో యా సంఘటనమును

కావ్యరూపమున వెలయింపఁజేసినాడు. కవియందు ఈ సంఘటన భావనమునుద్బుద్ధ మొనరించినది. కవి భావనా భావితమైనది. కాబట్టి కావ్యమునందు దృశ్య మానసుగు నా సంఘటన కేవల లౌకికమైనదిగాదు. కవిభావనా భావితమైనది. అనగా కవి ప్రతిభా సుపరి త్కృష్టమైనదని యర్థము. దోషరహితమైనది కాబట్టి కవిప్రతిపాదిత సంఘటనమునందు లౌకిక సంఘట నమునందు లేని యొకానొక యోగ్యత యొకానొక విశేష గుణము కవి దీనియందు సంయోజించినాడు. దీనికే 'వ్యంజన'యని పేరు. కవి సంఘటనమునందు సంయోజించిన గుణాలంకారముల వలన నాకృష్టమై సామాజికుడు కవిప్రతిపాదిత సంఘటనమును భావించుటకు మొదలుపెట్టును. కావ్యగత గుణాలంకార ములు భావనాజనకములని యభినవగుప్తుడు చెప్పెను. ఇప్పుడీ సంఘటన సహృదయుని హృదయమునందు ప్రతిబింబింపించినది. సంఘటన కారణ కార్యరూపమని పూర్వము చెప్పికొంటేమి. సామాజిక హృదయ ప్రతి బింబితావస్థయందీ కారణ కార్యములకు విభావాను భావములని పేరు. లౌకికములైన కారణములు రెండు విధములు. ఆలంబకములు, ఉద్దీపకములునని. లౌకికమునందు ఇద్దరు ప్రేమించుకొనిరి. అనగా నాయు డ్దరు ప్రేమికులు పరస్పరము వారిప్రేమను వ్యర్తము చేసికొన్నారని తాత్పర్యము. ఆ ప్రేమికులట్లు వ్యర్త ముచేసికొనుట కార్యము కాగా నా ప్రేమికులు ఆలం బన కారణములు. వారి ప్రేమ నుద్దీపింపజేయు పరి స్థితులు సుద్దీపకములు. వారి పరస్పర సంభాషణ ములు చేష్టలు కార్యములు ఇట్లు కారణ కార్యముల వలన లౌకికమునందు ప్రేమ యనుమానితమగు చున్నది. అనగా తాదృశ స్త్రీ పురుషులయందున్న ప్లూహింపఁబడుచున్నది. కవి యీ కారణ కార్య ములు సామాజికహృదయ ప్రతిబింబితములైనప్పుడు ఆలంబన విభావములు, ఉద్దీపన విభావములు, అను భావములునని చెప్పఁబడును. కవి చేయు పనియెల్ల లౌకికములైన కారణ కార్యములకు విభావాను భావ

త్వమును సంపాదించుట మాత్రమే. లౌకికములైన కారణ కార్యములను యథా సంభవముగా గ్రహించి వానియందు హృదయ సంవాదమునుజేందు వైశద్యము సామాజికునకు లేదు. సామాజికునకు సహజముగా జీవ చైతన్యమునకు నావరకమై యాశీరూపమగు నజ్ఞానమున్నది. ఇది జీవునకు భేదబుద్ధికి కారణము. నాకు ఎల్లప్పుడు సుఖమే కలుగవలయును. సుఖ సాధన సాంగత్యమే యుండవలయును. దుఃఖము కలుగరాదు. దుఃఖసాధనములతోనే సాంగత్యముండ రాదని యెల్ల జీవులకు మూలభూతమైన యొక కోరిక యుండును. ఇదియే యజ్ఞానము. ఇందువల్ల లౌకిక సంఘటనములందున్న యంతస్సౌందర్యమును జీవుడు గుర్తింపలేడు. ఈ లౌకిక జీవునకు తక్కిన విషయ ములతో భేదమును సాధించి పెట్టుచుండును గాన ననుకూల విషయాభి ముఖ్యము అనునకూల విషయా నదిముఖ్యము కారణములై జీవునకు విషయ జాలము నందు రాగద్వేషములను పుట్టించి లౌకిక సుఖదుఃఖ ముల ననుభవించజేయును. కవికి నీ స్థితిలేదు. లౌకిక సంఘటనమునందు హృదయ సంవాదము చెందు నైపుణ్యమూతనిపిస్తుంది. లౌకికమునందు సర్వకవుల కట్లున్నదాయని యడుగవచ్చును. ఈ చెప్పనది యచ్చమైన కవి విషయము. అచ్చమైన కవి యట్టి స్థితిని పొందియున్నప్పటి విషయము. కొందరి యందు కవి శబ్దము గొడముగా కొందరియందాభాసి కముగా వ్యవహృతిము కావచ్చును. ఏతాదృశ నైపు ణ్యము సామాజికునకు సహజముగా లేదు గావున సతదు కావ్యమునాశ్రయించుచున్నాడు. కవి సమ ర్పిత విభావానుభావములను గ్రహించుచున్నాడు. కావ్యము విభావానుభావ సమర్పకమని గుప్తపాదుడు చెప్పెను. ఈ విభావానుభావములు సామాజికుని హృదయగతమైన స్థాయి సంవారాడులనుద్బుద్ధము గావించి తస్యయాభావము గల్గించును. విభావ మనగా "విశేషేణ భావయంతి స్థాయి సంవారాదీ ఇతి విభావాః" భావయంతి అనగా ఉద్బోధయంతియని

యర్థము. సామాజికుని హృదయమునందు ఆనగా జీవనంపుటియందున్న స్థాయి సంచారాదులను మేల్కొల్పును గాన నివి విభావములు. నాయకాదులు మలయానిల చంద్రాదికము. యదనుభావయతి వాగంగనత్వ కృతోఽభివయః ఇత్యనుభావః. అభినయము (వాగంగనత్వ కృతమైత్రి రూపమైనది) అనుభావము. సామాజికుని హృదయమునందు మేల్కొనిన స్థాయిసంచారాదుల వసుభవింపఁజేయుచున్నది గాన దీని కనుభావమని పేరు. అనుభవమనగా తన్మయీభవనము. “తచ్చిత్తవృత్తి తన్మయీభవనమేవహ్యాయ భవనమ్.” అని గుప్తపాదుని వచనము. ఇప్పుడు స్థాయి సంచారాదులను గుఱించి ప్రసక్తి కలిగినది. పూర్వము చెప్పిన జీవుని జీవచైతన్యమున కావరకముగానున్న యాశీరూపకమగు నజ్ఞానమువల్ల జన్మాంతరములయందు జీవుకొన్ని సంస్కారములను సంగ్రహించుకొన్నాడు. ఈ సంస్కారములు జీవనంపుటియందు చుగ్గుపైయుండి యనుకూల సామగ్రి సమవచితి పైనప్పుడు దుర్బలమగుచుండును. వీనిని నలుదిది యొకటిగా భరతముని గణించెను. వానిలో నెనిమిది స్థాయి భావములు. ముప్పది మూడు వ్యభిచారములు. ఆయాభావములకు జీవుని యాత్మవైన నధికారమును వహించు కాలపరిమాణమునుబట్టి స్థాయి సంచారి విభాగము చేయబడినది. ఈ భావములు జీవుని జీవనంపుటియందే యున్నవిగాని బయటనుండి తెచ్చుకొనవలసినవి గావు. ఈ భావముల యొక్క చర్యణయే రసము. ఇప్పుడు సూత్రమునందలి ‘సంయోగాత్’ అను పదమును గుఱించి విచారించవలెను. పూర్వము చెప్పిన విభావము సామాజికుని జీవనంపుటియందు నొక స్థాయి భావమును దానికి వంబంధించిన మఱికొన్ని సంచారిభావముల నుద్బుద్ధమొనరించినది. ఉద్బుద్ధములైన యీ భావములందు పూర్వముచెప్పిన యభినయ రూపమైన యనుభావము సామాజికునకు తన్మయత్వము గల్గించినది. ఇట్లుద్బుద్ధములై యనుభూతములైన సంచారి భావములుగూడ

స్థాయి భావముయొక్క యనుభవమునందుపరచించుచున్నవి. ఈ సంచారి భావములు జ్ఞానస్థితికములు. వీనియందోదనము అనుభావనము క్షణక్షణము జరుగుచుండును. అందుచేత వీనికి నిలకడలేదు. కాని యివి నిలకడగన్న స్థాయి భావమున కనుకూలముగా ప్రతికూలముగా లేచుచు నణగుచుండును. అందుచేత ఘాత ప్రతిఘాతకృమమున స్థాయి భావమును ముందునకు త్రొక్కుచుండును. ఇందుచేతనే వీనికి వ్యభిచారులని పేరు ‘విముఖ మభిముఖంచ చరన్తి తి వ్యభిచారిణః.’ వ్యభిచారి భావములు స్థాయ్యనుభవము నందుపఱించు వద్దతి చుటియొక వద్దతిగా నభినవగుప్తుడు చెప్పెను. వ్యభిచారి భావములు స్థాయియొక్క యనుభవమునందనుకూలముగానే యుపకరించునని యాయనమతము. రస మలౌకికమనుటకదియొక కారణముగా గుప్తపాదుడు చెప్పెను. లోకమునందు గ్లాని శంకాదులు ప్రేమ విముటకహేతువులగుచుండగా కావ్య సందర్భమున రసోపయోగులగుచున్నవి. ఈ యభిప్రాయము ననుసరించియే విశేషేణ ఆభిముఖ్యేన చరన్తీతి వ్యభిచారిణః యని చెప్పికొనవలయును. ఇట్లు విభావము అనుభావము వ్యభిచారి భావము సామాజికునకు స్థాయ్యనుభవమునందుపయోగపడుచున్నవి. ఈ యుపయోగముయొక్క స్వరూపము లోకములో మనకు కన్పించునట్టిదిగాదు. లోకమునందునిఘిత్ర కారణములు రెండు విధములుగానున్నవి. కారకములు జ్ఞాపకములు. విభావాదులు కారకములుగావు జ్ఞాపకములుగావు. కారకములనుటకు రసము వానివలన పుట్టుటలేదు. రసమనగా స్థాయియొక్క యనుభవము. అనుభవమనగా చిత్తము తద్వికారమగుట. తద్వికారమనగా స్థాయి వికారమని యర్థము చెప్పికొన్నను నానమయమున సాక్షి చైతన్యమున కావరకముగా నున్న యజ్ఞానము విగళితమై చిత్తమునందు చైతన్య పరిస్పృతి కలుగునుగాన తచ్చట్లమునకు చైతన్యము వియే యర్థము చెప్పికొనుట నముచితము. దీనిని గుఱించి తరువాత విచారితము. ఈ స్థితి విభావాది

భావనానమకాలమునందే యుండుననిగాని తదనంతర ముండునదిగాదు. అందుచేత విభావాదులు కారకము లనుటకు వీలులేదు. లోకమునందు దండచక్కాది నిమిత్తనాశమున ఘటాది కార్యనాశము గలుగుట లేదు. మరి జ్ఞాపర కారణములుగావు. దీపము చీక టిలోనున్న పన్నువును జ్ఞాపరము చేయును. దీపము లేకపోయినను ఆ పన్నువట యుండనేయున్నది. దీప సద్భావము వస్తు సద్భావమునందు కారణముగాదు. వస్తు జ్ఞానమునందు కారణము. విభావాదులు లేనిచో రసములేదు. అందుచేత నివి జ్ఞాపర కారణములును గావు. ఇందుచేత నివి లోకీకములునుగావు. మఱి వీని యందు రసోపయోగిత్వమున్నది. అందుచేత వీనిని వ్యంజకములని గుప్తపాదులు చెప్పెను. అందుచేత సంయోగాత్ అన్నమాటకు వ్యంజనాత్ అని యర్థము చెప్పబడినది. వ్యంజన యనిగా స్థాయి భావమును వ్యర్తముచేయుట. ప్యర్తము చేయుట యనగా సాక్షి చైతన్య గోచరముచేయుట. సాక్షి యనిగా నావృత చైతన్యముగాదు. విభావానుభావముల పునఃపునరింపు సంధానముచేయుటవలన సామాజికని జీవచైతన్యమున కావలకముగానున్న యజ్ఞానము తొలగిపోవును. ఈ యజ్ఞానమే చిత్తగతమైన స్థాయి భావమునకు సాక్షి చైతన్య దీప్తి ప్రసరింపింపందే పూర్వము ప్రతి బంధించినది. స్థాయి భావము ప్యర్తమైనదన్నను స్థాయి భావమునందు జీవునకు తన్మయత్వము గల్గిన దన్నను సీ ద్రిత్యుంధకము తొలగినప్పుడే సంభవించును. చిత్తగతమైన స్థాయి భావము సాక్షి చైతన్య సన్నిధానమున తళితకనాడుచు ప్రకాశించును. ఈ స్థితి రసము. విభావానుభావములను పునఃపునరింపు సంధానము చేయుటవలన నీ స్థితి గలిగినది. భావన వలన వ్యంజన పుట్టును. వ్యంజన యనగా చైతన్య ముయొక్క ప్రకాశమని యర్థము. దీనికే రసము యనియు నాస్వాదన యనియు చర్వణ యనియు

పేర్లు. ఒక్కమాటలో చెప్పవలసినన్నిచో కావ్యగ తములైన గుణాలంకారములవలన భావనపుట్టును. భావనవలన వ్యంజన పుట్టును. విభావాదులనుండి పుట్టిన ఈ వ్యంజనావ్యాపారమువలన స్థాయి భావము వ్యర్తమైనది. అందుచేత వ్యంజనయన్నను వ్యక్తి యన్నను నొక్కటే. రసము రసనకన్న వేరుగాదు. ఇచ్చట నొక ముఖ్య విషయమును మనము గమనింప వలయును. సామాజికుడు చేయుచున్న పని యొక్కటి. జరిగినది మరియొకటి. అతడు భావించినది దాహార మైన కథ. అనుభవించినది యాంతరమైన సంస్కారము. ఆలంకారికు లీ సందర్భమున నొక యుపమానమును చెప్పినారు. హంసము లేని బొమిరను ఖర్చు నమలుచు అది నోటిలో గుర్చిబొసినగా తన రక్తమునే యాస్వాదించుచు నాయాస్వాదము ఆ బొమిర నుండి వచ్చుచున్నదనుకొన్నట్లు సామాజికుడు తన జీవగత సంస్కారమునే యనుభవించుచు నది రథాగతమైనదని భావించునని. అందుచేత దాహారమైన యాకథ యాంతరమైన యీ యనుభవమునకు వ్యంజకము. దాహారమైన రథాభావనమువలన సామాజికని చిత్తమంతఃప్రవణమై జీవసంపుటియందు మగ్నుడుగును. రసావాలి ప్రచోదితుడై సామాజికుడు రథా భావనమునందు ప్రవృత్తుడగును. ఈ రసావాలి పరమేశ్వర విరహ స్వరూపిని పూర్వము చెప్పితిని. సాక్షి చైతన్యము పరమేశ్వరస్వరూపము. జీవసంపుటియందు మగ్నమైన జీవుడు తన స్వరూపమును తాను చర్చించుకొని తృప్తిచెందును. జీవుడు జీవుడుగా నున్నంతవరకు నతని కీ విచారమున్నది. ఈ యాటాతి యున్నది. తనలో చాను మునిగిపోయినాడు. తానీశ్వరుడైనాడు. ఇట్లు బహిః ప్రస్ఫుటమగు చిత్తము వెనుకకు దిరిగి స్వాత్మదర్శనము గావించుకొనుటయే రసము. గుప్తపాదుడు చెప్పిన వ్యక్తి అచ్చమైన జీవుని వేదన.

అనులు నిండు ప్రాణిజాలంపగానే గణపతి శాస్త్రి గతించాడన్న విషయం పరమ నిషాదం. ఇంతేకాకుండా మూయన గణిత శాస్త్రపుటిత సగపడలో ఉండగానే బుతుక్కుమన్నాడనడం నిజంగా భయానకం. ఆరోజు పేరు చద్దన్నం తినకుండానే చక్క-సాయ్యాగని వెలియడం ఆంధ్రదేశానికి తీరిని దుఃఖం.

ఏది ఎలా ఉన్నా ఇది వ్రాయడం ఎలాచ్చి నా ప్రాణానికి పడడం కేవలం ప్రమాదం.

అంతమంది బ్రతికున్న జనాభా ఉండగా వేసే స్వయంగా చేయిచేసుకోడానికి తగు కాగలాలు లేకుండా లేకపోలేదు. అందులో ఘరానావి మూడు.

1. అతని ఆంతరంగిక స్నేహితుడికి వేను ఆంతరంగిక స్నేహితుణ్ణి.
2. అతని ఆంతరంగిక నిరోధిని కూడా ఆంతరంగిక నిరోధిని అచ్చం ఒకే ఊరు.
3. వారి చనిపోయిన భార్యనమ్మండి మా తోకలేని బాగిలిం గొక్కావు ఒకతల్లి బిడ్డలు.

ఇంతేకాకుండా పోతుకున్నా వేని చివరికి బట్టించి పైకి ముడచేవాల్సి ఆ చుట్టూపక్కల మేమిద్దరమే.

ఇటువంటి బహుళాంశం సంబంధాలు పోయిన శాస్త్రికి బ్రతికివున్న మరెవ్వరికీ లేకపోవటం మూలాన్ని నేను చేయిచేసుకోకపోతే మూ ఆంధ్ర ప్రాంతాన్ని ఏమన్నా అనుకోని

గణపతిశాస్త్రి - గణితశాస్త్రం

మాచిరాజు దేవీప్రసాద్

పోషాడన్న భయంతో వెండుముక్కలు అంగవామని ఉద్దేశించా—

ఈయన్ని ప్రార్థిగా అవగాహన చేసుకోవాలి అంటే మూయన తీవ్ర చరిత్రలో మునుటిభాగం కొంచెం పంపి కోవాలి. ఈయన చిన్నప్పుడు అంటే చుట్టూం లేకుండా విడకెట్ల పోల్లలో పెక్కల్లో పూజ్యం. ఎప్పుడూ దేవోకి పైసవస్తే వాల్చు. కాని ఆ తోడోయే ఆయన “నిసెర్చి” కంతా మూకంగం అని ఆయనే బ్రతికివున్నప్పుడు చెప్పగా వెలిసింది.

పేరు ఈ మున్నాని నాలుగు పక్షాలుగా తరిగే (ముక్కావకాయ పద్ధతిని) నమ చతురస్రము (స్క్వేర్) నాలుగు భుజాలు సమానమని తదితరూ ఆంధ్ర దేశానికి వాటి చెచ్చారు.

ఈ కార్య నిర్వహణలో నూరుపయోగించిన పనిముట్లు ముఖ్యంగా అంపం, కొద్దిగా గుచ్చం. వీటిని వారు సురక్షితంగా సంధించి

నట్లు ఇప్పటికీ చెప్పకుంటారు. కాని ఒక నాడు దురుదృష్టవశాత్తు, చిన్నచాకు, గుండె నూసి ఉపయోగించి చిటికిన వేలికి గాయం కలిగించుకున్నాడు. ఈ గాయమే వారికి ఇటీవల తటస్థించిన మరణానికి కారణం అని వాదించేవారు లేకపోలేదు. కాని దీనికి తగిన నిర్ధారణలు వాస్తవికంగాకాని వాఙ్మూలకంగాకాని తేవని శైలియత్యయటకు ఆంధ్రదేశం తుఘ్గుస మేమెంతయూ సంతసించుచున్నాము.

వీరు రేఖాగణితంలో కామధేనువు. సంఖ్యాగణితంలో ఫిరంగి బిడ్డ. వీరు సంఖ్యాగణితంగుండనే “ఫిల్స్ మిస్క్రింగుండు” అని శ్రేష్ఠమైనదని తీర్మానించారు. తన వాత రేఖాగణితవల్ల ఇం “షుక్లభం ముక్కురాజీ” కన్నా రెట్టింపున్న భూభూత దుఃఖాయపరిచారు.

శుక్ల శాస్త్రానికి (మెజరింగ్ కేస్) బోధాయనుడు తాత. ఆపస్తంబుని అచ్చం కన్నతండ్రి. మా గణపతి అంటారా కిట్ట కోన్న ప్రికైక ముగుడు. ఈయన శుక్ల శాస్త్రం మూలకంగానే ఇంత బుద్ధివంతుడై తన గుండెల మనిషి పడుము; ఇంత ఎందు కావాలని గుణించారు. ఈ గుణితం ప్రశ్నేక పట్టికలో గుప్తపరిచారు. గాంధారి పడుం మునుకుంటే మహాకాయ “తారాబాయి” సమండాక మధ్యనుండే సడుము బిడ్డంకిక కావచ్చు సడుముకొలతల్ని యిందుగో ముందు వేరారు. ఎవరి సడుముక ఎంత

నందు కావాల్సి దీని మూలకంగా నూక్కు కాలంలో సునామూసంగా తెలుసుకోగలిగే వీలు సకల ప్రపంచానికి వీరు కలిగించినందుకు ధన్యవాదాలు.

ఈ అత్యుత్తమ గ్రంథంలో ముద్రాపేజీలో వీరి శ్రీవల్లభాయాచిత్రంకూడా వేయించారని చెప్పడానికి తక్కిన ఆంధ్రదేశం తుఘ్గుస మేమెంతయూ గర్వించుచున్నాము. వీరి పట్టికలు కాకపోయినా వీరి ఛాయాచిత్రము ప్రశి ఇంటా ఉండదనది.

వీరి అన్నిటికన్నా వారు విశేషించి “షు సంఖ్యలు” అనే ఒక ప్రశ్నేక శాఖా గణితానికి ధ్వజ మెత్తారు. ఇది కేవలం ఆయనగోంచే షుపట్టి సర్వంకప కృషి.

ప్రతిమూటకు ఒక విలువ ఉన్నదంటూ ఆయన తీర్మానం. అల్లాగే “షిగవేస్తే” అనేకూడా ఒక పదం కాబట్టి దానికీ ఒక విలువ ఉన్నదని ఆయన తగూ. షిగవేస్తే = 1 అన్నారు. మానూక యొక్కరిని సిద్ధాంతా లను సరిగ్గామని మనవి.

పద సంఖ్యాగణితం.

సిద్ధాంతము.

“షిగవేస్తే” అను పదంబునకు సంఖ్యా విలువ ఏకంగా.

౦ వ ఉపపత్తి:

9 షిగవేస్తే = 6.

6 షిగవేస్తే = 9.

కూడిక... 15 షిగవేస్తే = 15

$$\therefore \text{తిరిగవేస్తే} = \frac{1}{1} = 1$$

మ. కా. వ. *

దీనిని నిర్ధారణచేసి, ప్రాయోగవిష్టతై
రెండు సంవత్సరాల మూడు నెలల మూడు
రోజుల మూడు గంటల అర్థ నిమిషం
పాఠ్యము అయిన నికంఠ్యం ప్రత్యేక
విధానమీద ఇది ఇంతే స్వచ్ఛంగా భాయ
పరిచారు.

ఉదాహరణ :

$$13 \text{ తిరిగవేస్తే} = 13$$

$$3 \text{ తిరిగవేస్తే} = 3$$

$$\text{తొలిపుడు. } 10 \text{ తిరిగవేస్తే} = 10$$

$$\text{తిరిగవేస్తే} = 10/10 = 1. \text{ తేలి వేరంగ.}$$

మ. కా. వ.

ఇంతలో ఆనక పసి వ సూత్రముగా
“టాంటాం” అనే సూత్రముక్క విలువ 120
అని కనుగొన్న వేరంగ.

పదసంఖ్య గణితం.

నిర్ధారణము 33.

“టాంటాం” అను ద్వంద్వ పదంబునకు
సంఖ్యవిలువ ద్వాదశ దశంబ.

ఉదాహరణ :

$$\text{నూటలు} = 106$$

$$\text{నూ రు} = 100$$

$$\text{తొలిపుడు. } టా = 6$$

$$\text{టా} = 6$$

$$\therefore \text{టాం} = 60$$

$$\text{టాంటాం} = 2 \times \text{టాం}$$

$$= 2 \times 60 \text{ (మా. నుజువు)}$$

$$= 120$$

$$= 12 \times 10$$

$$= \text{ద్వాదశ దశంబ.}$$

మ. కా. వ.

ఇంతలో ఆగకుండా ఇలా అనేక పద
ముల విలువలుకట్టి, వీని కొన్ని ధర్మాలును
జామీనని ప్రకటించారు.

ఈ విలువలుగలూనే వీరు అష్టదశాబ్దాల
కుటు యోమిది మందేవని నొక్కి వక్కా
ణించారు. నవ బ్రహ్మలు శామ్మిదిమందే
నని బహుకొన్నారు. కాని బ్రహ్మతలకాయ
లను నురించి భేదాభిప్రాయం నూచించారు.
అసలు బ్రహ్మ తలకాయ అనేది లేదని వీరి
వాదము. దీన్ని తేల్చుకోటానికే నాలు యీ
లోకం వదిలి వెళ్లగా అభిప్రాయం. నారి
ఉదేకం చెప్పించాన్ని.

వీరు యింకా యీ సంఖ్య విలువల్ని
సర్వతోముఖంగా పెంచి కొత్త కొత్త
నాళిక అనువర్తించారు. అందులో
చెప్పకోతగ్గది.

నీతారాములు -- కోశిపెట్ట.

అన్న కొంగ్రాత్త సిద్ధాంతము. దీని
విధానము ఉపపత్తి (ప్రాఫ్) ఇక్కడ యిచ్చే
వాల్ల మేకాని దాన్ని స్వహస్తంతో పై యేట
జరిగిన కోటప్పకొండతిరుణాల్లో వారే పాఠాను
కొని వచ్చారని ఆంధ్రదేశానికి తెలియజేయు
టక నేం హాళిను చింతిస్తున్నాము.

ఈ తప్పిదాన్ని చారిత్ర మహాశయులు
మన్నింతు గాత !

* మ. కా. వ=Q. E. D=మనకు కావల్సింది వచ్చింది.

నిదామము | సంపత్కుమార.

కృమము కృమముగ నుష్ట పరిమితి పెంచి
మరల తగ్గించి జీవ సమాజముందు
కలుగు మాపుల శోధింపగా దివిరిన
మహిత శాస్త్రజ్ఞుడగుచు న్నిష్కము వచ్చె.

తలయు మాడగ జెట్టు క్రిందకును జేసు
సద్వగుని నీడ దరిజేరెనా-ధయమ్ము
అట్లై సొక్కి నిదిగించిన యతని కదియ
దూర దూరమ్ముగా జోయెనా-రయమ్ము.

పగతోడ న్నొకదానివెంట నొకట బాధల్ వడిన్ దెబ్బి
యగ వ్రయ్యల్ వడినట్టి గుండెవలె నీ యంతమ్మె కన్పింప న
స్లగ్గునై కాసిన యెండతీవ్రతకు న్స్లుక్ సైపగా వేక పె
న్నగులై తా నెరియల్ వడెన్ బుడమి, అంతే బాధకుల్ నృప్తిలో.

చలిగాలి మూయ శీతల తాళ వృంతాలూ
రవులు విద్యుచ్ఛామరమ్ము లాయె
లోని వేడిమి నార్పగా నింబ ఫలములో
కరిగి నీరగు మంచుగడ్డలాయె
కనుల నీడలు గూర్చ కజ్జల రేఖలో
నల్ల నల్లని గొజుకళ్లునాయె
ఎండ తగులనీక నుండెడు గొడుగులో
వట్టి యల్లిక తలబుట్టిగాయె

అరయ సహజ సుఖంకరమైనవాని
కన్న కృత్రిమ సుఖకారకమ్ములందు
హెచ్చు మోహమ్ము కన్పించు నీ సుఖమ్ము
శాశ్వతమ్ముగ గోరెడు జనమునందు.

ఆనంద మానందమని కుమ్ములాడుతే
 కాని మానందమ్ము కలిగె నెచట ?
 ఈ నిప్పు లుమిసెడు నెండలో, నెండగా
 కన్పింపకుండెడు గాలిలోన,
 గాఢబంతుల వేడి కాంతిలో, నిరుక్తైన
 గదులలో, గదుల భాగములలోన
 జీవిత కోసమై చేసెడు పనులలో
 నానంద మధువు పొంగారు నేమి ?

ఎవ్వరికో ఎక్కడికో కొంచె మివతళించి
 కానుపించు సుఖాభాస కలస తేసి
 అనియ ఆనంద మానంద మనెడు జనము
 ఈ నిదాఘాస గొంతు నెండించుకొనియె.

ఈ యెండ నొక్కటియే కాదు, విననెచ్చ
 ముగి ధరలు మండిపోవుచుండె
 ఈ చెరువులన్ నీళ్లులేకాదు, సంగల్లి
 సరుకులున్ బచ్చ కప్పురములయ్యె
 ఈ వేడి గాలి 'క్కటే కాదు, కస్తీ ప
 నాథముల్ మనసు నిస్త్రాణ పరచె
 ఈ పిథులన్ ముమ్మలైకాదు, కృతక మ
 ర్యాదలు కల్గి మూయంగ తేసి

కలత పెట్టుట యిటువు నొక్కటియే కాదు
 బ్రతుకుకూడను కలవర పరచె, నిజము
 యిటువు బ్రతుకును నొక్కడే రీతి నడచి
 సడిమి తరగతి మనిషిని బడలు పరచె.

ఈ గాలుల్ పగలెల్ల బాధలిడగా నేమయ్యె, గాత్రమున
 సాగున్ ముగ్ధవధూ మనోజ్ఞము పరిష్కంఠమున
 బట్టుచున్ వేగై ఈ బ్రతుకెల్ల కష్టముల గూర్చెన్ గాక గోమయ్యె, సా
 ధ్య గల్గియున్న చంద్రికా సుమల గల్పించెన్ దరస్మేరముల్.

మధు రసాలము లిచ్చె, మా తల మంకించె
 పొగడవలెన ? లేక తెగడవలెన ?
 మల్లియల్ విచ్చె, నొడల్ల స్వేదము నించె
 గసియింతునా ? లేక విసువుకొనన ?
 పెండ్లిండ్లు చేయించె, నిండ్లను కాల్చించె
 పొంగిపోనా ? లేక క్షమిపోన ?
 నెలుగు నేళు పెంచె, వేడిగాలులు నీచె
 సంతసించన ? లేక వంతపడన ?

ఎంత సుఖములు కల్పించు సంత దుఃఖ
 ములును గూడను కల్పించు, పులకరిం
 సరిపోవ శ్రీయును సమమైన పాల్గి
 పద్ధతివ గుడిమూర్తిగా సమ్యక్ భావించు.

మరి సుఖమిచ్చె, బాధయని మూనన ? భాధయుగూడ నిచ్చె, నీ
 యిగు దశలున్ మనస్సుపయి నెంతయునున్ నిను ముద్దించె. స
 బుపడుచున్ బాగ్గయును, బాధలున్ తెగడంపు శ్రీయునా ?
 పోతె సుఖమంది దుఃఖ మనుభూతముగా జగమందు చూచుచున్.

ఇంత తీవ్రం పటించు భ్రమించి స్త్రీషు
 మాన సత్యం బోలేమి దొంగలు గా
 అతని పెండ్లి బడి పోనుమా- మనోన్ద
 ముగు రసావంద మంకించు సంతమంద.

(గత సంచిక తరువాయి.)

“నన్నయ చలనస్థితిలో నుండగా స్త్రీలను వర్ణింపక ఎప్పుడు కదలికలేని స్త్రీలనే వర్ణించును.” మరి నన్నయ్యగారి అదివర్ణమున చతుర్థాశ్వాసము లోని 41; పంచమాశ్వాసములోని 194; షష్ఠాశ్వాసములోని 189; ఆష్టమాశ్వాసములోని 178; నభావర్ణమున ద్వితీయాశ్వాసములోని 212; అరణ్య వర్ణమున ద్వితీయాశ్వాసములోని 358; తృతీయాశ్వాసములోని 103, 108 పద్యములలో వర్ణితములైన స్త్రీలకు కదలిక కలదు.

“నన్నయ భారతమును రాజరాజనరేంద్రుని కంకిత మీయలేదు. భారత శృంపణ మహావాయుడైన రాజరాజనకు నన్నయ్య తెలుగున వ్రాసి విసిరి చెను.” (పుట 250)

ఈ గృంథమునగల అనితః పూర్వ సిద్ధాంతములలో ఇది ఆగ్రేసరభాసమానము. నన్నయ తన భారతమును రాజరాజనరేంద్రుని కీయలేదట. కాని “ఎత్తాపెగ్గడ భారతారణ్య పర్వశేషమును నన్నయభట్ల పేరితోడనే రాజరాజనరేంద్రునే కృతి పతిగా జేసెనని యారణ్య పర్వాంతమున నిట్లు చెప్పి కొనె”నట (పు. 657). నన్నయ్య అంకిత మీయ్యనిది అనగా కృతిపతిని చేయనిది ఎత్తాపెగ్గడ కృతి పతిగా జేయవలసిన అచనరమేమి? అనలు నన్నయ అంకిత మీయలేదనుటకు ఆధారమేమి? “ఏను విన్నపంబుసేయు తెలుగున” అని తిక్కన అన్నాడు గనుక తిక్కన తన భారతమును హరిహర వాధున కంకితము చేయలేదనవచ్చును. విన్నపించుట యనగా వినిపించుట అనియే యర్థము. ఇది విపరీత ప్రతిపాదనమేకాక నిరుపపత్తికముకూడ.

(2) పీఠికలోని మరొక ప్రతిపాదన రంగనాథ భాస్కర రామాయణ కర్తృత్వములకు సంబంధించినది. “రంగనాథభాస్కర రామాయణముల కర్తృత్వములగూర్చి యనేక వాదోపవాదము లొక

సమగ్రాంధ సాహిత్య చరిత్ర

“శతకృతువు”

శతాబ్దిమునుండి (?) చెలరేగుచున్నను బరిష్కారమునకు రాచున్నది. రంగనాథ రామాయణ కర్తృత్వము (?) చొరకిన ప్రమాణముల బలమును బట్టియు, పండితుల వాదములందలి యౌచిత్యము బట్టియు నిర్ణయించబడినది.” (పీఠిక xiii. xiv.)

నిజమునకు ద్విపద రామాయణ కర్తృత్వముక నమస్కరాదు. అది యనవసరముగా అగాధ నమస్కరమైనది. అందుకు హేతువులు. ఒకటి: ద్విపద రామాయణకర్త గోన బుద్ధారెడ్డి అన్న కీ.శే. కట్టమంచి రామలింగారెడ్డిగారు చెప్తి అగుట. రెండు: రంగనాథుడు వ్యాఖ్యాణకవి అని భ్రాంతి పడుట. మూడు: ద్విపద రామాయణ కర్త గోన బుద్ధారెడ్డి అన్నది మొదట రామలింగారెడ్డిగారే అనుకొనుట. ఈ మూడు హేతువులును అవిచార మూలకములు. రామలింగారెడ్డిగారికంటే ముందు కీ.శే. సి.పి. బ్రానుగారు 1840 వ సంవత్సరమున “ఈ రామాయణము అనధ్యముగా రంగనాథుని కంటగట్టబడుచున్నది” అని వ్రాసినటుల శ్రీ చుల్లంపల్లి సోమశేఖర శర్మగారి పీఠికలో స్పష్టము. (రాయల్ & కోవారి ప్రచురణము). అనలు ద్విపద రామాయణము వ్రాసినది రంగనాథుడు అని కల పూర్వ కథలో రంగనాథుడు రాజబంధువని స్పష్టముగా కలదు. (చూ. ఆంధ్ర ప్రతిక వికృమనామ సంవత్సరాది సంచిక.

శ్రీ నేలటూరి వేంకటరమణయ్య గారి భాస్కర రామాయణ వ్యాసము.) రంగనాథుడు రాజబంధువు కాని బుద్ధారెడ్డి రాజు (పాలకర్తమున) పుత్రుడే. ఇక రామలింగారెడ్డిగారికి స్వకులాభిమానమువలె ఇతరులకు ఇతరాభిమానములు అవకాశముకదా ? ఈ అభిమానిక వ్యాపారము లెందుకు ? ద్విపద రామాయణ కర్త చక్రపాణి రంగనాథుడని వేటూరి ప్రభాకర శాస్త్రిగారి యభిప్రాయము. అందుకు ప్రమాణము లేదు. ప్రతిబంధకము కలదు. కాని ఈ గ్రంథములో అదే అనుపల్లవి. "బహుశలము నుండి వ్యవహారముందున్న రంగనాథ రామాయణ నామమునుబట్టి దీని కర్త రంగనాథుడను కది యని విశ్వసింపబడుచున్నది." పుట. 554. ఇట్లు విశ్వసింపట అవిచార మూలము. దీనిని గురించిన శ్రీ మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారి ప్రతిపాదన మిది గమనార్హము.

"ఒకచో రంగనాథుడే రచించి గోస బుద్ధ భూపతి పేరు పెట్టెనన్నను బుద్ధ భూపతిని కాలములో గాని, అతని కుమారుల కాలములోగాని దీనికి రంగనాథ రామాయణమును పేరు వచ్చియుండదు. ఇది తమ పేరుతో నున్నప్పుడు రామాయణకర్త బుద్ధశైల నాథుడు కాని, అతని కుమారులుగాని దీనిని రంగనాథ రామాయణ మనుట సంగీతరింపదు. అది అట్లంగీరించుట తమ ప్రతిష్ఠకే భంగము. కావున బుద్ధనరపాలనికి జాల తరములకు తరువాత, ప్రాయ కముగా రంగనాథుడు రచించెనను ప్రతీతి మెటో యేర్పడి యది యక్కడక్కడ వాత ప్రతులలో రంగనాథ రామాయణమని పేర్వడి క్రిమముగా నది లోక వ్యవహారమున నల్లకొనిపోయి ముద్రాణము వచ్చిన పదవ రూపమైనట్లు తోచుచున్నది. తంజావూరు శరభోజి మహారాజు సరస్వతీమహల్ లైబ్రరీలో నీ రంగనాథ రామాయణము ప్రతులున్నవి. ఆ లైబ్రరీలో పుస్తకముల పట్టికలో నిది వట్టి రామా

యణ మనియే కలదు కాని రంగనాథరామాయణమని లేదు. "ఈ రామాయణమునకే (బుద్ధ భూపతి కర్త) రంగనాథ రామాయణమని వాడుక కలదు." అని యా పుస్తకముల పట్టిక తయారు చేసినవాడు వ్రాసియున్నాడు." పీఠిక. పుటలు 13, 14. కనుక రంగనాథ రామాయణ మనుట వాడుక కాని గ్రంథ నామము కాదని స్పష్టము "లాక్షణికులు దమ లక్షణ గ్రంథములలో 'రంగనాథుని రామాయణమునుండి' అని స్పష్టముగా ప్రమాణ వాక్యముల నొసంగిరి" పుట 554. మరి 'లాక్షణికులు తమ గ్రంథములలో ఆంధ్రకబ్బి చింతామణి సన్నయభట్టు కృతమని, కవిజనాశ్రయము చీమన కృతమని, లక్షణసార మొకడు నన్నయభట్టు కృతమని స్పష్టముగా ప్రమాణ వాక్యముల నొసంగిరి.' కాని ఈ గ్రంథములు ఆ యా కవులవి గావని గ్రంథకర్తగారి ప్రతిపాదనమే. (పుట 209, 718). 'పూర్వ కవుల స్తుతులలో రంగనాథుని స్తుతించి'ని (554) మరొక వాదన. అంతమాత్రముచేత రంగనాథుడు రామాయణ కర్త ఎట్లగును? పూర్వకవి మాత్రమగును. వీని యన్నింటిని మించిన ప్రతిపాదన మింకొక డున్నది. ప్రమాణ రహితమైన విషయములను స్థాపించుటకు గ్రంథకర్తగారెంత హారముపోగలరో దీనివలన తెలియుచున్నది. 'గ్రంథావతారిక కాంధాంతములలోని కర్తృక విషయమును గోస వంశియులు తరువాత హుద్దుచేసియుండవచ్చును.' (557) ఎవరో వ్రాసిన "ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర సర్వస్వమున" కర్తృత్వ విషయమును 'శిష్టా' పండియులు మార్చుచేసినన్నచో నెట్లుంటునో ?

ఇన్ని యపస్తంభపాతీ ద్విపద రామాయణ కర్త చక్రపాణి రంగనాథుడని గ్రంథకర్తగారు తేల్చిరి (557 నుండి 600). కాని దీని కన్నియు అభ్యంతరములే. పోగా భాస్కర రామాయణ కర్తృత్వ నిర్ణయమునకు గ్రంథకర్తగారు అంతర ప్రమాణ.

దాహ్యప్రమాణ, జనశ్రుత్వాది కొన్ని సూత్రము లేర్పరచిరి. వానిని తామే ధిక్కరించిరి. దాహ్యంతరి ప్రమాణములు చొరికినచో జన శ్రుతిని నిర్దవచ్చు నని కూడ వ్రాసిరి. కాని ఆ జన శ్రుతియే రంగ నాథ కర్తృత్వ పునరుద్ధరణకు వీరికి సాధనమైనది.

ఇక భాస్కర రామాయణ విషయము. ఇది నిజముగ పెద్ద అగాధ సమస్య. ఇంకిను పరిశోధనీ యము. అయినను శతాబ్దమునుండి చిక్కుపెట్టిన సమస్య పరిష్కారమునకు వచ్చినది అని గ్రంథకర్త గారానంద మిందిరి. ఈ సమస్యను గూర్చి 'దైవ పశ్యమున' పీరికి 'కొంత బలమైన ఆధారము చొరికి నది.' ఆ చూడార మిది: "భాస్కర రామాయ ణము సక్రమముగా మొదటినుండి నేను మరల పదున పాఠించింది. మొదటి భాస్కరుని యారణ్య కాండము తరువాత మరిమొదటి భాస్కరుని యుద్ధకాం డమునకు దాటిపోతిని. మధ్య కిష్కింధా సుందర కాండముల వైరి వాలకాండ రచన వంటిదే యని దాటిపోతిని. ఇందుచే నారణ్యకాండ చివరిగల పద్య మొకటి యుద్ధకాండారంభముననే మరల నాంబిబడి నది. దెనుకకు తిరుగచేసి రెండు పద్యములను వాగ్విర్తగ బోర్చిచూడగ. సంబోధనముని క్రియల చటనముని చప్ప మిగిలిన పద్యమంతయు నొకటే నరలు. దీనిబట్టి పూర్వవాదములను పునః పరీక్షింప మొనర్చి, పూర్వ పక్ష సిద్ధాంతముల నిర్ణయించి. యా చూ కాలమందలి (?) యాంబరీభాషా లక్షణము లతో పూర్వపక్షవాదమును పునః విమర్శించి సిద్ధాంత మును స్థాపింపవలసి వచ్చినది." (xiii, xiv).

ఇట్టి సరిగ్గు ఇతిరకపులమధ్యను ఇతోధికము. అది 'సంవిదాన్యో మేధావినాం దుష్టయః' అనచగినది కాదు కాని ప్రతిబింబాకార సంవాదము. ఆరేఖాకార సంవాదము. దేహాంతరీరుల్య సంవాదము అనబడి నది మాత్రమే. ఇతర కవులహాట అటుంచి, ఇటు వంటి కర్తృత్వ సమస్య ఇంతకుముందు కల ఆరణ్య

చర్యమునందు నన్నయభట్టు సభావర్ణములోని 'రయ విచలత్తురంగమ తిరంగములన్' అను పద్యము యధాతథముగ అలలి మార్పున వలదు. అంతమా త్రమున ఆరణ్య పద్య కిర్తి నన్నయభట్టు అనుట మైట్టిదో ఇంతమాత్రమున ఆరణ్య యుద్ధకాండల కర్త ఒకడే అనుటహాడ అట్టిదే.

ఇది ఆరణ్య కాండము. ఇది యుద్ధకాండము అని ఇవమిత్తముగ కర్తృవివక్షను తాళవత్రి గ్రంథ పరిశీలనమున నిర్ణయింపకుండ రంగూరంగంపయైన అచ్చుప్రతినిబట్టి ఆరణ్యకాండ యుద్ధకాండల కర్త ఒక్కడే అనుట అసందర్భము. తిరువరి అట్లు నిర్ణయమునైన ఆరణ్యకాండ యుద్ధకాండలయందు రచనా సాదృశ్యమున్నను కర్త ఒక్కడే అనుట ప్రతిపక్ష రహిత సిద్ధాంతము కాజాలదు.

భాస్కర రామాయణ కర్తృత్వ విషయమున పీరు చూపిన ఉపపత్తు లన్నియు ఇట్లే దుర్బలము లను అసిద్ధాంతములును ఐయున్నవి. ఎన్నర ఫీరిచేత వాటి నిట యుదాహరింపక పదలుచున్నాను.

భాషాచ్చందో విషయములను బట్టి సన్నయ భట్టుకంటె సన్నెదోమిటు పూర్వపక్ష మొంటి సాహిత్య చరిత్ర ముదిటిపోయిన సంగతి కాదు. రూప్యమైన రచనా సాదృశ్యమునుబట్టి వల్లభామాచ్ఛని క్రీడాభిరామమే గాక చింతలపూకి ఎల్లనాట్యని (అనంతయ్య?) విష్ణుమాయా విలాస మును నాటకముగూడ శ్రీనాథ క్రితమును పూర్వపక్ష ములును సాహిత్య చరిత్రకు తెలియని సంగతులు కావు.

ఇంత వివాదగ్రస్తమైన భాస్కర రామాయణ విషయమున ఒక తాళవత్రి గ్రంథమైన చూడకపో పుట మనకార్యము. ఎన్ని తాళవత్రి గ్రంథములు ఎందుకు చూడవలెనో చాగంటి శేషయ్యగారు 1948 లో స్పష్టముగా చెప్పిన సంగతి. 1957 లో

తయారైన 'ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర' సర్వస్వం గ్రంథకర్తగారు కనీసము తాము కల మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ మందలి తాళపత్ర గ్రంథ విశేష మొక్కటియును తెలుపలేదు. కాని తాళపత్ర గ్రంథములు చూడవలెనని సూచన మాత్రము చేసిరి. అనువలబ్ధ తాళపత్ర గ్రంథములనుగూర్చి తాళపత్ర యజ్ఞే కాని ఉపలబ్ధ తాళపత్ర గ్రంథ పరిశోధనము చేయబడుట లేదు.

గ్రంథ రచనమునకు పరిశీలించిన పుస్తకములను, సంప్రదించిన గ్రంథములను వీరు ఆయాప్రకరణముల, పుటల కిందను పేర్కొనిరి. అట్లు పేర్కొనుటనిజముగా ప్రశంసార్హము. అనేకానీక సాహిత్య దృష్టలకును, సాహిత్య సృష్టలకును ఇది అవశ్యము నేర్చుకొనవలసిన విషయము. కాని అట్లు పేర్కొని ఆన్వయాకరించుట అనుచితము. అష్టమ ప్రకరణమున పేర్కొన్న సంప్రదించిన గ్రంథములలో శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగముగారి 'ఆంధ్రకవుల చరిత్ర' ఒకటి. భాస్కర రామాయణము ఒకటి కర్తృత్వమగుటకు హేతువుగ వీరేశలింగము గారి "ఆంధ్రకవుల చరిత్ర" లో (పుట 310) కల సమస్వయము 'ఆంధ్ర వాఙ్మయ చరిత్ర' సర్వస్వము నందు అలతి మార్చున అనుసంధితము. భాస్కర రామాయణ విషయమున ఈ గ్రంథములోని బహు విషయములు ఆంధ్ర కవుల చరిత్రములోనివి. తుదకు వీరేశలింగముగారి తప్పునైతము యథాతథముగ గ్రహించబడినది. వీరేశలింగముగారి తప్పును నేలడూరి చేరబరమణయ్య గారు చెరిగిన వ్యాసమును సంప్రదించియు రామకృష్ణశాస్త్రిగారు ఆ తప్పును పడలకపోవుట ఆశ్చర్యము.

"పంతులుగారి వాదములలో చెందు విషయములు పరామర్శింప దగినవి యున్నవి. మొదటిది ఆయ్యలార్జును శాకల్యమల్లుని పుత్తుడనుట. ఇది తప్పు. వాగ్రత ప్రితులన్నిటియందును 'శాకల్య మల్లు

కచి వరరాజు (వీర) నరసింహవరజాప్పలార్జునందన.... ఆయ్యలార్జుని విరచితంబైన" అనియే యున్నది. దీనికి పంతులుగారు శాకల్యమల్లుని యొక్కయు, రామవృసింహుని యొక్కయు తమ్ముడైన యప్పలార్జుని పుత్తుడని వివరము వ్రాసిరి. కాని "శాకల్య మల్లకచి వరరాజు (వీర) నరసింహ" యను వాక్యమునకు శాకల్యమల్లుని పుత్తుడైన రాజు (వీర) నరసింహుడని యిట్లుచేసికొనుట నమంజనము. కొమ్మయ తిమ్మడు, పోలయ వేముడు, గుండయ నారసింహుడు, నరసింహ కృష్ణరాయడు ఇందుకు తార్కాణ. కావున ఆయ్యలార్జుని వంశ వృక్షము ఈ కింది రీతిగ నుండవలయును.

శాకల్యమల్లపిట్ట (1315 - 1350 ?)

రాజు (వీర) నరసింహుడు.

అప్పలార్జుడు

అయ్యలార్జుడు.

అని వేంటురచుణయ్య గారి ప్రతిపాదన. అయినను 'శాకల్యమల్లుని తమ్ముని కుమారుడగు నయ్యలార్జుని' అని రామకృష్ణశాస్త్రి గారి యనుసరింపము; అంతేకాదు అయ్యలార్జుని కాలనిర్ణయము నకు ఆధారమైన వేదగిరి నాయని ప్రసక్తి అనేక తాళపత్ర గ్రంథములందున్నను అది ప్రశ్నిస్తమని వీరేశలింగముగారి పై రామకృష్ణ శాస్త్రిగారు చూడ నిర్ణయించిరి.

ఇక ఈ గ్రంథమునందలి 121 పుటలోని పట్టిక శ్రీ గంగుళాగి సోమయాజిగారి 'ఆంధ్రభాషా పితాసము' నందలి 51 పుటలోని పట్టికకు 'టైప్ సెట్ డ్రాంగ్రఫ్ట్' ఆంధ్రభాషా పితాసములోని పట్టికయే కాని అధస్పాదించిరి కింకించలేదు కాబోలు. పుటమిది జంగ్లిగుంటు శాసనమున "చేపూరు" కలదని ఈ గ్రంథమున కలదు. పుటమిది జంగ్లిగుంటు శాసనమును స్వయముగ చిత్తగించిన అట్లు వ్రాయుట

అనంతవంశము. ఆ కాసనమునందు 'వేపూరు' అని లేదు. 'వేపురకే' అని కలదు. "కుమారవ తస్య గామే వేపురకే వతపేన గహవతిరేన...." అది వేపూరు అయియుండునని అంభ్రీబాషా విరాసము లోని అధస్తూచితలోని సమన్వయము. అంభ్రీ వాజ్ఞయ చరిత్ర సర్వస్వము 89, 90 పుటలలోని 'తెనుగు పుస్తకాంతిక' బాషావికాసము 29, 30 పుటలలోని 'తెనుగు దిగ్విజయ' అను ప్రకరణము ఆ పుస్తక ప్రస్తావన. అయినను 'బాషావికాసము' సంప్రదించిన గ్రంథముల జాబితాలో లేదు.

ఇదే విధముగ 699 పుటలోని నాచన సోమ నాథుని కవిత్వము గురించిన సర్వస్వము మో వివక్ష శ్రీ పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారి హాతము. విద్యార్థుల నోట్సులందును కల విషయము. ఆ 'నోట్సు' అవాత పరంపరా పరిమళ వ్యాపార రీతానమన్వితము లని అనేకులకు స్వానుభవము. దానిలోని బహు విషయములు ఈ గ్రంథమున దాహితములు. కాని గుణస్వరూపమునకు లక్ష్మీకాంతము గారి పేరు గ్రంథ

మున ఎక్కడను కనిపించదు. ప్రత్యాఖ్యానమునకు మాత్రము ఎచ్చటనైన కనిపించగలదు.

మొత్తముమీద రామప్పశాస్త్రి గారి 'అంధ్ర వాజ్ఞయ చరిత్ర సర్వస్వము' ఆంధ్ర వాజ్ఞయ విచిత్ర సర్వస్వము. దాని 'తెనుగు కవుల చరిత్ర' లోని (పుటలు 228-230) 'అంధ్ర వాజ్ఞయ చరిత్ర' సర్వస్వములోని (పుటలు 770-775) ద్వాన సూచికలు ఆ గ్రంథములపించె అధితి ఉపయోగకరములు. ద్వాన సూచికలనగా ఎవరు, ఎప్పుడు, ఏ ఏమీద ఎక్కడ, ఏ శీర్షికు ద్వానములు, గ్రంథములు ద్రాసి నదియు తెలియజేయు పట్టికలు. ఈ పట్టిక పరిష్కా నము చాలంతవఱకు కలవారు ఇట్టి పట్టికలే పరి టించిన ఎంతైన ప్రయోజనముండుట నిజము. ఆ ప్రయోజనమును అలతి మాత్రము కాదు. ఇక సమగ్రాంశ సాహిత్య చరిత్రకు ఇతర సాహిత్య పేర్లకు ప్రయత్నించిన ఇతోధిక ప్రయోజనము తప్పదు.

మూ గ మ న సు

ఆర్. యం. చివరం.

స్మృతివక్తలో ఎక్కడో దూరంగా వున్న నాన్నను గురించి ఆలోచిస్తూ, చెదరి పోయిన గాజుముక్కల్ని ఏరి నిలుపుటద్దం తయారుచేసివట్టు, రూపకల్పన చేసుకుంటుంటే పాపను శారద గద్దించటం వినపడింది. పాప కనుపాప లాంటిది. కనుపాపలైతే కెందు న్నాయి కాని పాప మాకు ఒక్కతే. గారాబం నన్ను అప్రమత్తంగా క్రిందకు తీసుకు వచ్చింది. 'అన్నం వద్దంటోంది. వంటికి ఏ గోగమూ లేదు. ఏవిటిదంతా?' అనశిగింది శారద. ఆకలికి పాపకూ స్నేహితం చెడింది. శారదీకంగా ఏ వ్యాధి లేనప్పుడు ఇలా మొండి కేస్తే పాప మాటల్లో నిజాన్ని వెదక వలసి వస్తోంది.

'పాపా! నువ్వు అబద్ధం చెబుతున్నావ్! తలి దండుగితో అబద్ధమాడకూడదు. తెలిసిందా? నువ్వు చెప్పకపోయినా, నేనూహించ గలను. పొద్దున్న పాదాస్త్రాంతో నువ్వు వాదించిన విధానం నాకు బాగా తెలుసు.'

పాప బెదరింది. చీకట్లో నెలుగు కిరణాన్ని వెదకిపట్టుకున్నానన్నమాట.

'అవును నాన్నారూ! పాపం! ఆ తాత చాలా మంచివాడు. ఎప్పుడూ, ఎంసుకో ఏడుస్తూనే వుంటాడు. నన్ను చూడగానే మరీ ఏడుస్తాడు. ఎందుకంటే చెప్పడు అత నంటే చాకు చాలా ఇష్టం.

పాప ఆలోచనలమెట్లవెంబడి నడచి వెళ్ళి శిఖరం ఎక్కి కూర్చుంది. శారద కంగారు పడింది. ఆమెకు ఆద్యంతా అర్థం కాలేదు.

'ఆ ముసలాడిమీదే నీకెందు కింత అనురాగం? వీధిలో వెయ్యిమంది ఎదురూ తారు. అందర్నీ ఇప్పపడతావా? జీవితంలో ఏదో పోగొట్టుకున్న నానీలా ఏడుస్తారు. ఆకాశంవంక చూసి దీనంగా ఏడుస్తారు. నా శృంగారాన్ని ప్రేమిస్తావా? తప్పవూ! జీవితంలో ఎవర్నీ ప్రేమించకూడదు'- శారద అడుపుతోంది.

'అదేమిటంజీ? అలా అర్థంలేకుండా మాట్లాడుతున్నారు? నానికేం తెలిసి చస్తుంది?'

ఒక్కొక్కప్పుడు మనసు పట్టులుతప్పి అనందరూపంగా మాట్లాడుతుంది. నా ఆవేదన కనిపించని నాన్నకోసం కలవరించటం- చిన్న నాటి ఫోటోను ఆధారంగా తీసుకుని, కాలం తీసుకువచ్చిన పరివర్తనల్ని కలిపి, చిన్నచిన్న మార్పులుచేసి ఈనాటి నాన్నను సృష్టించు

కుంటున్నా. అది కేవలం మిథ్య అని తెలియ
గానే ఆమనోభావాలు కరగి కన్నీరుగా
అంతమవుతాయి. అప్పుడే ఆకాశం వాన
కురిసి వెలుస్తుంది. సూర్యుడు తొంగిమా
న్తాడు.

‘మరే నాన్నారూ! కానీ ఇస్తే చాలు-
బోలేడు మితాయిలు పెడతాడు. అసలు
ఏనీ ఇవ్వకపోయినానరే బతాణీలు దోస్తెల్లో
పోస్తాడు. బుల్లి బుల్లి చక్కటి కథలు
చెప్తాడు. అతను సన్వతుంటే భవే తనూ
మాగా పులుంది. హుళేదంటే మెళ్ళో
గాలుసు తీసుకోమన్నాను ఓనాడు. వద్దులే-
అవునకమైనప్పుడు తీసుకుంటానన్నాడు.’

శారద బంగారు గాలుసు ప్రస్తుతం
మెళ్ళో వున్నది లేదని ద్వారా చేసుకున్న
తరువాత ‘మాశారా! వ్యవహారం ఎంతవరకు
ముదిరిందో! ఇదంతా ఏదో ఎత్తుగడ- ఏ
గుండో మాకో కలిసి చెబుతున్నాడు.
ఓనాడు ఏదీ మూటకట్టుకుని దీసుకుపోతాడు.
దాంతో నాకున్న ఒక్కగానొక్క సంతానం
జాశ్వతంగా దూరమవుతుంది. ఆ తాతను
వెళ్ళోపెట్టండి. కోగం కుమిగుతుంది’ అంది.
అది మాతృహృదయం.

‘స గేతే! మార్దాం!’ అనేసి మేమీ
దికి వచ్చాను. పాప ద్విపోమాక భారద
కూడా వచ్చింది.

‘అవునుకాని, స్కూల్లో ఏదో జరిగిం
చన్నాను. ఏమిటదీ’ అని అడిగింది.

“ఆ మితాయి తాత దీనినుండి స్కూలు
గేటు దగ్గర నిలుబుడారా అవల్సికుని దీనిను
న్నాడు. కేవలం డబ్బుకోసం తనను
రం చేస్తున్నట్టు కనబడడు - చిన్న పల్లెలంటే
ఆప్యాయత. ఇన్స్ పెక్టురువచ్చి చూసిపోయాక,
ఈగలు, గోమలు ముసిరే ఆ పదార్థాలు
తీసటం మంచివికాదని, తగిన చర్యతీసుకోమని
హెచ్చరించి పోయాడు. హెడ్మాస్టరు
నెంటనే అతని దుకాణం మూయించారు.
తనమ్మా పిల్లలు ఏమీ బంగనట్టు వూరుకు
న్నారు, కాని పాప మాత్రం హెడ్మాస్టరుతో
ఆ తాతను గురించి ‘ఏవీటేవిటో’ చెప్పి
వచ్చింది. ఆయనకూడా ఆశ్చర్యపోయాడు”.

ఆ మర్నాడు ఉదయం కలుగు ఎగిరి
వచ్చి పడింది. శ్రేణుడి హెడ్మాస్టరు
ముఖంలో ఆంగోళన పిచ్చిగీతలు నీసింది.
తలుపు దగ్గరగా చేరవేసి చెప్పకుపోయారు.

‘కొంప ముగిసింది. ఇవ్వేళ జీతాలిచ్చే
కోడ. అందుకని బాంకునుండి నిన్న సాయం
త్రం వెంపవేలు తెప్పించాను. ఈ డ్రాయ
గులో వుంచాను. పాడ్లున్నకూడా వుంది.
హొమ్మిని గంటలకు ఆ మితాయి తాత
వచ్చాడు. తన కడుపు కొట్టవద్దని బతిమా
లాడు. ఎంతకూ వెళ్ళకపోతే బంట్రోతు
చేత బయటకు గెంటించాను. క్లాసుకు వెళ్ళి
వచ్చాక చూస్తే సామ్మ మాయమైంది.
నాకు తెలుసు. ఆ ముసలాడే దీనిక్కారణం.
నెంటనే అరెస్టు చేయండి.’

ఉద్వేగంలోవున్న మనుష్యులు పరిస్థితుల ప్రభావాన్ని గుర్తించలేరు. నారనే మాటలు, చేసే పనులు ఆ క్షణంలో సుపంజనంగా కనపడేనా, ముఖ్యం అందులోవున్న నిజాన్ని శంకిస్తారు. హెడ్మాస్టర్ మనస్థిర కూడా ఇంచు మించు అలాగే వుండే.

‘మీరు చెప్పండి నిజమే కావచ్చు. కాని ఆ తాత తన స్వహస్తాంతో డబ్బు తీయటం మీరుకాని. మరెవరూకా? చూడలేదు. కనుక తొమ్మిదవడం ఎసిలో బంగారం వెతకటం లాంటిది. మీరు శిశువులా వుండండి. నేను నిజా నిజాలు తెలుసుకుంటాను. ఈ విషయం మాత్రం ఎదురు చూసివ్వకండి.’

ఆలోచిస్తూ యటకొచ్చాను. ఓమూరు క్లాసుకు వెళ్లి వాపను చూసి మన్న కోరిక ఎదుర్కొలిగినో తెలియదు. కోరికలు జనించేందుకు ఒకప్పుడు స్థలం కావాలి అవునని పోతు.

చాప ఎక్కడా కనపడలేదు. ఆ పూర్ణమంది విద్యార్థి మధ్య వాప చిన్నారిముఖం కనిపించక దాగివుందినుకోటం వాస్తవికతలు వెక్కిరించటం. వేళకు బయలుదేరవచ్చింది. మధ్యలో మజిలీలు వేయవలసివ అనృతం లేదు. ఒకవేళ వట్టనా మర్చిపోయి ఇంకి. తిరిగి వెళితే, ఆవేల్లికి బడి మూనేయమ. శారద శాసించిందేమో! బాగా ముప్పు తీరిగేసరికి చాప కనపడింది. వెనుకవెనుకలూ ఓ ముసలాడితో కలుపు వెళుతుంది.

ఆ తాతను అదే మొదటిసారి చూడటం. అతని దుకాణం చిన్న కర్రపెట్టెలో నడుపుతుంది. వరి పదిపేను సీసాలనిండా రకరకాల పిప్పరమెట్లు, చాకల్లీలు, కాణీలు పెట్టెచుట్టూ సినిమాతారల బొమ్మలు. అతనిమ్మే చాకల్లీల వియ్యగావున్నా. జీవితం మాత్రం విషాదంతో ముడిపేసుకుంది. ముఖంలో అసంతృప్తి గాధ. సవ్వపప్పు మాత్రం, సముద్ర తరంగం ఉప్పెత్తుగావేచి పడెట్టు. ఆ గాధలు బాహ్యాలికంగా అద్భుతమయ్యేవి. చిన్న బట్టలు, చింపిరి తామరలు మట్టితో చెలిమి చేసున్నాయి. చాప సన్ను గమనించేదా కా? అతను మాత్రం భయంతో వేచి ఉండం పెట్టాడు.

‘బాబూ! ఏదో కడుపుకోసం త్రమించండి. కళ్ళుజూచాను’ అన్నాడు. ఆ వెనువేళకోసం అతని కళ్ళల్లో వృధాగా వెళికాను. నొంగను గొంగగా పట్టటం అంత కష్టతనమైంది కాని. ఎంతగా అణచుకుందామనుకున్నా ఓ మూలనుండి నిజం ఎదురుపడింది. మూడుంకావుం అతముఖం.

చాప పులికి పై వెనక్కి తిరిగింది.

‘గాన్నాగూ!... మీరా?’

‘చాచా! నువ్వు బడిక వెళ్ళకుండా ఇక్కడకేందు కొచ్చావే?’ అగ గద్దించాను. భయం కళ్ళచుట్టూ గస్తీ తిరిగింది.

‘నాన్నారూ! తాతయ్య కనిపించక పోతే నాకేం తోచదు. అందుకని బడికి

వెళ్ళకుండా ఇలా వచ్చాను. కనిపించాడు. పాపం! ఎవరూ ఏమీ కొనటంలేదట. ఏడుస్తున్నాడు. నాన్నారూ! ఓ కానీ ఇవ్వండి. అమ్మ నడిగితే చిరుతిట్టి పినకూడదని కసికొట్టింది.'

ఆశ్చర్యపోయాను. తొమ్మిదేళ్ళ పాపకు ఈ హృదయం ఎక్కడనుండి వచ్చింది? ఆ ముసలాడి గుండెలో అయి స్కాంతా లున్నాయేమో! పాపకు చిరుతిట్టంటే యిట్టంటేదు. కానీ ఎందు కడుగు తోందో నాకు తెలుసు. తాతకు ఏదో పెద్ద సాయంచేశానన్న తృప్తికోసం. దూరం నుండి ఆలోచిస్తే అతను నొంగ. ఈ ఉదయమే స్కూలు సామ్మ్య రెండువేలు తగ్గరించాడు. పాప గాలుసుకు ఓకన్ను అంకితం చేశాడు. దగ్గరగా పరిశీలిస్తే జాలి, కరుణ. అనురాగం, పశ్చాత్తాపం, విరక్తి అన్నీ కలిసి ఎదురౌతాయి.

'ఈయనే నా నాన్నగారు! 'బాగుంది పాపా!' అన్నాడు వెకలిగా సవ్యతూ. ఛీ... ఛీ... కానీ ఖరీదు చెయ్యని ఓ ముసలాడితోనా అంతస్తు నేస్తం చేయటమా?

'ఇదిగో తాతా! ఇదంతా ఏం బాగా లేదు. నేను నీ సంగతి గమనిస్తూనేవున్నాను. రుజువుకోసం చూస్తున్నా. పాపతో నువ్వు మాట్లాడటం చూశానంటే తిన్నగా శ్రీకృష్ణ జన్మస్థానానికి పంపుతాను. జాగ్రత్త!' పదడుగులు నడిచాక వెనక్కి తిరిగిచూశాను.

చెంపలవెంట కాచిన కన్నీరు మాసిన గడ్డంలో యింకే పోయింది.

* * * * *

ఆ సమస్య అలాగే వుండిపోయింది.

తరువాతి నెలరోజుల్లో తాతను రెండు మూడుసార్లు ఎక్కడో చూసినట్టు గుర్తు. అతను ఏదో పెద్ద ఎత్తుగడలో వున్నాడని శారద భయపడింది. అంతరాంతరాల్లో ఏదో మూగ బాధ వున్నది. బహుశా పాపలాంటి మనవరాలు వుండివుండవచ్చు. ఉన్నట్టుండి ఆ చిన్నకళ్ళు మూతపడి అతనిలో మమకారానికీ శాశ్వతంగా సమాధి కట్టివుండవచ్చు. ఇలా ఎన్నైనా ఆలోచించవచ్చు. ఇందులో ఏదో ఒకటి నిజంగా నిజమైనా, అది నిజంకాదనే భావన మాత్రం మనల్ని వదలదా. అలాంటప్పుడు ఈ ఉపాసెందుకో!

రాజీ పది చాటింది -

శారద తొమ్మిదింటికే నిద్రపోయింది. ఆకాశంలో మబ్బులు ఒకదాన్నొకటి పరామర్శించుకుంటుంటే చిత్రం చూస్తూ పడుకున్నా - దూరంగా వైలు పరుగెడుతున్న చప్పుడు తప్పించి ప్రకృతి సృష్టపు గర్భంలో దాక్కుంది. నా పక్కనుండి ఎవరో నడచి వెళ్ళినట్టయింది. కనుపాప చివరకు చేర్చి చూశాను. పాప అడుగుమీద అడుగు వేసుకుంటూ వెడుతోంది. వీధి తలుపు తెరుచుకుంది. ఆలసేస్తే ఏ అఘాయిత్యమైనా జరుగుతుంది. గట్టిగా అరచి వెనక్కి పిలుద్దామను

కుష్మాంధుడు. కాని సమస్త శాశ్వతంగా ఫలి
ష్కారం కాదు. పాపను వెంటబడించాడు.

పాపకాళీ త్వరగా పరుగెత్తాయి.
చల్లగాలి- చీకటి- చెట్ల స్వీయగాఢలు- అన్నీ
వెనక్కి జరిగాయి. చిన్న సందుగుండా సడ-
చింది. దూరంగా మిక్కిలు మొరిగాయి.
ఆమెను పసికట్టికాదు. ఏమీ పనిలేక 'ఏదో
అవుతోందన్న భ్రమతో. పది నిమిషాలలో
ఓ గుడిసెముందు ఆగింది. దుర్గంధం ముళ్ళు
పుటాల్ని నలిచివేసింది. ధైర్యంగా తలుపు
తీసుకుని లోపలకు వెళ్ళింది. కిటికీ దగ్గరగా
ఃలబడి లోపలికి ఎంగిచూశాను.

ఆ తాళే! అతని ఇల్లు ఇదేకావచ్చు.
అర్ధరాత్రి జీవితంలో 'అల'లు తెలియని చిన్న
పిల్లి అతన్ని వెదుక్కుంటూ ఎచ్చిందంటే
ఆశ్చర్యంగా వుంది. శాత మంచం మీద
పడుకుని మూలుగుతున్నాడు. పాతాళానిక
కృంగిపోతున్న మంచం- మట్టా చిన్న చిన్న
సీమవెండి గిన్నెలు- ఓదాంట్లో గం-
గామాలు- చిన్న రేకుల పెట్టి, తల కెదు-
రుగా దుకాణం, అందులో మిశాయుండలు,
చేగోడిలు, ఐస్క్రీం, పప్పుల మెంట్లు- అన్నీ
పాలిపోయి శ్లీ దశలో వున్నాయి. శాత
పాప రావటం గుర్తించలేదు. కళ్ళు సగం
సగం మూతపడి వున్నాయి. రెండుసార్లు
చక్కనేవున్న నీళ్ళముంత అందుకోటానికి
యత్నించాడు. చేతి సరాలు నత్యాగ్రహం
చేశాయి.

'తాతయ్యా! నే సందిస్తాను' అంటూ
పాప ముంత అందుకుంది.

'పాపా! నువ్వా! అయ్యయ్యా!
ఎందుకీ అర్థరాత్రి వచ్చావ్? మీ నాన్నగారీ
రికి తెలిస్తే ఏమాత్రుంది? అదలావుంచి ఇంటి
దగ్గర కనిపించకపోతే ఆడన అంతటా వెదుకు
తారు. వెళ్ళిపో!'

'తాతయ్యా! నాన్నా నీమన్నా
సరే! వెళ్ళను. నువ్వు నాలుగురోజులుగా
కనబడటం లేదు. గోజూ వధామనే అను-
కునేదాన్ని. కాని నాన్నా నా నెంట
ఎప్పుడూ వుంటేవా. అందుకే అందరూ
నిద్రపోయూక వచ్చేశాను. నీకు జ్వరమా
తాతయ్యా? డాక్టరు మంగివ్వటంలేదా?
ఓమాలు డాక్టరు పెన్ నూన పోచాడు.
ఏనుస్తున్నావా? ... ఛీ... ఛీ... నీకు
వట్టి మందుమార్త్రం ఇమ్మంటానులే.

'ఎద్దిమ్మా! నేనీలాగే చచ్చిపోతాను.
తాతను మార్త్రం మర్చిపో. డాక్టర్ని
తిసుకురాగలను తల్లీ! పని కూపాయలు
తెమ్మంటాడు. నా దుకాణం అమ్మేస్తాను.
పది కూపాయ వచ్చి 'కొనుక్కో' అనేసి
వచ్చాడు.

'తాతయ్యా! నీకెవరూలేరు? పాపం,
ఒంటరిగా వున్నావ్?'

'నువ్వులేవూ? నా కంటిపాపని.'

ఆ తరువాత ఏదో ఏచిక్కుబుట్టు
ఇద్దరూ చిన్నపిల్లలు. అభిప్రాయ తేడాలు.

సంఘర్షాలు వుండవు. వానకురిసి వెలిసిన ఆకాశంలా, తెల్లని మల్లెపువ్వుల్లా స్వచ్ఛమైన మనసులు.

* * * * *

ఆ మర్నా ఉదయం కోలు జేబులో వున్న పదిరూపాయలు మాయమయ్యాయి. పాపను పిలిచి అడిగాను. బెదిరించాను. 'అవు' ననదు. 'కాద'నదు. అలా పెరిదానిలా చూస్తూ నిలబడుతుంది. ఆ ఉబ్బు ఎక్కడో చేరుకుంది నాకు తెలుసు. పాపను సంపించి ప్రయోజనం వుండదు.

* * * * *

మరో వారంరోజుల్లో అనుకున్నంత అయింది. పాప మెళ్ళో గొలుసు అదృశ్యమైంది. ఆ ఉదయం తలంపుకునేముందు తీసి కేబిలుమీద వుంచినట్లు.

'ఆతరువాత నేను చూడనేలేదు.' అంది సాయంత్రం. ఎందుకో ఆ మాటల్ని ఎవరమూ సమ్మతించలేకపోయారు. ఆ ముసీలాడు తన అభిమతం నెరవేర్చుకున్నాడన్నమాట. కెండుకాసుల బంగారం. ముచ్చటగా పుట్టిన కోజు పండగనాడు చేసిచ్చాం. ఉండ్రేకంతో, కోపంతో మనసు కుతలలాగింది. ఇక ఎవన్నీ క్షమించేది లేదు.

'పాపా!' నిజం చెప్ప. నీ చిన్నమనసు బాధపడుతుందని ఇంతకాలంగా పూరుకున్నాం. నువ్వంటే వాడికి నిజంగా ప్రేమేమో నడుకున్నా. మోసం తెలిసింది.

నువ్వే ఇచ్చావా? లేక వాడు లాక్షన్నాడా? ఉన్నదున్నట్టు చెప్పేయ్' అని గద్దించాను.

'నాన్నారూ! ఈ పొద్దుట్నుంచి నేనెవ్వరూ గొలుసు చూడనేలేదు. ఏమైందో తెలియదు.' అంది ఏడుస్తూ. పాపం ఎన్నడూ అబద్ధం ఆడదు. ఆ నాడు పదిరూపాయల్ని గురించి అడిగినప్పుడు మానంగా వూరుకుంది. చీకట్లో చెల్ల నీడలు దెయ్యాలా కనిపించినట్లు అనుమానం ఆవహించింది.

శిష్టగా ముసలాడి గుడిసె చేరుకున్నాను. పోలీసు ఉద్యోగుల్ని చూడగానే అతను గడగడ వణికాడు. వివరాలు అడిగాను. తనకే తెలియదని భయమన్నాడు. దొంగ తను దొంగని ఎన్నడూ ఒప్పకోడు. అతనితో మంచితనానికి స్థానంలేదు, గదంతా సోదాచేస్తే ఓమూల చింకిచాపకింద గొలుసు దొరికింది.

'బాబూ! నాకే తెలియదు. నన్నెవరో మోసగించారు. నన్నేం చేయకండి. నేనేమీ ఎరుగని బీదవాణ్ణి.' చేతులకు బేడిలు వేశారు.

మరోగంట గడిచాక మా ఇంటి పనిమనిషి పుగెత్తుకొచ్చింది. నన్ను చూడగానే కాళ్ళమీదపడి భయమని ఏడవ పొగింది.

'బాబూ! పాపిష్టి ముండను. కొండంత నేరం చూటకట్టుకున్నా. నన్నురీతీయండి!'

‘అసలు ఏంజరిగిందో చెప్పు’ అన్నాను.

‘ఆ ముసిలాడు అమ్మాయి గారి గొలుసు తీయలేదండీ. అడు బట్టి వెర్రిబాగు లాడు. ఏం ఎరగడు. చేసింది నేను. చివరికిలా అవుతుందనుకోలేదు.’ ఏడుపు మధ్య మధ్య ఆసి జరిగిన నిజం చెప్పింది.

పాప గొలుసు పొద్దున్న టేబిలుమీద చూసింది. ఆశ లేచింది. అత్త మనసుకు భయపడి ఎక్కడో దాక్కుంది. అవకాశం ప్రోత్సాహపరుస్తూ నవ్వింది. కాని ఆమెను అనుమానిస్తారని, గుడిసె సోనా చేస్తారని తెలుసు. పక్కంటి తాత గుడిసెలో దాచేసింది. తాతను మొదట్నుంచీ నేను అనుమానిస్తున్నానన్న విషయం ఆమెకు తెలియదు.

తన కేమీ తెలియదని భయంతో ఆక్రోశించిన అతని ఎండిన ముఖం కొట్టొచ్చి నట్టు కనపడింది. అతని కన్నీరు స్పష్టమహాస్పదై, సముద్రమై నన్ను ముంచివేసింది. గబ గబ పరుగెత్తాను- ఖైదునుండి విడుదల చేద్దామని. సరిగ్గా అయిదు ఏమి పాని క్లితం అతను గుండెలోకి చనిపోయాడు. అందుక్కారణం అంతచిక్కని రోగం- జీవితం మీది నిరాశ- అనురాగం అందిచ్చిన విష పాత్ర- ఇవేమీ కావు. పోట్లు మాట్టెం జరిగాక “అతను ఫలానా రోగం వలన చనిపోయాడు.” అంటాడు డాక్టరు. మనకు తెలియని ఏదో పొడుగాటి రోగం పేరు. కాని వీటివెనక నిజంలేదు. అతన్ని చంపింది నేను.

“చనిపోతూ ఏమన్నాడు?” అనడి.

గాను-

“ఇంటా చిన్న పెట్టెవుంది. అని తెరచి మిమ్మల్ని సోదా చేయమన్నాడు.” బసువైన గుండెతో వెళ్ళి ఆ పెట్టె తెరిచాను. ముందుగా కనపడింది నా చిన్న నాటి ఫోటో!... కళ్ళు బిరిగాయి. ఆ పక్కనే నా పేర ఏదో వుత్తరం- తీసి చదివాను. చాలా సేపటివరకు అక్షరాలు అలుక్కుపోయినట్టు కనిపించాయి.

“నాయనా! ఈ వుత్తరం నీ చేతికందే సరికి నేను జీవించివుండను. నేను బతికండా ఈ రహస్యం నీకు తెలియకూడదనే దాచి వుంచాను. మీ నాన్నను గురించి నువ్వెప్పుడై నా ఆలోచించానా?... నా వెర్రికాని ఆలోచించేందుకు అవకాశం. అప్పు సరం లేవు. ఎందుకంటే నీ చిన్నతనంలో- అంటే నీకు నాలుగేళ్ళున్నప్పుడే మీ నాన్న నీకు దూరమయ్యాడు. అందరూ అతను చనిపోయాడని చెప్పివుంటారు- అది నిజంకాదు. మీ నాన్న బతికేవున్నాడు. ఇప్పుడు కాదు- నిన్నటి వరకం.

రంగూన్ లో బొంబులు పడగానే అందరూ పరుగెత్తారు. ఆ భీభత్సంలో బంధువులు, డబ్బు నీ విజ్ఞాపకానికి రాలేదు. నిన్ను మీ మావయ్య తీసుకుని అడ్డకోడ్లంట పరుగెత్తాడు. మీ నాన్న మరోదారి వెతుక్కుంటూ కష్టాలు అనుభవించి ఎలాగో భారత దేశం చేరుకున్నాడు, నీ కోసం వెతికాడు.

అందర్నీ అడిగిచూశాడు. అందరూ భయంతో ఒకరినొకరు చూసుకున్నారు. సమాధానం ఇవ్వలేదు. నువ్వు అగ్నిజ్వాలలకు ఆహుత య్యోవని మనసు విరిగి తిరిగి రంగూన్ చేరుకున్నాడు. పరిస్థితులు శాంతించినా అతని జీవితం గృహనులో వుండిపోయింది. తిరిగి వ్యాపారం మొదలుపెట్టినా, మనశ్శాంతి లేక అభివృద్ధికి దూరంగా వుండిపోయింది. నువ్వు ఏనాడైనా కనిపిస్తావన్న ఆశతో అలా జీవిస్తూ వచ్చాడు.

కృమంగా ఆరోగ్యం, ఐశ్వర్యం అన్నీ నశించాయి. అతను ముసింహ్ పోయాడు. చివరకు నిన్ను వెతుక్కుంటూ మళ్ళీ భారత దేశం వచ్చాడు. ఊరూరా తిరిగి చివరకు నిన్ను కనుక్కున్నాడు. కాని నువ్వన్నీ గుర్తుపట్టలేదు. అది సీతప్పకాదు. నువ్వంటే, పాపంటే జాలిగా చూస్తూ, పొంగివస్తున్న బాధను అణచుకుంటూ అలా బతికాడు. అతను చివరిసారిగా కోరుకున్నది మిమ్ముల్ని అక్కడో ఇక్కడో చూస్తూ తృప్తిపడటం. అంతే.

అయితే తనే నీ నాన్నని ఎందుకొచ్చలేదని అడుగుతావేమో! అతని జీవితం

దుర్భరమైంది. కష్టాలకూ అతనికి కలకాల స్నేహితం. ఓ మితాయి యతను నీ నాన్నని చెప్పకునేందుకు సిగ్గుపడి పూసుకున్నాడు. అతన్ని మర్చిపోకు."

"నాన్నా!" అని గట్టిగా అరిచాను.

తల తిరిగింది. ఎలాగో తమాయించుకుని ఇల్లు చేరాను, శారద కంగారు పడింది. పాప భయంతో వణికింది. ఎవరికీ ఏమి చెప్పే స్థితిలో లేను. ఏ దశలో, ఏ పరిస్థితుల్లో వున్నా నాన్నకే మొదటిమెట్టు. ఆ సంగతి నాన్న గ్రహించలేదు. ఇప్పుడు నాకు తెలిసింది. పాపకోసం కళ్ళు కాయలు కాచేలా ఎదురు చూడటం- నన్ను చూడ గానే కంట లేడబెట్టటం. నీటి వెనక దాగి వున్న మహాశక్తి నా కిప్పుడే అర్థమైంది. ఈ భానాలకు, ఉద్రేకాలకు అంతంటావుండదు.

కళ్ళమ్మట నీటి ధారలు కారుతూ వున్నాయి. వెర్రిగా పాపను కావలించుకుని "మితాయి తాత"ను మనసులో పదిల పర్చుకోటానికి యత్నించాను.

సేపైరైన నరుంగ నేరముగదే నిర్వాజ నైరాగ్య వి
ద్యాపారమ్య మహేశ్వరుండవు మహాంధ్రత్వా గి పోద్యవ
శ్రీసీయాప తరంగ సుందర కలా శ్రీయో విచిన్వత్సునీ
వ్యాపారుండవు గూప గాంగజల నిత్యస్నాత శీఘ్రుండవున.

నీ వెవ్వరోయి శిల్పి !
కేవల మృత్యుంజయత్వ కీర్తి బరగుచున్
మావలను కాలపుండ్రు
చే నెల్పుచు జూతు కరుణ చిలికెను దృష్టిన్.

రాజులు రాజ్యముల్ సమయ రాక్షసు డెత్తుకుపోవ, గోయినన్
దేజు దొరంగ, వృజ్వుల మజిప్రతిభన్ నవ సుందరాత్మ శో
భాజిత కాలవేగుడ వధంగురతా రమణీయ గూప లీ
లా జయ సృష్టివైభవ కలా చతురాననమూర్తి నెంతయున్.

శాతవాహన మహా బ్యోజిస్సు గగన భా
వఘుల దీర్ఘిస రంగవల్లికలును
చాళుక్యవంశ వైశ్వానరాచ్చలు దిగ్ది
గంతమ్మలన్ గగిమ్మ సమృత కళలు
కాకతి కనుడోయి కలువరేకులు విచ్చి
దిశల నిండించిన తేనెవాక
కృష్ణరాయల భాహు కేయూరమణి ఘృణుల్
విశ్వంబు నించిన వింత వెలుగు

తెలుగు రాజుల ఖడ్గ పురికల మేలి
సృత్యరేఖలు త్వన్మనో సశిత టంక
ధారలో వెల్లు జీవ పదార్థమునకు
బరగు నిత్య తేజోమయోపాధులయ్యె.

నటరాజునై ధాన్య కటక వాటికలోన
 శిల్ప విద్యా తపస్సిద్ధి వడసి
 అల అడంతాగుహ భ్యంత్రోత్థిత శిల్ప
 సర్వ రసావగన్ జడ ధరించి
 హోలుని పురి శిల్ప శైలజన్ వేయి కం
 గాలాట వేరీతి మరులు కొలికి
 విజయ వాటిక శిల్ప వృషభునెక్కి శిలాభి
 అమరాళితోడ వయాలి హోయి

అంధ్ర దేశస్థ దేవతాయ తనములను
 చిత్తశాస్త్రాంత కుత్సల్ల శిల్పరూప
 శివ రసావేశ తాదాత్మ్య సిద్ధి నంది
 చిలికి తమృతమ్ము నాంధ్ర శీ క్షేత్రములను.

అలరు విభావస్తై యథపు డంబికయున్ రసరాజ్య సృష్టికన్
 నెలపులు గాగ, బ్రహ్మపద త్యభవత్కుశలిత్వ బుద్ధి దై
 ల్లు తెలమి చ్యవ్యమాణ రసలోలత ధాయులు శొమ్మినెంటి కా
 తలినగు కేవలనుభవ ధానుము నొందిరి చివ్రసాకృతిన్.

శివుడు సృష్టిముహూప చిజ్జనోన్మేళనా
 వ్యాకృతంబగు లయవ్యాప్తి మూప
 శివుడు సృష్టిముసేయ భువన పదార్థ వి
 వేచన ప్రాశ్నిమ విందుగొలిపి
 శివుడు నాట్యముచేయ చివ్రసైక సువస్తు
 పూర్ణతా నాకారభోధ నలిపి
 శివలాస్య శాండవ శ్రీ భేదముల సృష్టి
 సంహృతి కీడా పశస్తి మూప

శివుని రసమూర్తియు ద్విలింగ భువన రీతి
 వ్యంజక వ్యంగ్యభావ సంవాద మొలయ
 నాంధ్రుల హృదంతరంపు రసార్ధ వృత్తి
 శివ మహాభూతి జేసితి శిల్పసిద్ధి.

శిలకా పాథిక ద్రవ్యమై, యులులు కైసేయంగ నీ దివ్య హ
స్త లసత్ స్పర్శము స్పర్శవేది గుణ బోధంజేసి లోకత్రయో
జ్వల మైరణ్మయ రూపసంపద వెలార్పన్ సృష్టి సౌందర్య లే
ఖలు గుచ్చెత్తెడు, ద్వపృథవి కమల సౌగంధ్యం బడేలాటిదో !

వరాయి గిరిశుభో యేని శైలజమానా

ప్రమథులయ్యెడు శిలా ప్రతిమలెవియు

తాల తాలను గల్గు రమణీయ దేవతా

కృతి జూచు బేసి కన్నెసక మెసగ

నాంధ్రీరాజుల మూర్తి సభినోజ్వల శైవ

రూపసంపద మనోరూఢి దెలిసి

కాలు కన్మృజిగించి కాలాధికాగ్రాధ

తానంత్య సంస్థితి నందజేసి

శివము సత్యమునై వస్తుసిద్ధియందు

సుందరాత్మత గూర్చి తానంద తుంప

వేందు ధర చూచు కోటిర కీర కళిక

నాట్య రసధుని పృథ్విపై నాట్యమాడ.

ఈ దశాబ్దములోని తెలుగు కవిత ప్రధానముగా వివేకశీలమైన భావనామార్గమునకు చెందినదిగా ఒకచోట నిర్వచింపబడినది. ఈ వివేచనా శీలము పర్వ కవిత్వమునందును ప్రాధాన్యము వహింపకపోయినను, అంతర్భాతువుగా సర్వతో వ్యాప్తముగా కాని పించుచున్నది. పత్రికలలో ప్రచురింపబడు ఖండిక ముండి మహాకావ్యేతిహాసము వరకు ఈనాటి కవుల పరిశీలక లక్షణ మభివ్యక్త మగుచునే యున్నది. కొందర కవిత్వమునం దిది వాచ్యమగుచున్నదాయన్నంత చిత్రముగా నున్నది.

ఈ వివేచనము ప్రధానముగా అంతర్మైనది. మనస్సంబంధమైనది. మనస్సంబంధములైన చాసనలు, అనుభూతులు మొదలైనవానిని విశ్లేషించి వాని కాధునికమైన వ్యాఖ్యానము చేయుట దీనియందు ప్రధానముగా కానిపించుచున్నది. ఇది ఆధునికమైన మనస్తత్వశాస్త్రము చదువుకొనుటవలన కలిగినది. మన పూర్వ కావ్యములలో పాత్రలయొక్క ప్రవృత్తిని నక్కరముగా తీర్చుటలోనే వారి మనః ప్రవృత్తియొక్క ప్రతిబింబము తెలియుట మనః తెలియును. కాని అది ఓకలోనే అంతర్భాగమై పోయి పాత్రగతమై యుండెడిది. భారతమునందు తిక్కన్నగారు పాత్రలను తీర్చిన తీర్చిట్టిదే. ఆయన పాత్రలయొక్క ప్రవృత్తి అచ్చముగా వాని వాని విలక్షణమైన మనోవృత్తి చెదరకుండ సాగును. అంతకన్నను ఈనాటి కవులు వానిని విడదీసి ఆ స్థితి మాత్రమే పట్టించి దాని లక్షణము చెప్పుచున్నారు. ఇవన్నియు ఖండికలలో తీర్చబడినప్పుడా మనోవృత్తి కొట్టవచ్చినట్లు కానిపించుచున్నది. ఒక అహంకారముయొక్క స్వరూపము, ఒక మహాపురుషుని పందర్బాసము చేయునప్పటి ఆనందముయొక్క స్వరూపము, ఒక విలక్షణమైన దివ్యానుభూతి, ఈ విధముగా వైయక్తికములైన అనుభూతులను వ్యాఖ్యానించుట కొందరు చేసిరి. మనస్తత్వ శాస్త్రము మనకీపని చేసినది.

నేటి కవిత - సంప్రదాయము

సుప్రసన్న.

ఈ మనస్సును విశ్లేషించుట కారణముగా మనుష్యులందరిలోనను సుఖము, దుఃఖము వాని వలన కలుగు అనుభూతులు సామాన్యములని తేలినది. ఈ సుఖమే పరమార్థముకానట్లు కొందరి రెండిని మించిన ఆనందమును చెప్పిరి. సుఖ దుఃఖముల స్వరూపము వాని అనుభోక్తలోని ఆశ-నిరాశలు ఇవి నిరూపించిరి. శాస్త్రజ్ఞులకు మృత్యు నిరాకరణ మెంత ప్రధానమైనదో, అట్లే కవులకు దుఃఖ నిరాకరణము ప్రధానమైనది.

ఈ స్థితి తెలుగు కవిత్వము మరల సంచరిత్ర దాయమార్గమును పొందుటకు కారణమైనది.

ఈ సంప్రదాయమన్నమాట చిత్రమైనది. ఈ మాట యనగానే చాలమంది వేదకాలమునాటి సాంఘిక పరిస్థితులను మరల తెచ్చు ప్రయత్నముగా వ్యాఖ్యానించుచున్నారు. ఇది వర్ణాశ్రమ ధర్మములకు వ్యతిరేకమైన ఆధునిక సమాజమును మరల వెనుకకు తీసుకొనిపోవు ప్రయత్నమని, బ్రాహ్మణాధిక్యము, సంస్కృత భాషాధిక్యము, ఒక అల్ప సంఖ్య వర్గము అధికులను పీడించుకొనుట, నిరంకుశత్వము ఇవన్నియు సంప్రదాయమునే పేర చెప్పబడుచున్నవి.

నశించిపోయిన వానికై ధూళింతుట, వాని కోసము వ్యర్థముగా పోగొట్టబడిన సంపదాయముని పించుకొనడు. ఏవో కొన్ని ఆచారములు పలుకుబడులు, ఇవే సంపదాయమనలేము. కొన్ని పూర్వగాత్రములను మాత్రమే మరల మరల పారాయణము చేయుటయును కాదు.

ఇది జాతియొక్క లక్షణము. జాతియొక్క చరిత్ర నంశ్చరిత్ర యే యే ప్రధాన ధర్మముల వాగ్దేయించి వర్తించినదో ఆ యా ధర్మముల పునర్దాగరణ మొనర్చుటయే సంపదాయము. ఇది పరం పరలుగా మార్పులు పొందుచుండదు. స్వకాలములయందు దీని కవశ్రాంతిహతత్వమే. ఈ మూలభూతమైన ధర్మమే సంపదాయము. ఇచ్చట మరియొక విషయము. ఈ సంపదాయము పూర్వపూర్వములైన విషయములను వ్యాఖ్యానము చేయుటతో ఆగిపోదు. ఆధునిక మనశ్శాస్త్రమేరక, మానవ పరిణామము, సృష్టివికాసము, విజ్ఞానశాస్త్రములోని పరిశోధనలుకూడ దీనియందు వ్యంజకములుగా గోచరింపజేయుటకు ప్రయత్నము చేయబడుచున్నది. కొందరు కవులలో నీ విజ్ఞానశాస్త్రమందలి మోహ మెంత పెరిగినదనగా, వారు సంపదాయమార్గమును దానితో కట్టుకొనలే పున్నారు. ఈ పరిశోధనలు, ప్రాచీన ఋషి సూక్తములు ఒకే సత్యమును చెప్పబూనుచున్నవి. సర్వ విశ్వమును శక్తియొక్క స్వరూపముగా శాస్త్రము ముజావు చేసినది. అణువులయందు నొక క్రమమున చరించెడు శక్తులకు మార్పుకలుగుట వలన అనంతమైన శక్తి ప్రాధుర్యపించుచున్నది. ఈ శక్తినే ముసులు అనేక దేవతా రూపములలో వర్ణించిరి. పురాణగాథలకు శాస్త్ర సమన్వయము చేయబడుట యొక మహాకృత్యమనకముగా సాగిపోవుచున్న విషయము. వస్తుధైక భావనా మార్గము, శాంతిసాధనము అన్న పథముకూడ ఒక వైపు పలుచపలుచగా సాగుచున్నది.

ఇందు యుద్ధ విరోధము, శాంతికామన, నైతిక జీవనోన్మతి ప్రధానములు.

ఇది పరాయనవాదము కాదు. నేటి సాంఘిక పరిస్థితులకు జడిసి ఈ సమాజములో నిలువలేక వెరచి దీనినుండి పారిపోవుటకాదు. ఏతన్మార్గము పరంపరాశ్రీతమైన ప్రవృత్తి కలది. ఒక యెడ తెగని వాగువంటిది. పునాదిపంటిది. పై పై మెలపులకు బ్రామసి, తాత్కాలికమైన లాభములను కోరి ఈ సంపదాయమును పరిత్యజించుట తగదు. ఈ తోవను వీక్షింప రచనలో జీవముండదు. అనగా రచనకు జీవభూతమైన రసముండదని యర్థము.

భారతీయ కవులకు మూలభూతమైన ఈ ధర్మము లేవన్నచో అవి మూడు: విశ్వశ్రేయము, లౌకికానందము, బ్రహ్మానందము. ఈ మూడింటినే ధర్మార్థ కామ మోక్షములుగా పూర్వము చెప్పిరి. ఈ లౌకికానందమన్న దానియందే అర్థకామములు చేరును. ఇందు రసానందమును ఊర్వాగ్రము.. ఈ మూడు లక్ష్యములే వీరి సర్వరచనలకు ఆచారములైనవి. ఈ మూడింటియందును ఉత్తరొత్తరము బలీయములైనవి. రావ్యమన్న కర్పూరము, రస పరీమళము కలదై, బ్రహ్మ విద్యాసాధనలో జ్వలించి పోవలయును. ఈ వెలుగు నాశనము కాదు. కీని వెలుగు సార్వకాలికము. ఈ లక్ష్యములే వ్యాస వాల్మీకులు, కాళిదాస భవభూతులు, రవికీర్యము, పోతన, పెద్దనలు, సంస్కృతాంధ్రములలోని మహాకవులు రచించిరి. ఆ తోవన సంపదాయ మార్గము.

ఆత్మాశ్రయ రచన, గీతికావ్య రచన ఖండ ఖండములుగా నలువదేండ్లు సాగినది. దానియందలి వ్యామోహము తగ్గినది. వస్తుబలములేని రచనలు కేవలము వైయక్తికములైన భావములు అవియు చాలవర కన్పట్టములు— ఎంతకాలము నిలచును. ఈ భావములయందు వాని ప్రతిబింబి భావయందు

హాడ విజాతీయముచే. ఇవన్ని యెట్లున్నను పీని వలన కలుగునది కేవలము మానసమున నొక భవ త్కాంతమైన భావస్వరూపం. దానిని చర్చణము చేసుకొనుటకు హాడ సాధ్యమయినది కాదేమో. ఈ రకమైన రచన పెనుకబట్టివది. అనగా ఖండితల రచన లగిపోయినదని కాదు. కాని ఖండితలతో పాటు కావ్యముల రచన హాడ సాగుచున్న చనుట ఎగ్గిచానమైన విషయము.

కేవలము కావ్య రచనయే సంప్రదాయ మెగునా? యన్నచో అట్లుకాదు. ఈ కావ్యము సాహిత్యముఖముగా నిర్వహింపబడవలయును. కాన్ని కాన్ని కావ్యములు రామాయణ మహాభారతములలోని కొన్ని కాన్ని సంఘటనలు స్వీకరించి పెంచి వ్రాయబడినవి. వానియందా పాత్రలను వ్రాస్తూ రిచ్చుట మార్చి మైనది. కాని అది సంప్రదాయముగా కావ్య స్వరూపమును పొందలేదు. ఈ కావ్య ఖండములందు పాత్రలయొక్క సంప్రదాన వికాసము చెయ్యలేదు. ఒక చిట్టని దానము. ఒక బుద్ధుని చింత. ఒక రాముని దుఃఖము, ఒక వ్రాసదీ రోషము ఈ మార్గమున వ్యాఖ్యానింపబడినవి. ఈ ఖండములు ఆత్మజీయ కావ్యములలోని అయోమయ లక్షణమును పెదిలించుకొనుటలో వారిన్న నొక ముందంజ వేసినవి. ఈ ప్రాచీన గాథాస్వరూపము నందును కవుల వ్యక్తిత్వమునకు లోపము వచ్చుట లేదు. పీనియందు రిథయొక్క ప్రాధాన్యములేదు. రథ యొక శరీరము మాత్రమే. దీనియందు ప్రాచీన భూతమైన పదార్థము జీవితములోని యేవియో యొక భావములయొక్క సంఘర్షణ. లేచిందో ఈ జీవుని ఆత్మసాధనకు చెందిన ఒక విలక్షణమైన. సంప్రదాయము నతిక్రమించిని. వ్యాఖ్యానము. ఈ యెడల రవులు తమ తమ లోతుల ననుసరించి యోగకాత్రము, విజ్ఞాన కాత్రము, మనస్తత్వ కాత్రముల సహాయము తీసుకొనుచున్నాడు.

ఈ విధముగా కావ్యలోకమునందు వచ్చిన మాట్లు. సంప్రదాయమునకు మరలుట యష్టమిది అంతరములు బాహరములైన అనేక కవుల ప్రేరణ ముని సంభవించినది. శ్రీ అరవిందులు, రమణ మహర్షి, రామకృష్ణుడు మొదలైనవారు ఈ పునరుజ్జీవన భావనమునికు మూలస్థానీయులు. శ్రీ అరవిందుల దివ్యజీవన పరిణామ సిద్ధాంతము భారతీయ సాహిత్యమునే ప్రభావితము చేసినది. ఈ సర్వ స్పృష్ట ఆడ. ప్రాణ, మనో విజ్ఞాన దళలలో పరిణత మెగుచున్నది. ఇప్పుడు మానవుడు మనోదళలో నున్నాడు. ఈ మానవుడు ప్రమాదవృద్ధి నందుచో విజ్ఞానదళ చేరుకొనగలడు. ఈ విజ్ఞానము సర్వ సంపూర్ణమైనది. భౌతకమైన జ్ఞానము నతిక్రమించినది. ఈ స్థితియందు మానవుడు దివ్యమానవుడు డిగుచున్నాడు. ఈ లోకమును వదలి యేదో లోకమును పొందవలయునని కాక ఈ లోకమునే దివ్యముగా మార్చివేయవచ్చునని శ్రీ అరవిందుల నమ్మకం.

శ్రీ అరవిందుల దివ్యజీవన పరిణామ సిద్ధాంతము కావ్యలోకమున హాడ లన ప్రాధిపత్యమును నెలకొనెను. రివులు ఈ రోకములోని వాద, దుఃఖము, నిరాశ ఇత్యాదులనుండి విముక్తి యెట్లా యని విచారించి వాటిలోకమును విడిచిపోయి వేరే స్వప్న లోకములో నుండదలచుట కాని ఈ దుఃఖమయ పీడిత లోకమే ఒక స్వర్గ ఖండముగా మార్చవచ్చునన్న ఆశ, ఈ సంబంధిత మనః పరిధులలో నిరాశా నిస్సృహ లోకాట్లుకొనిపోవు మానవుడే దివ్యుడైన మానవుడు కాగలడన్న నమ్మకము సాహిత్య లోకమున పరిగినది.

శ్రీ అరవిందుల చుట్టలో ననేక సాహిత్య స్పృష్టహాడ నొనర్చిరి. వారి యనేక కావ్యములు, నాటకములు, విమర్శకవికయన్న గ్రంథము ఈ మార్గమునే సూచించినవి. 'సావిత్రి' యన్న వాది

కావ్యేతి హాసము ప్రచురించబడినది. ఈ కావ్యేతి హాసములో వస్తువు మహాభారతములోనిదే. కాని శ్రీ అరవిందులు విజ్ఞానమయ్యుడైన పురుషుని అవి ర్భావము. దివ్యజీవనము అన్నవానిని ఈ మహా కావ్యముద్వారా ప్రతిపాదించినారు.

శ్రీ అరవిందుల ప్రేరణ భారతీయ సాహిత్యమునకు చాల ప్రధానమైనది. ఇంత ప్రత్యక్షముగా కాకపోయినను వర్తమానముగా సాహిత్యమున ప్రభావము నెఱపినవారు రమణమహర్షి. రామకృష్ణులును. ఆధునిక కాలమునకు చెందిన ఈ ముఘలు సర్వ మతములయందలి నత్యమును ఉద్ఘాటించినారు. సర్వహాసపులు వరస్పర్శ స్నేహములో జీవించవలయునని వీరు ప్రతిపాదించిరి. జగత్తులో ఒక మతము, జాతి, సంప్రదాయము అధికము కాదనియు యేమార్గమువారు దాని ననుసరించి ముక్తి పొందవచ్చుననియు వీరు చెప్పిరి. ఈ సాహిత్య భావము సాగినదీ మార్గముననే.

వసుదైక కుటుంబము, విశ్వమానవ సాహిత్యమున్న భావములు ఈ ప్రవృత్తిల వలన మరల మరల ఉన్మేషము పొందినవి. ఈ విధముగా భారతీయుల సంప్రదాయ మార్గము ప్రత్యేక ప్రత్యేకమైనది. దీనియందలి ప్రధానమైన విశ్వ కేయమున్న భక్తము. ఆధ్యాత్మ భావనము ఈ ప్రవృత్తిల వలన నిర్మించినది. మూల భూతములైన ధర్మములకు వీరి వలన ప్రతిష్ఠ కలిగినది.

ఈ ఆధ్యాత్మిక ప్రవృత్తి ఈ రచనలు రచయితలో ప్రభావముగా కానవచ్చుచున్నది. ఈ విధమైన భావనయొక్క పర్యవసాన మొక్కొక్క కవిలో నొక్కొక్క విధముగా నుండవచ్చును. అరుద్ర రచించిన 'కాలము', అన్న రచన దాని కొక ఉదాహరణముగా తైకొనవచ్చును. కాల స్వరూపమును గూర్చిన ఉజ్జాన ఈయన చేసినాడు. దీనిలో. శ్రీశ్రీ 'సదనతన్మయము' అన్న రచన

కూడ చాల ప్రధానమైనది. ఈయన అద్భుతయ కవికా మార్గ ప్రవృత్తి అయ్యు ఈ కాలమున రచించిన ప్రముఖ రచన ఇది. సంపూర్ణము కాకపోయినను దీనియం దీయన అలోచనామార్గము కూడ కేవల భౌతికమునుండి మారిపోయినట్లు. ఆధ్యాత్మిక మార్గమున అలోచనలు రేగినట్లును విదర్శన మగుచున్నది.

ఈ విధముగా సాగుచున్న ఈ కవికా మార్గమునకు అధినేతగా నిలచినవాడు శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ. భావకవుల నాటినుండి ఈయన రచన సాగించుచున్నను నాటినుండియు చారికన్న విలక్షణముగా ఈయన తన రచనలు చేసినాడు. ఈయన ఏ రచన చేసినను సర్వమును భారతీయ ధర్మము, సంప్రదాయము వీని యాధారముగా నుండును. భావ కవులవలె ప్రణయ గీతములు వ్రాసినను ఈయన గిరిమమారుని ప్రేమగీతములు కుల పారికా ప్రణయమునకు ప్రతిపాదకములైనవి.

ఈయన స్వస్థి అనేకమైనది. విలక్షణమైనది. ఉజ్జ్వలమైనది. ఆయన శ్రీమద్భాగవతము కల్పవృక్షము చెలువవలె మొదలైన ఉరువాల ఈ ప్రవృత్తి కావ్యలోకమునకు వచ్చినది. సంప్రదాయమున్న కవులకు రక్తి చెచ్చినది. ఈయన కావ్యముల వలన గుర్తిగా పాశ్చాత్య నాగరికల చెంటుబడిపోవుటను నిరసించినాడు. అర్థములైన ధర్మములయొక్క బొజ్జలమును పేర్కొనినాడు. ఆయన యనేకావిప్రాయములలో నేకీభవించినవారు కూడ ఆయనచే రచితమునందు రలిగిన సంప్రదాయపు చులఘనకు కారణమునుటను తిరస్కరింపలేదు. విశ్వనాథ తన రామాయణమునందు 'జీవుని వేదన' యని చెప్పిన విషయము కావ్యశిల్ప పరమార్థముగా వ్యాఖ్యానము చేయబడుచున్నది. శ్రీశ్రీ కూడ "సదనతన్మయము" చివర 'తప్పదు జీవిత వేదన' అని చెప్పికొన్నాడు. ఇరువురికి ఎంత

భేదమున్నట్లు పైకి గోచరించినను ఉన్నత స్థాయిలో విద్వరు నొకటియే ప్రకటించినారు. విశ్వనాథ వన్నయను, కాళిదాసును, పెద్దినను మరిల వ్యాఖ్యానము చేసినాడు. పొచ్చిన కథారథన వైఖరి, రస మార్గము అన్న వానియొక్క ప్రాధాన్యము కావ్య లోకమున ప్రతిష్ఠితము లొనరించి యున్నాడు.

ఖండికలుగా సాగిపోవుచున్న తెలుగు సాహిత్యము ఈ దశాబ్దములో ప్రధానముగా కావ్యమార్గమును చేపట్టినది. గీతి రచన ఎంత లలితమైనను రసమార్గమునకు చెందిన కావ్యముతో దీటురాదు. అందువలననే ప్రతి కవియు కావ్యరచనము చేయుటకు పూనుకొనుచున్నాడు. ఈ కావ్యములు కూడ పూర్వ మార్గములో రచించువారు కొందరు, ఆధునికమైన మార్గములో రచించువారు కొందరును. ఆభ్యుదయ కవికా మార్గమునుండి వచ్చిన ఈతరము కవులుకూడ కావ్యరచనకు ప్రార్థనము చేయుచు వ్నారు.

ఈ కాలముననే విశ్వనాథవారి రామాయణము లోని చాల భాగము ప్రచురింపబడినది. ఈ రచనము ఆయన దీక్షగా నిర్వహించుచున్నారు. ఈ రచన వలన ఆయన తెలుగు కవిత్వములో అనేక విధములైన శిల్పమార్గములకు మూలస్థానీయుడగు చున్నాడు. సర్వ కవిత్వ మర్పవిదుడాయన. ఈ మహాకావ్యము ఆయనను ఇంతకుముందు తెల్పిన మహాకవులతోబాటు ఆయననుకూడ నొక మహాకవిని చేసినది.

ఆయన వలన ఈతరము కవులు పద్యరచన వేర్పిరి, పలుకుబడులు నేర్పిరి. కావ్య రచనము వేర్పిరి. కవికా శిల్పముల నేర్పిరి. రామాయణము వ్రాయుటలో నాయన రసమునకున్న ప్రాధాన్యము తెలిపినాడు. ఆయన కిన్నెరసాని వ్రాసి గేయ కావ్యము నెట్లు తీర్చవచ్చునో చూపినాడు. ఇది మమ బలముగల గీతికావ్యము. శ్రీ కురుగంటి

వారు చెప్పినట్లు ఆయన మూడు సాహిత్య మార్గములకే కాక శ్రీమద్రామాయణ కల్పవృక్షముతో కావ్య మార్గమునకు కూడ ఆధునిక కాలములో ప్రధానస్థానమైనాడు.

ఈయన ప్రధానముగా అద్వైత మార్గమునకు చెందినవాడు, వేదాంతి. కాని ఆధునాతన సాహిత్య తత్త్వ మార్గముల నెరిగినవాడు. ఆయనకు మనస్సు యొక్క లక్షణము చెప్పుటయన్న నెక్కువ యిష్టము. ఆయన కావ్యములలో జీవలక్షణము, చునోపపత్తి వ్యాఖ్యానించుటవలన సాత్వికయొక్క ఉన్మీలనము మనకు చక్కగా తెలియవచ్చును. ఈ విషయము తెలియుటకు ఆయన రామాయణము పరిశీలించవలయును.

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారి ఆధ్యాత్మిక ప్రేరణ, రసమార్గ ప్రతిష్ఠ, ధర్మముయొక్క ప్రాధాన్య స్థితి తెలుగు సాహిత్యములో నిలదొక్కుకొన్నది.

ఈ సంప్రదాయము ప్రాజ్ఞశక్తి. అది త్యజించిన జాతి నిరీవమైపోవును. కొన్ని సంవత్సరములకు పూర్వము సాహిత్యములో నొక 'రావణకుల' ముండెడిది. ఈ కులమువారికి పురాణములు, ఇతిహాసములు, అభిధములు, కొందరు స్వార్థపరులు కల్పించిరి. అని వాని జోలికి పోకుండ ఏరూరుకొనలేదు. రావణుడు గొప్పవాడు. సీతను రామునికన్న రావణుడే ప్రేమించెను. వశిష్ఠుడు దుర్మార్గుడు రామునిచేత శంకుకవధ చేయించినాడు. ప్రహ్లాదుడు స్వార్థపరుడు. హిరణ్యకశిపుడు భక్తుడు. ఈ విధముగా ఈ రచనలు సాగినవి. కాని వానికి ఈ దేశములో స్థితిలేదు. ఏలననగా ఆయా సాత్విక దేశములోని పంచభూతములలో ఆ యా విధముల ప్రతిష్ఠితము లైనవి. వానిని వేరొక విధముగా, వానికి వ్యతిరేకముగా, వ్యాఖ్యానము చేయబానుట వ్యర్థ ప్రయత్నము. 'అకోకం', 'పరసింహావతారం'

మొదలైన ఈ రచనలు రచయితలయొక్క అవ్యవస్థితమైన మనస్థితిని మాత్రము సూచించినవి.

ఈ దుష్టమైన మార్గము ఈ కాలమున వెనుకబడినది. ఈ రావణ కులమునకు సాహిత్యములో స్థానము లేదు. సంప్రదాయముయొక్క వ్యూహమును గూర్చి శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణులు రాకచోట విట్లు చెప్పినారు.

ఒకజాతి జాతీయతకు సంప్రదాయము
ప్రాణభూతమై పాణిజక్తి.
భద్రముగా జూడ పై మెరుంగులు లక్ష
సంప్రదాయమును జంపలేవు
పై మెరుంగులయందు పాణిజక్తి భ్రాంతి
తనరన జాతీయత నశియించు
సంప్రదాయేతర చతుర పీసంభూత
విప్లవా నిలములు వీవకుండ
అంధ్రములయందు సంవ్యాప్తమైన పంచ
భూతముల గుణంబులు భద్రముగ మహాంధ్ర
గగన గుణ సంప్రదాయ రక్ష విభూతి
తనరు గావున యోగ్యహస్త గతమగును.

ఇది యేతత్స్వరూపము.

ఈ ప్రాణభూతమైన శక్తిని పై మెరుగులు చంపలేదు. వానియందు మనకు ప్రాణశక్తి భ్రాంతి లేదు. అందువలననే దీనిని చంపుటకు ఎన్ని విప్ల

వములు వచ్చినను అది స్థిరముగా ననాతవముగా నిలచినది.

సంప్రదాయము అనివంతనే పరభాషలోని ఉత్తమత్వమును గ్రహింపలేకపోవుటకాదు. ఆయా కాలములను చదువుకొనవచ్చును. వాని వలన అనందింపవచ్చును. కాని వాని పలుకుబడి తోవన మన కాలముల రచించుపని కూడదని మాత్రమే. "ఆకాశాత్పతిత తోయం యథా గచ్ఛతి సాగరం" అన్నట్లు సర్వములైన క్రొత్తలును ఈ సంప్రదాయ ధర్మమునందు రీనము కావలయును.

శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ అదినేతగా సాగుచున్న ఈ కవిలా ప్రస్థానమునకు ప్రధానములైన లక్షణము చెప్పబడినది. ఇది కాక ఈయన రచనవలన వ్యుత్పత్తి వైపునకు కవుల దృష్టి ప్రసరించినది. వ్యుత్పత్తి దరిదుర్లైన కవులు ఎంత ప్రతిభావంతులైనను ఎదుగలేరు. వారి ఎదుగువల ఆగిపోవును. భావకపులు, అభ్యుదయ కపులు చాలమంది ఈ ప్రకారముగనే ఆరిపోయినారు.

చందస్సులలో నూతన ప్రయోగములు వీరనేకముగా చేయుచున్నారు. వీరికి పూర్వచ్ఛందమని, వచన పద్యమని భేదము లేదు. సాధారణముగా యే కొందరోతప్ప అందరును గణ, మాత్రాచ్ఛందస్సులతోపాటు వచనపద్యమును కూడ వ్రాయుచున్నారు. ఈ చందోవైవిధ్యమే వీరి రచనలలోని వైవిధ్యమునకు కారణమైనది.

మానవత్వంలాగా ఉన్నదమైన ఆకాశం అంచున్నీ, దావవత్వంలాగా అగాధమైన సముద్రం, తాకుతూ వున్నచోట ఒంటరిగా నావ సాగుతుంది.

సముద్రం దట్టంగా వుంది. లోతు నల్లగా వుంది. నీరు నిండు చూలాలులాగా వయ్యారంగా కదులుతుంది. తరంగాల పూపుతో పూగుతూ నావ సాగుతుంది. పెద్ద పెద్ద చేపలు ఈడుతున్నాయి. భయం కరంగా సుడులు తిరుగుతూ అలలు లేస్తున్నాయి.

నల్లని జలంమీద నావ వుంది. దూర తీరాలలో భూమి నేర కనిపించటం లేదు.

సాయంకాలం దాటింది.

నావ కుంటున్నావుంది.

చిమ్మచీకటి కమ్మింది. నావలో బైల్లు లేవు.

సముద్రంలో నీటితాకిడి వివవస్తూ వుంది. నావలో భరింపరాని నిశ్శబ్దం పరవళ్ళు తొక్కుతుంది.

నావ ఇంజను చెడిపోయింది. మోర్స్ కోడ్ టేబిల్ పగిలిపోయింది. లైలిఫోన్ సెట్ ఫిన్నాల్ని పన్నయింది. రిక్ సూచి బద్దలయింది. సిగ్నలింగ్ స్టేజ్ లేవు.

నావకూ భూమికి సంబంధం పోయింది. నావ స్వకత్తి నశించింది. నడి సముద్రంలో నావ భారం దేవుడిమీద వుంది.

లోతు గుండెలు

“కొంక బారి”

మీ నెళ్ళలో తెలియకుండా నావ పడుస్తోంది.

కొంచెం దూరంలో మరీ కొంచెం ఎక్కువలో ఏదో వెలుతురు మినుకు మినుకు మంటూ కనిపిస్తోంది.

నావ అక్కడకు చేరితే ఒకదిక్కు తెలుస్తుంది.

వెలుగువైపు నావ తిరిగింది. గాలి వాలుకూడా అటేవుంది. నావ నసుగునూ నడుస్తోంది.

విశాలంగా వున్నచోట జనం ఒకడిని కొడుతున్నారు. వాడి వళ్ళు వాచిపోయింది. నోటివెంట మాటలేదు. వాడు పనివాడు. నావలో లైలిఫోన్ నావికుడికి సహాయపడేవాడు. పనివాడు నన్నుగా ఎత్తుగా బలంగా వున్నాడు. తెల్లబట్టలు నూనె మరకలతో డాగులు పడివున్నాయి. పవిత్ర భావాలు చూపించే లక్షణాలు

ముఖంలో ప్రస్ఫుటంగా కనిపిస్తున్నాయి. వనివాడిని బోడినెట్టివాడు స్పృహతప్పిపోయేట్టు కొట్టాడు. ఎర్రగావున్న బొడ్డు మీసాలవాడు కట్టివేశాడు.

అధికారి నెమ్మదిగా వున్నాడు. దయార్థిహృదయుడు లాగా కనబడుతున్నాడు. కర్తవ్య నిర్వహణ విషయంలో అచంచలమైన ప్రజ్ఞ వున్నవాడు. అధికారి అధీనంలో నావ నడుస్తోంది. అధికారి ప్రభుత్వ ప్రతినిధి.

అధికారి ఒక గదిలోకి వెళ్ళాడు. జాలిగా చూశాడు. గదిలో ఖైదీవున్నాడు. నిర్లిప్తంగా నిద్రపోతున్నాడు. ఆకాశంలో స్వేచ్ఛగా ఆడుకునే చంద్రుడు సముద్రంలో చిక్కిపోయినట్లు ఖైదీ నిద్రపోతున్నాడు. ఖైదీ ముఖం చాలా నిర్మలంగా వుంది. ముఖ భంగిమల్లో భయం తెరలవెనుక లీలగా ప్రమిదలాగా స్వచ్ఛత ఏదో వెలుగుతుంది. కళ్ళలో నమ్రకాంతి మోగిపోతున్నట్లుంది. ఖైదీకి ఉరిశిక్ష విధించారు. ఖైదీ ఆఖరి కోరిక ప్రకారం అతని స్వస్థలంలో ఆ శిక్ష అమలుజరుపబడుతుంది. అందుకు తీసుకుపోబడుతున్నాడు.

ఖైదీ నిద్రపోతున్నాడు. ఉరిశిక్ష పొందటానికి వెళ్ళుతున్న ఖైదీ ఏ పూహలకుండా హఠాత్తుగా నిద్రపోతున్నాడు.

అగ్నిపుల్లలు గీస్తే వచ్చే వెలుగు, బేటిరీ పైల్లు వేస్తే కలిగే కాంతి, నావలో

అక్కడక్కడా అప్పుడప్పుడూ కనిపిస్తూవుంది. జనం మృత్యుముఖంలోవున్నారు. భయంతో ఆందోళన చెందుతున్నారు. సముద్రంలో తరంగాలు రేగినట్లు హృదయంలో భయం తెరలు పూగుతున్నాయి. ఏక్షణంలో ఏం జరుగుతుందో ఎవరికీ ఏమీ తెలియటంలేదు. ఒక్కక్షణం కొన్ని కోట్ల యుగాలు కాలం లాగా గడుస్తూవుంది.

ఖైదీ హత్యచేశాడు. పట్టరాని ఆవేశంతో పరాధవాగ్ని దహిస్తూవుంటే పనిమనిషి హత్యచేశాడు. బాగా బలశాలి.

ఖైదీ గొప్ప ఈతగాడు. ఇప్టం లేక పోయినా హత్యచేసి తప్పించుకోవటానికి గత్యంతరం లేక మూడు మైళ్ళు ఈని స్వీత స్థలం చేరుకున్నాడు. అక్కడ దొరికిపోయాడు. జైల్లో పెట్టారు. అక్కడనుంచీ తప్పించుకున్నాడు. రెండు గోజులు నదిలో దాక్కున్నాడు. ఆ తరువాత దొరికాడు. ఉరిశిక్ష విధించారు. శిక్ష కొనసాగించటానికి తీసుకు వెళ్ళుతున్నారు. ఈతలో ప్రపంచ ప్రఖ్యాతిపొందిన ఖైదీ ఖ్యాతి కారణంగా పట్టబడ్డాడు. అతను గొప్ప ఈతగాడు. లోకానికి తెలియకపోతే పోలీసులుకీ అంగుచిక్కేవాడు కాదు. ఖైదీ చేతులుకీ గంకెళ్ళు వున్నాయి. కాళ్ళకు లేపు. ఈతకు కాళ్ళు బాగా ఉపకరిస్తాయి. అధికారి గమనించాడు. కాళ్ళకు గంకెళ్ళు వేశాడు. కర్తవ్యం నిర్వహించాడు. ఖైదీ నిద్రలేచాడు. కాళ్ళు చేతులూ తిలకం

చాడు. భూమి కనిపించక పోవటం ఊహించాడు. భయంకర మృగాల సముద్రం పరికించాడు. పేలవంగా నవ్వి ఆవులించి నిద్రపోయాడు.

దూరంగా వెలుతురువుంది. నావ అటువైపే కదులుతూవుంది. చలిలో వళ్ళు వాచి స్పృహతప్పి పక్షివున్న పనివాడు పసి వాడులాగా మెల్లగా తేడాడు. పనివాడు నావని నాశనం చేశాడు. అందుకు కారణం శ్రేణితో అతను మాట్లాడుటమే!

నావ సముద్రంలో ప్రయాణం చేయ వలసిన కాలం ఐదు రోజులు. మూడు రోజుల క్రితం నావ పాడయింది. అప్పటికి నావ బయలుదేరి ఏడు రోజులు. సర్కిగ్ ప్రయాణం సాగివున్నట్లయితే ఎప్పుడో నావ ఒడ్డుకు చేరివుండేది.

శ్రేణి హఠాత్ విషయమూ, అందుకు కారణాలు పనివాడు విన్నాడు. న్యాయ స్థానం ఇచ్చిన తీర్పు భావ్యంగా లేదని పనివాడు భావించాడు. శ్రేణి ఉరిశిక్ష పొందకూడదు. నావ ఒడ్డుకు చేరితే శ్రేణిని చంపుతారు. శ్రేణి బ్రతికాలి అంటే నావ ఒడ్డుకు చేరకూడదు. అంతే అతను ఆలోచించింది. అందుకే అందు బాటులోవున్న అన్ని పనులు చేశాడు. అయితే ఫలితం ఏమయింది? శ్రేణి జీవిత ప్రమాణ మయితే రెండు రోజులు పెరిగింది కాని వందలమంది జీవితకాలం చాలా తగ్గిపోయే మూడునలు కనబడుతున్నాయి. అతని పనివల్ల

నావలో ప్రతి ప్రాణి ప్రమాదంలో పడుతుందనీ, చివరికి ఎవరికి మేలుచేద్దామని భీమించాడో అతనికి తనకూ కూడ అది ఆపదేననీ పనివాడు గుర్తించ లేకపోయాడు.

అతనికి పరిస్థితి అర్థమయింది. మనస్సు చాలా నిర్మలంగా వుంది. కోపం బాగా తగ్గింది జాలీ మరీ పెరిగింది. భయం మునుకుతుంది.

మూగనావ ముఖాన నవ్వులేకుండా దూరంగా నవ్వే వెలుతురుకోసం నడుస్తూ వుంది.

సముద్రంలో పోటుపుట్టింది. మిల మిలలాడే నక్షత్రాలు మరుగుపరుస్తూ పొగ లాంటి మంచు ఆకాశం అంతా మునురు కుంది. గాలి వేగంగా తోలుతూవుంది. అల్లకల్లోలంగా తరంగాలు లేస్తున్నాయి. నావ కుదిలిపోతూ కదిలిపోతూంది. అలలు పెన్ల ఎత్తున లేస్తున్నాయి. నావ మునిగి పోతుండేమో నన్నంత భయంగా వుంది. సముద్రంలో తుఫాను రేగింది. నీరు లేచి పడుతూంది.

వెలుతురు దరిదాపుకి నావ చేరింది. కొన ప్రాంతాలలో గుండెలు బిగబట్టి ఉపిరి పీల్చలేక నాడపడుచున్న జనం అల్లాడి పోతున్నారు.

పనివాడిని కట్టివేశారు. శ్రేణికి పంకెళ్ళు వున్నాయి. అధికారి నిర్విరామంగా నావ అంతా కలయ దిగుతున్నాడు.

నావ ఆగింది. వెలుతురు దగ్గరయింది. భయం పెరిగింది. అలల ఘోష, నావ మోత, తుఫాను ధ్వని, జనం గుండల చప్పుడు వినుబడుతూవుంది. ఆశతో ఎదురు చూచిన జనం హృదయాలలో పర్వతాల ఎత్తున నిరాశ పేరుకుపోయింది. ఎదుట ఎత్తైన పర్వతం భయంకరంగా నిలబడివుంది.

సముద్రంలో దోవదప్పిన నావలు పర్వతానికి తగిలి పగిలిపోకుండా జాగ్రత్త పడేందుకు వీలుగావున్న వెలుతురు చూచి అర్థంలేని ఆశతో వచ్చిన నావ నిరాశతో నీర సించి వణికిపోయింది. తుఫాను విపరీతంగా వుంది. అధికారి నావలో వెళ్ళిపోయి తిరుగుతున్నాడు. పర్వతం సమీపంలో నావ ఆగివుంది. అలలు లేచాయి. నీరు పైకి పొంగింది. నావ ఎత్తుకి ఉచికింది. నీరు తగ్గిపోయింది. నావ కొండకు కొట్టిపడుతుంది. జనం ప్రాణాలు అరచేతుల రేఖల కొనల్లా పెట్టుకొని వున్నారు. అలల రాపిడికి నావ మళ్ళి రాతికి తగిలింది. అలా చాల సార్లు తగిలి, చివకు పగిలింది. నావలోకి నీరు వస్తూవుంది.

ఫ్రేడీ అసహాయంగావున్న గదిలోకి అధికారి పరుగెత్తాడు. ఫ్రేడీ ఏ చీకా చింతా లేకుండా నిద్రపోతున్నాడు. అధికారి ఫ్రేడీని పైకి తీసుకువచ్చి పనివాడి దగ్గర కూర్చోబెట్టాడు. నావలోకి నీరువస్తూవుంది. పనివాడు కట్టివేయబడి వున్నాడు. ఫ్రేడీకి గంకెళ్ళు వున్నాయి. అధికారి ఆందోళనగా

తిరుగుతున్నాడు. నావలోకి పలిగినచోట నీరు వస్తూవుంది. అలలు పెద్ద పెద్దగా లేచి పడుతున్నాయి. జనం ప్రాణాలమీద ఆశలు వదులుకున్నారు. ప్రేమ ప్రార్థన సాగుతూ వుంది. నావ వణుకుతూవుంది. బందీల కళ్ళల్లో తుఫాను అలలకంటే వేగంగా కన్నీరు జారింది.

తూర్పున తెలిరేఖలతో వేకువ కనిపిస్తూ వుంది.

మరొక్కసారి కొండకు తగిలి నావ పూర్తిగా పగిలిపోయింది. తుఫాను ప్రళయంగా వుంది. అలలు ప్రచండంగా తేస్తున్నాయి. నావ పర్వతానికి తగిలింది ముక్కలు ముక్కలయింది. జనం మునుగుతున్నారు. అలలు దుప్పట్లు కప్పతున్నాయి. సముద్రం చేపలు విజయ వీర విజృంభణ చేస్తున్నాయి.

అధికారి ఈమహాని వెళ్ళి పర్వతం చేరాడు. జారుతున్న నాచునిదాని పర్వతం ఎక్కాడు. సముద్రంలో చేపలు, నును మృగ శరీరాలు, నావ చెక్కలు, అలల తలలు కనిపిస్తున్నాయి. బంధింపబడివున్న ఇద్దరూ అసహాయంగా మునిగిపోతున్నారు.

తుఫాను తగ్గుముఖం పట్టింది. పగిలి పోయి ముక్కలయిన నావచెక్కలు జనం ఎక్కారు. కొంతమంది మునిగిపోతున్నారు. నాళ్ళకూడా ఏదో ప్రాణ ప్రయత్నం చేస్తున్నారు. బందీలవైపు చూస్తున్న అధికారి

గుండెలో నవవైరస్యం వచ్చింది. మధుర భావన లేచింది. కరుణ ఉదయించింది, మానవత్వం మెల్లొంది.

సూర్యుడు సముద్రం నీళ్ళలోంచి ఎర్రగా పైకివచ్చాడు.

అధికారి వేగంగా సముద్రంలో చూశాడు. శొంధరగా బండిలు మునుగుతున్న తావుక పోయాడు. కళ్లు నిచ్చాడు. సంకెళ్లు శొలగిందాడు, పృథుత్వ అధికారిగా దుర్మాగుల్ని బంధంపలసికొని అతను మానవత్వ చూడంలో విడిపించాడు. అధికారి ప్రయాణంలో కొండమీదకు చేరాడు. బంధాలు విడిపోయిన ఇద్దరూ కొండపైపు ఉదారున్నారు. ఇద్దరూ చెనక్క చూశారు. అయితే పనివాడు కొండ ఎక్కాడు. ఫ్రేడీ చెనక్క వెళ్ళాడు. పనివాడు కొండమీద నుంచి సముద్రంలోకి ఫ్రేడికోసం చూశాడు.

ఎక్కడో రావ చెక్కలు కూడా సహాయం లేకుండా మునిగిపోతున్న జనంలో ఫ్రేడీ కనిపించాడు. ఫ్రేడీ పలుగుల్ని భుజాల మీద పెట్టుకొని కొండపైపు ఉదారున్నారు.

అల్లుల తాకిడి ముమ్మరంగా వుంది. నెత్తిమీద బరువు వుంది. చాలా కష్టంగా ఉదారున్నారు. ఆ చురుగుకీ స్పృహ లేదు.

ఫ్రేడీ కొండ ఎక్కాడు. పలుగుల్ని దించాడు. శ్వసన చూశాడు. మళ్ళీ సముద్రంలోకి వెళ్ళాడు. ఫ్రేడీ మీదికి

ఏదో పెద్దచేప వచ్చింది. చేప మింగబోతూ వెనుదిరిగి వెలిపోయింది. అలలు మునుగు వేస్తున్నాయి. నీటిలో మునిగిపోతున్న జనాన్ని ఫ్రేడీ కొండమీదకు చేర్చుతున్నాడు. ఫ్రేడీ జనాన్ని రక్షిస్తున్నాడు.

స్వర్గ సుఖాల శోభలతో సాగుతున్న తన బులుంబ వ్యవహారాల్లో అనవసరంగా అడ్డంవచ్చి జోక్యం కలిగించుకొని సరకాన్ని సుచి చూపి తనని గాఢమణిగా తయారుచేస్తే పదిమందిని చంపిన ఫ్రేడి వందల మందిని రక్షిస్తున్నాడు.

పనివాడి హృదయం పోగిపోయింది. స్థాన భ్రంశం పొందేట్టుగా కదిలింది. పనివాడు మానవత్వం పొందాడు. సముద్రంలోకి వెళ్ళాడు.

తనని స్పృహపోయేట్టు కొట్టిన బోడి నెత్తినాడు మునిగిపోతున్నాడు. తనని కట్టి కేసిన బొద్దమీసాలతో పల్లగావున్నవాడు కర్మరూపంలో వచ్చి మింగబోతున్న చేపకు చలికాబోతున్నాడు.

పనివాడు వేగంగా ఉదాడు. చేపను తనిచూడు. ఇద్దరినీ ఒడ్డుకు చేర్చాడు. ఫ్రేడీ, పనివాడు ఇద్దరూ నావలోనుంచి సముద్రంలోవడి మునిగిపోబోయిన జనాన్ని చాలా మరకు కొండమీద చేర్చారు. తుఫాను లేని సముద్రం మధ్య పర్వతంమీద ఏ ఆవేశమూ లేని జనం నిరాశురంగా కూర్చున్నారు. ఏది ఏమవుతుందో ఎవరూ ఏమీ ఎలానూ చూపించలేకుండా వున్నారు.

సముద్రం చాలా గంభీరంగా వుంది. పగిలిపోయిన నావ ఛాయలు కనబడుతున్నాయి. మూర్ఛుడు వెచ్చని కిరణాలు పంచిపెడుతున్నాడు. ఆకలి దహించుకుపోతూంది. ఖైదీ వూహించాడు. నావ ఒడ్డుకు చేరకపోవటమూ, సముద్రంలో తుఫాను పుట్టటమూ తెలుసుకున్న లోకం జనాన్ని ఎలాగో రక్షిస్తుంది. అప్పుడు తనకు ఉరిశిక్ష విధిస్తుంది. బలవంతంగా చావ కూడదు.

సముద్రంలో స్వేచ్ఛగా ఉష్ణంవచ్చి సంతసేపు ఈదులాడి ఏ తిమింగలమోమింగితే పాగిం పదిలిపెట్టటం హాయిగా వుంటుంది. వెంటనేలేచి చరచరా నడచి పర్వతం శిఖరం మీదికి వెళ్ళాడు. దూక బోయి ఆగిపోయి వెనక్కు చూశాడు. తన నాసతిమీద చనిపోవటం గ్రహా నిర్ణయమై వున్నప్పుడు కర్తవ్యం నిర్వహించలేని అపనిన అధికారికి రాకూడదు. నెమ్మదిగా వెనుతిరిగి మెల్లగా నడచి అధికారి దగ్గరకు వచ్చి ఖైదీ కూర్చున్నాడు. కాళ్ళకూ చేతులకు ఏ సంకేతూ లేకుండా హృదయ సంయమనం పొంది అధికారి కాళ్ళదగ్గర హానిలాగా హాసంగా ఖైదీ కూర్చున్నాడు.

అధికారి శరీరం జ్వరం వేడితో పేలి పోతూవుంది. తల నొప్పితో పగిలిపోతూ వుంది. ఖైదీ అధికారిని తొడమీద వదుకో బెట్టుకున్నాడు.

పనివాడు ఆలోచించాడు... నావ పగిలిపోవటానికి కారణం తను. ప్రభుత్వం తనని విడిచిపెట్టదు. పైకి అనేశాడు. అధికారి ఆస్తి నయనాలతో పనివాడివైపు చూశాడు. అభయహస్తం నెత్తి పనివాడి తల నిమురుతూ నీ కేధయమూ అక్కర లేదు నేనున్నాను అన్నాడు. అంతకంటే దుమారసార్ద్రమై కృతజ్ఞతాభావం సూచించే ట్టుగావున్న దృక్పథంతో ఖైదీవైపు చూచి అధికారి నెమ్మదిగా తలదించుకుని వూపు కున్నాడు.

అందరూ ఆకాశంలోకి చూస్తున్నారు. ఆ సాయంకాలం విమానం వచ్చింది. ఆకాశంలో మెల్లగా తిరుగుతున్న విమానంలోకి అందరూ చేరారు. విమానం మేఘాలలో కదిలింది.

దాసవత్సలాగా లోజైవ సముద్రం లోని పర్వతం విడిచిపెట్టి మానవత్వంలాగా ఎజైవ ఆకాశం ఆశా ఆశాంతరాలలోకి విమానం ఏగురుతూ ఏగురుతూ సాగి సాగి వెళిపోయింది.

కాలగ్రంథి

తె. రామరావు

ఏనాడో చీకటిపడి ఇంకా తెల్లారలేదు
తెగిపోయిన కాలానికి ఇంకా ముడివేయలేదు
ఆర్చినవిద్యుత్తు వెల్లుబెల్లాగో తెలియరాదు.

ఆశానూహలకు జన్మించిన ద్వేషం
ఊహలకూ కోర్కెలకూ పొత్తుకూర్చు లోభం
కామంతోకూడి దుఃఖమై పోయినసౌఖ్యం.

తమశ్చోటి కాలంకృత వక్షస్సులు
పరిభ్రమణ వేగరవ కింకణి చరణమ్ములు
ఈ జీవితరంగస్థల నిపుణ నిత్య లాసికలు.

గగనానికి గతకాలం వేసిన పెను చిత్రాశ్రీకి
ఈ లాస్యంలో మునిగినప్పటికి ఎక్కలేనివ్యూహం
ఈ లాసిక లింతలోన ఈ జీవిని వదలబోవు.

వాయుతరంగాలపైన కదులుతున్న శాంతిగీతి
వాయువు లోపారలలోన వ్యాపించిన రక్తధ్వని
ఇసుచెవులున్నందుకొరకు అనుభవసాంకర్యం జీవికి.

తెగిపోయిన కాలానికి ముడివేసెయ్య, త్వరగా
తెల్లారక ఏంచేస్తుం దెంతసేపు చూస్తావిక
ఈ లాస్యం అనుభవాలు ఇక భరింపలేదు జీవి.

వర్ణనలు

శ్రీనివాసమూర్తి.

కావ్యమునం దష్టాదశ వర్ణనలుండవలయు వన్నది ఆలంకారికుల మతము. అయితే ఈ పదు నెన్నిది వర్ణనలన్నియు తప్పక ప్రతి కావ్యమునం దుండవలయు ననుట నియతమైనట్లు కనిపించదు. సంపూర్ణముగా నీ పదునెన్నిది వర్ణనలు తప్పనిసరిగా నున్న కావ్యములను ప్రేక్షకుల కెక్కింపవచ్చును. అనేక కావ్యములందు కొన్ని కొన్ని వర్ణనలు మాత్రమే వీనినుండి గైకొనబడుచున్నవి. ఆ కారణముచే నీ పదునెన్నిది వర్ణనలు తప్పక కావ్యమునం దుండవలయుననుట నియతము కాదని తేలును.

ఈ వర్ణనలయొక్క సంఖ్యా విషయమున కొంతమంది ఆలంకారికులు మత భేదమును వ్యక్త పరచినారు. వారు మరి కొన్ని వర్ణనలను చేర్చి సంఖ్యను పెంచుట జరిగినది. అధికాలంకారికులు మాత్రము పదునెన్నిది యన్న సంఖ్యనే ఒప్పకొని నారు. సంఖ్యావిషయమునందు వలెనే వర్ణనలను పేర్కొనుటయందును మతభేద మున్నది. ఈ మత భేదము సూక్ష్మములపై నాధారపడినదేకాని వర్ణనలయొక్క వ్యవస్థకు మాత్రము భిన్నముగా పోయినది కాదు.

కావ్యము లోకము ననుసరించి ఉండునదేకాని లోకమును వదిలి దూరముగా నుండునదికాదు. ఆ

కారణముననే నితరములయిన అనేక విషయములతో బాటు లోకమునుండియే కావ్యమునందీ వర్ణనలు ప్రవేశించినవి. నిజమునకీ వర్ణనలన్నియు కావ్య సౌందర్యమును పెంచునవియే కాని కావ్యమునకు బంధనములుగానయి దాని సౌందర్యము నవకర్షించునవి కావు. కావ్యమునందు, కావ్యగత వస్తువున కనుగుణముగా కవి వీని సువయోగించుకొనుట యందలి నేర్పుతో నివి రుచ్యములగుచున్నవి. నేర్పులేని పట్ల ఎట్టిదయినను ఆకర్షణీయముగా నుండదు.

మానవునియొక్క మనోలక్షణము, ప్రవృత్తి నాధారముగా చేసికొని సాహిత్య శాస్త్రమునందు రస సిద్ధాంత మేర్పడినది. ఎట్టి మనోలక్షణమైనను, మనఃప్రవృత్తి అయినను, మానవ స్వభావమును సమాలోచించి నిర్ణయించిన సాహిత్య శాస్త్రమునందలి ఏదో ఒక రసమునందు తప్పని అంతర్భూత మగుచునే యున్నది.

కావ్యమునం దుపయోగించవలసిన ఎట్టనల విషయమున గూడ నిట్టి పద్ధతినే సాహిత్య శాస్త్ర మవలంబించినది. కావ్యమునందు చూనవుని యొక్క జీవిత ప్రవృత్తిని చిత్రించుట ముఖ్యమైన విషయము. చురి మానవుని జీవితమును సంపూర్ణముగా నభివర్ణించుటకే యే విషయములను గ్రహించి వర్ణించవలసి యుండునో, ఆయా విషయములను వర్ణన చేయవలసినదిగా సాహిత్య శాస్త్రముయొక్క అభిమతము. మానవునియొక్క పరిసరములు, అతనిపై ప్రకృతిప్రభావములు, అతడు దానిని లక్షించిన విధము; అతని గార్హస్థ్య జీవనము, సుఖ దుఃఖములు, అతని సంశాసము మొదలగునవి అతని జీవితమును ఆభివర్ణించుటకు తగిన విషయములు. వీని వలన మానవ జీవితము లోని తత్వము గోచరమగును. కావుననే నీ విషయము లన్నిటిని వర్ణించవలయునని కావ్యశాస్త్రము చెప్పుచున్నది. వివిధ స్థితులలోని వారి జీవితాభి

వర్ణనమునకు వీలుగా నుండునట్లుగనే, సమాలోచనము జరిపి ఈ వర్ణనలను నిశ్చయపరచినట్లు ఆ శాస్త్రమునందు చెప్పబడిన వర్ణనలయందే సర్వవిధ జీవిత విధానములు సూక్ష్మ సూక్ష్మ భేదములతో సంతర్జీనము లగుచున్నవి. ఈ దృష్టితో కావ్యముల యందు వర్ణనలయొక్క ప్రవేశము జరిగినది.

కథా కావ్యములయందీ వర్ణనలు కథ కనుగుణముగా ప్రవేశించుచున్నవి. కథకాని, లేక కథయొక్క ప్రాధాన్యముకానీ లేని కేవల వర్ణనాత్మక కావ్యములు, వర్ణనాప్రధాన కావ్యములు కూడ నున్నవి. ఇట్టి కావ్యములయందు జీవితము పూర్తిముగా చిత్రింపబడవలె ననుట యదురద. జీవితమునందు సంభవించునట్టి, లేక తారసిల్లునట్టి కొన్ని కొన్ని విషయముల వరకే ఇవి పర్యాప్తము లగుచున్నవి. ప్రకృతి, చారిత్రమనము మొదలైన విషయములను మాత్రమే అభివర్ణించు కావ్యములందు కథకు అవకాశము లేదు. అట్లే జీవిత సంపూర్ణతను చిత్రించుటకు కూడ అవకాశములేదు. జీవితములోని ఏకదేశమునకు మాత్రమే ఇవి సంబంధించినవి. 'ముతు సంహారము' వంటివి ఈ కావ్యములైన కావ్యములు.

వర్ణనలయొక్క మూలమైన ఉద్దేశ్యము సరిగా తెలియనివారి కావ్యములందు, వాని నుపయోగించుకొను నేర్పు తగ్గినవారి కావ్యములందు కథకు కథ, వర్ణనలకు వర్ణనలు— చీర్షమునకు చీర్షము, ప్రసాదమునకు ప్రసాదమువలె— విడి విడిగా ఉంటు జరిగినది. కావ్యమునందీ వర్ణన యందవలయునన్న వానిపైననే వారికి అన్ధ, అంకేకాని వానిని కావ్య విషయమునకు సహకారములగునట్లుపయోగించుకొనుటయందా అన్ధ పనుపించదు. దీని వలన కొన్ని కావ్యములయందు వర్ణనల వరకు అవి వాగుననే ఉండిన ఉండవచ్చుగాని కథా వస్తువు దృష్ట్యా దౌచిత్య వంతములు కారపోవుచున్నవి. ఇట్టివాని వలన

వర్ణనలు కావ్యమునకు తప్పని బంధములైనవను అభిప్రాయము కలుగుటకు అవకాశము కలిగినది.

కావ్యమునందు వర్ణనలు పాత్రాలయొక్క మనోభావముల కనుగుణముగా, అక్కడి సందర్భమున కనువుగా చేయవలసి యుండును. వర్ణ్యము ఒక్కటియే అయినను సందర్భమునుబట్టి వర్ణించు పద్ధతయందు భేద మేర్పడును.

నల చమయంతు లడవులలో తిరిగినప్పుడీ వారి పరిస్థితియు, సీతా రాము లడవులలో తిరిగినప్పుడీ వారి పరిస్థితియు ఒక్క విధమయినవి కావు. వారి యప్పటి అనుభవములయందు సంపూర్ణముగా భిన్నత్వమున్నది. అట్టిదో పన వర్ణన జరుగును. రెండు సందర్భములలో వర్ణ్యమయినది వనమొక్కటియే. కాని వర్ణనా పద్ధతయందు భేదముండవలసియుండును. వారి వారి అప్పటి అనుభవముల కావనము, అక్కడి దృశ్యములు ఎట్లు ఉద్దీపకము లయినవో, ఆ విధముగా వర్ణన సాగవలయును. ఆ విధముగా శాక వర్ణ్యము నందలి ఏకత్వమునే ఆధారముగా తీసికొని ఉభయ సందర్భములయందు కూడ ఒకే విధమయిన వర్ణన కాని, సందర్భమును, స్థితిని పూర్తిగా వదిలి కేవల వర్ణనా ప్రధానముగా చేయు వర్ణనకాని కావ్యమునకు అనౌచిత్య దోషమును కలిగించుచుండును.

సందర్భమున కనుసారముగా వర్ణనల నుపయోగించుకొను నేర్పులోవాట వానిని నిత్యసూక్ష్మములుగా రచించు శక్తియు కవి కలిగియుండవలయును. రోకము వలనగాని, పూర్వుల రచనల వలనగాని వర్ణనలు ఆరి పరిచితము లయినప్పుడు, వాని నదేవిధముగా వర్ణించుట వలన సహృదయునవి ఆనందించలేవు. అప్పుడు వర్ణించుటలో సూక్ష్మమైన వృత్తిని స్వీకరించి వర్ణ్యమును కొత్తదానివలె భాసింపజేయవలసి యుండును. ఇట్లు చేయుటకు హాశక్తి, పరిశీలనాశక్తి, ఉక్తివైచిత్ర్య మొదలగునవి అవసరమగును. అంకారము లన్నియు

ఉత్తరీయమునకు వచ్చితిమి. ఈ అలంకారమును కూర్చు కత్తి వర్ణమునందు సామాన్యముగా నూత్నత్వమును అభినివేయును. పరిశీలనాశక్తియు, ఉపాశక్తియు దానికి తోడుగా నున్నచో వర్ణముల వర్ణమోత్కృష్టములయి నహృదయ హృదయ రంజకములగును. ఇందువలననే నీ కత్తిత్రయమునకు వర్ణవల విషయమున అత్యధిక ప్రార్థనాత్మకము కలిగినది. వర్ణనా నైపుణ్యమును నీవి వలననే కలుగుచున్నది.

కావ్యములందు కథ చెప్పవచ్చుట ఉపయోగించునట్టి భాషయొక్క స్వరూపమునకు. వర్ణనలందు ఉపయోక్తమగునట్టి భాషయొక్క స్వరూపమునకు భేదము కనుపించుచున్నది. భాషయొక్క ఉపయోగము, ప్రాతీతియొక్క స్వభావము, విషయము యొక్క స్వభావమునుబట్టి మార్పు చెందుచుండును. తోకమునం దా యా సంవృత్తులందు భాషయొక్క ఉపయోగములో భేదము కనిపించుచునే ఉన్నది. కాని వర్ణనందర్శనములం దొకే విధమయిన భాషయొక్క ఉపయోగము జరుగుట లేదు. ఈ పద్ధతియే కావ్యములందును ప్రవేశించినది. ఆ యా విషయములను చెప్పవచ్చుట, తదనుగుణముగా పొగుట యన్నది కావ్య సౌందర్యమును పెంచును. అట్లు కాక వర్ణనకై ఒకేవిధమైన శైలి నాశ్రయించుట, ఆ శైలివర కది ఆంధముగనే ఉండవచ్చును గాని విషయానుగుణ్యము లేనందున అనాచిత్యవంతముగా అగును. ఈ భాషయొక్క ఉపయోగించుటలోని భేదముల వలననే భాషమునకు అపూర్వకీర్తన పరిగా జరుగును.

వర్ణనల యందలి భాష, కావ్యప్రయుక్తముయిన ఇతర సందర్భములలోని భాషకు ఎక్కువ దిన్న

ముగా మండుటకు కారణము. వర్ణనల కనపరమని నెప్పటినుండి ఊహ, పరిశీలన, అలంకార ప్రయోగ కత్తిత్రయము. వస్తు విషయములను బట్టి, దానికి సంబంధించిన ఉపాయందు సౌకుమార్యాదులు కలుగును. నీవి ననుసరించి, నీటి కదిక ప్రార్థనాత్మకము వర్ణనలయందున్నది కావున, భాషయందు భేదము తప్పనిసరిగా సంభవించును.

తోకమునందు శబ్దమునందు లేని కొన్ని భాషములు కంఠస్వరము వలన, అంగ వికారాదులవలన సంభాషణలయందు, మాట్లాడుటయందు, కల్పించబడుచున్నది. కావ్యమున విట్లు కల్పించుటకు పీఠ లేదు. అందువలన, కావ్యమునందు విశేష భాష వ్యక్తీకరణ చేయుట కొరకు అక్షర, పద సంఘటనము ఉత్తరీయ మిక్కిలిగా గ్రహింపబడును.

ఒక సుకుమారమైన వస్తువును వర్ణింప వలసి వచ్చినప్పుడు కేవల శబ్దములవలన కలుగు వర్ణముపై నాధారపడుటయేకాక, సుకుమార పద, వర్ణ సంఘటనమునందు నేర్పు చూపించి, కవి ఆ వస్తువును గూర్చి సహృదయునకు అధికముగా బోధ గలిగించును. దుఃఖ మొక్కటియే, దాని అని కలుగుట కున్న కారణములలో పై విధ్యముండవచ్చును. అయినప్పుడవి కలిగించినది దుఃఖమే యన్నది దాని యన్నింటికి సాధారణమే అయినప్పటికీ, ఆ కారణముల యొక్క స్వరూపము ననుసరించి వర్ణించునప్పుడు ఆ భాషమున కనుగుణముగా భాష ఉండవలయును. లేనిచో వర్ణన, చేయుట వలన కలుగవలసిన ప్రయోజనము కలుగకపోవలసివచ్చును. కావ్య మర్మజ్ఞాథులైన కవి వర్ణనమునుబట్టికాక వర్ణన చేయునప్పటి న్నితి ననుసరించి భాష నుపయోగించి కావ్య సౌందర్యము నధికము గావించును.

లోలోపలి ఆలోచన

ఒకానొక లిప్తయందు జరిగిన యొక పరమార్థ కార్యము అనంతర ఫలితమునందెంత వైఖరియు భజించుచున్నది. లోకుల కామవ్యాపారమున కొక తలయు తోకయు లేదు. ఈ లేకపోవుటయు మహా విషయమని వాదించువాడు లేరా? నియమము లేని జీవనమునందు ముఖ్య భాగిని కలిగిన జను లనేకులున్నారు. ఎవని, సైంగిక భావము పశుత్వస్థాయిని దాటిలేదో వాడు జాడుడగును. వాని కది వట్టి శరీర సంబంధమైన క్రియ. ఒకానొక చిత్తవృత్తి విశేష విరహితమైన కేవల శారీరక కర్మకు రసత్వస్థాయి నందుకొనుటకు వీలున్నదా? తజ్ఞానభావనమర్చనకై వ్యాయబడు గ్రంథములకు కావ్యత్వ స్థితి యున్నదా?

లోకమునం దెందరు జాతులులేరు? స్వభావార్థ యొక్క పరపురుష సంబంధము కోపహేతువై ఆ పురుషుని హత్యచేసినవా రెంతమంది లేరు? ఒక్క వానావతి విషయముననే యీ విస్తృతి యెందుకు? హత్యాకాలమందలి యీ లిప్త కంఠ బలముండి యుండవలయును. ఒకే రకమైన కార్యము ఫలమునం దొకప్పు డల్పమై మరియొకప్పు డధికమగు చున్నది. అధికార మదాండు రెంతమంది యెన్ని యన్యాయములు చేయుటలేదు? ఒక్క చాణక్యుని జాట్లు పట్టుకొని పీటటయే యొక రాజవంశ నిర్మూలనమునకు హేతువైనది. అంతకన్న యధిక దుష్టముగా గనిపించిన కార్యములు కాలేదు. కార్యము యొక్క యల్పత్వాధికత్వములకు ఫలముయొక్క యల్పత్వాధికత్వములకు సంబంధము లేకుండ నున్నది. పర్యము నప్పటివేళ నాశ్రయించియున్న దేమో? "లితంతై చను కాలమం ననుకూల

స్పందనం బేదువేళ బవిజ్ఞాతములై చనున్." మానవుడు ప్రతిక్షణ వ్యగ్రుడు కాగలడా?

కవిత్వము నారాధింతురట. ఆరాధించుట యేమిటి? ఉపాసన మపాసించుట యుండువా? ఉపాస్యమైనదేదో యొక దేవత. ఈ యుపాసన తదారాధనకైన యొక మార్గము. దీను మరి. ఆరాధ్య వస్తువు మరేదో యుండవలయును. ఈ కవిత్వము దానిని గురించిన యుపాసన కావచ్చును. తనస్సు కావచ్చును. దానిని వహించు వల్యంకిక కావచ్చును. కవిత్వత్వల్యంకికా హాసకుడు కావచ్చును. ఒకానొక ప్రేరణ ననుసరించి కవిత్వము కవిలో నుండి పుట్టుచున్నది. అది వాని సంకానము. తన సంకానమును తానే యారాధించునా? ఏమో!

నిస్సారమైన సంసారమును గురించి తెగ యూహించి మనస్సు చెడగొట్టుకొనిన వాని నిర్జీవాస్థులలో కూడ యొక నన్నని కదలిక గలిగింద గలిగిన శక్తి యామె యందమున కున్నది. ఆమె పరమాధునికురాలు. ఆ వేష మామెకు సరిపోయినది. 'కిమివహిషుసురాకాం మండనం నాకృతీనాం' అన్న దాని నటు లిప్పి యామెను గూర్చి ప్రయోగించవచ్చును. ఈ దేశములో శ్రీ యందమును గూర్చి మాటాడుట కష్టమైన వ్యవహారము. ఒక ప్రతిభా శాలితో యాయన ప్రతిభను గురించి మెచ్చికోలుగా మాటాడవచ్చును. అందకత్తెయైన శ్రీతో నామె యందమును గురించి మాటాడుటకు వీలులేదు. శ్రీ లను కూడ నారాధింతురట. ఈ యారాధన యేమిటి? 'సెకండ్ సెక్స్' వ్యాసిన యామె వ్యాసినది. శ్రీ లను దేవతలుగా చూడవలసిన యక్కరలేదు. మానవులుగా చూచినచో చాలునని.

లక్ష్మ్యము వేడు. తల్లక్ష్మ్య సాధనా మార్గము వేడు. కవిత్వము లక్ష్మ్యమా? లేక లక్ష్మ్యసాధనా మార్గమా? కవిగా కీర్తి సంపాదించుకొనుటకై

ప్రాయవచ్చును. ఎవరినో నంతోషపెట్టుటకై ప్రాయ వచ్చును. ప్రచారమునకు ప్రాయవచ్చును కాదు. పరమేశ్వరార్పణముగా ప్రాయవచ్చును. అన్ని బోధలక్ష్యము వేరు వేరుగా కనపడుచున్నది. దీని సేవ్వల దాదించును. కళ కళకారకే యన్న నిర్వీణ వాదమునుండి ఈ యారాధనయన్న నినాదము పుట్టి యుండవచ్చును.

ఒకడు ధనవంతుడు. మరొకడు కీర్తిమం తుడు. ధనముగల వానిని లోక మాళ్యియించు చున్నది. కీర్తిగలవానిని గౌరవించుచున్నది. ధన వంతుని యందు కొంత విరోధ భావము లోకమున కుండకపోదు. కీర్త్యాళి ధనాళిని తక్కువచా ? ధనమునకై గర్వికరచు వాడున్నచో కీర్తికై గర్వి కరచు వాడు కూడ నున్నాడు. ధనము నెగజిమ్మి యొకడు కీర్తిని కొనుచున్నాడు. వానికి ధనమక్కర లేదు. కీర్తి కావలయును. భేదమెక్కడ ? ఇరు వుర కేదో యొకదాని యక్కర యుండనేయున్నది. ఏ యక్కరయు లేనివాడు మహానుభావుడు కావ చ్చును. ధనము మనకు నిత్యావసరమైన వస్తువు. కీర్తి యున్నచో లాభము. లేనిచో నష్టములేదు. ధనము కూడబెట్టినవాని యందు విరోధ భావము వహించుటలో మనకింత యవసరమైన వస్తువు వాడు మూల గట్టుకొని యుండుట యేమన్న యసహనము లేకపోలేదు.

చైతన్యము వ్యక్తి నాళ్యియించియుండును. మంత్రీ, కవి, అధికారి, వ్యాపారస్తుడు, మరొకడు, వీరధములు కావచ్చును. పాకీవా దుత్తముడు కావచ్చును. పర్జములను బట్టి సమాజములో నెక్కువ తక్కువ బుండకూడదు నిజమే. వృత్తిని బట్టి యుండవలయునా ? పర్జగతాహంకారము చెడ్డది. వృత్తిగతాహంకారము మంచిదా ? రైతులు సర్వలోకముల కన్న ప్రదాతలని చెప్పుదురు. వాడు లోకమున కన్నము ప్రసాదించుటకై సేవ్యముచేయు

చున్నాడా ? దేశ సేవకై మంత్రీత్వము చేయుట యెటువంటిదో, పదుల కన్న ప్రదానమునకై వ్యవ సాయము చేయుట యెటువంటిది. చావ్యము ధర పెరిగినకొలది నాకు గలిగెడు సంతోషము నాకు చెలియును.

పూర్వ సమాజములో శ్రీ బానిస. నవ సమా జములో నేమి ? శ్రీ శరీరము నేడు వ్యాపార వస్తువు. వేశ్యల సంగతి కాదు. వారెప్పుడు నున్నారు. అధ్వర్తయిట్ మెంటుకు మిక్కిలిగా పనికి వచ్చునని సగ్గుశ్రీ చిత్రిములు. పెద్ద పెద్ద పద్ధతా ములలో పరమ నవీన పద్ధతులపై నడువబడు హోటల్ లలో కొందరు శ్రీలచేత సృత్యము చేయించుదు. ఉపరంచుకార్తాంశుక మాత్రాద్వాదిత వజ్రోజున భాగకైన వారు తమ శరీరమునందలి వంపులను రక రకములుగా ప్రదర్శింతురు. మొదటివారు ఆపాద మస్తకము అచ్చావసములచో వచ్చురు. తరువాత నొక్కటొక్కటిగా వస్త్రములు విసర్జింతురు. చివరిపొర మిగిలినప్పుడు దీపము లారిపోవును. సజ్జనునముల కత్తుకొనియున్న యా వస్త్రములు చీకటిలో మెరియు చుండును. చీకటిలో వారివియు విసర్జింతురు. అక్షణమందలి యా పరమ విశ్వద్వములో కొన్ని నిట్టూ ర్పులు వినవలయును. మరల దీపములు వెలుగును. చీకటిలో మెరియజాలనివి, వారి దేహమువంటి పర్జ ములు గలవి, పత్త బుండములు ఆ యా భాగముల వంటియుండును. అప్పుడప్పు డవియు నుండవు. ఈ పురుషృభు లప్పుడు ప్రళయంగా చప్పట్లు ధర తురు. ఇది శ్రీని గౌరవించుట.

ప్రదానమైనవి కామ క్రోధాదులు. అవి సర్వ దౌష్ట్యమునకు జన్మస్థానములు. అవి ముడిగాలి ముద్దలనలె మానవుని మనస్సులో జొరబడి గిర గిర తిరిగి బాధపెట్టును. వానిని నియమించుటయం దున్ముఖముగల కాంతి సంపాదనకై న రోలిపెట్టు.

— జవ్వాడి గౌరమరావు.

చర్చా వేదిక

వసంతసేన - మధురవాణి.

జయంతి 15 వ సంచికలో లోమణి శ్రీ చప్పగంటల లక్ష్మణశాస్త్రి గారు వసంతసేన కీదైన ఉదాత్త నాయకలను ఆంధ్ర సాహిత్యములో చెద పుతూ "ఆంధ్ర సాహిత్యములో గురజాడవారి కన్యాశుల్కములో ముఠురవాణి చనబడుచున్నది. ఇటువంటిదే చింతామణి కూడ" అని వెల్లడిచాడు. ఆ తరువాత ఇంకా ఏమీ జరిగిందా? అని అడగడం అమె లెము మొదటినుండి వసంతసేనపంపిడిరాదు. మధురవాణి సత్కులములో పుట్టిినది. వసంతసేన వేళ్ళ కులములో పుట్టినను ఎన్నడుకూడ కుల పుత్తిని తలంచనలేదు." శాస్త్రిగారికి ముఠురవాణి సత్కులములో పుట్టినదని ఏ దివ్యదృష్టి వలన గోచరమైందో తెలియదు. కన్యాశుల్కంలో ఎక్కువ ముఠురవాణి సత్కుల పరిణామయని చెప్ప బడలేదు. సప్తమాంకంలో హాజనారావుగారు ముఠురవాణి సాహిత్యమును గురించి "నువ్వు మంచి వానివి. ఎవరో కాలుజారిని పురుషుడి పిల్లలై యుంటావు. ఈ వృత్త ముందేవా?" అని అంటాడు. దీనివల్లకూడ అమె సత్కుల ప్రసూత అని తేలుట లేదు. ఏమైనా వసంతసేనను మధుర వాణితో పోల్చుట శాస్త్రిగారికి గురజాడమీదగల భక్తినే తెలుపుతున్నది. దీనికి మృచ్ఛకటికము తర్వాత వచ్చిన మంచి నాటకము కన్యాశుల్క మొక్కటే అన్న ప్రతిపత్తికి ఎవరాలకీ ఏమీ తేడా కనిపించటంలేదు. తపో, బ్రహ్మ, ఒకదాన్ని వట్టుకుని తీవ్ర ప్రధారం చేస్తే చదువుకున్నవాళ్ళ చుట్టూకూడా మందగిస్తుందనటానికి ఇది మంచి ఉదాహరణ.

మరి శాస్త్రిగారి మాటల ప్రకారమే మధురవాణి సత్కులంలోనే జన్మిస్తే అమె వేళ్ళవృత్తి వసంత సేనల వింతటం మరీ మోరమౌతుంది. అప్పుడు సత్కు లంలో పుట్టి వేళ్ళయైన మధురవాణికి, వేళ్ళల పలంలో పుట్టినా ఆ వృత్తినైనా తలంచని వసంత సేనకూ ఎట్లా పోలిక కుదురుతుంది? కన్యాశుల్కం చెదనిది వసంతసేన. విటుని తరువాత విటుని మారింది ముఠురవాణి. జాతిమాత్రసామ్యం చప్ప టికి మరెందునా సామ్యం లేదు. శాస్త్రిగారు ఆ జాతిలోనే సామ్యంలేదంటున్నట్లున్నారు. ఆ మధుర వాణి గానీ, చింతామణి గానీ, శాస్త్రిగారు చెప్పక విడచిన కలభాషణగానీ వసంతసేన కెందునా సరి రారు. అదేమైనా వ్యాసములలో తెలుపబడిన అభి ప్రాయాలకు వ్యాసకర్తలే వాధ్యులుగాని సత్యకా సంపాదకుల వాధ్యత ఏమీ ఉండబోదనే సిద్ధాంతాన్ని జయంతివారు వాగా అమలులో పెట్టుచున్నట్లు తోస్తున్నది.

ఇది కేవలం అభిప్రాయాలకు సంబంధించిన సమస్య కాదు. అభిప్రాయాల్లో జోక్యం కలిగించు రోకపోవటం మంచిదని మీరనుకుంటే అభ్యంతరం లేదు. ముఠురవాణి సత్కులంలో పుట్టించనటంలో రచయిత అశ్చిద్ద. లది సరేనా కాదా చూచుకోలేని సంపాదకుల అశ్చిద్దా గోచరిస్తున్నది. సంపాదకుల అశ్చిద్దను గురించి జయంతిలో వ్యాసినంత తీవ్రంగా తెలుగు దేశంలో మరోచోట వ్యాసినట్టులేదు. మరి జయంతి సంపాదకులే ఇలాంటి అశ్చిద్దకు లోబడటం న్యాయంగా లేదు.

ముఠురవాణిని వసంతసేనతో పోలుస్తున్న చాలామంది ఆధునికులు మృచ్ఛకటికం చదువనేలేదు. వారి మాటలువిని అలా అనుకోవలసి వస్తున్నది. వసంతసేన వేళ్ళ అని వారికి తెలుసు. వేళ్ళను కథానాయికగా చేశారు కాబట్టి మృచ్ఛకటికా కాదు. గొప్పవాడు అని వారి అభిప్రాయం. వసంతసేన

వంటి దానిని వాయకగా చేయటం కాస్త పవిత్రమే అన్న విషయం సావం వాళ్లకు తెలిసి వుండదు. కాని కొత్తగాదు సంస్కృత సాహిత్యంలో గొప్ప వంటిరుదు. ఆ అవంటిరుదు మృచ్చకటికం వడువకుండా వసంతసేనను గురించి మాట్లాడినట్లు

ఆకాశవాణి

ఈ మధ్య కొన్నాళ్లనుండి విజయవాడ కేంద్రం “భక్తిరంజని” ప్రసారానికిముందు. ఉదయం, దేశభక్తి కేయం ప్రసారం చేయడం ప్రారంభించింది. ఈ ప్రసారం ప్రారంభించిన మొదటి రోజుల్లో, ఒకే కేయాన్ని దేశభక్తి కేయంగా, ప్రబోధ కేయంగా కూడా పేర్కొనేవారు, కాని దరి మిలా ప్రబోధాన్ని వదిలి దేశభక్తినే పట్టు కున్నారు. శుభం. ఏది దేశభక్తి కేయమో, ఏది ప్రబోధ కేయమో వారికి తెలిసివట్టు అగుపించదు. శ్రీ శ్రీ వ్యాసిన “మనో ప్రపంచం” కేయంలోని ప్రత్యక్షరమూ, అని ప్రబోధ కేయమని ఘోషిస్తూ ఉండి. ఉంటే దానిమాట విసేవాడు, ఆలోచించేవా డెవడు? దాన్ని దేశభక్తి కేయమనే అంటారు ఆకాశవాణివారు. ఇది వదిలేస్తే “బాలలు రంజి, పాపలు రంజి.” అన్న ఇంద్ర గంటి వారి కేయం బాల కేయమని వేరే చెప్పనక్కరలేదు. ఆ కేయంయొక్క ముఖ వాక్యమే అది చెపుతోంది. దాన్ని గూడా దేశభక్తి కేయమంటారు. అట్లాగే విజ

య వంటిరుదు కవ్యకుల్లం వడువకుండా మధురే వాణిని గురించి మాట్లాడినాడు అని అనుకోవలసి వస్తున్నది.

— మురారి.

మూరి వారి “నవ సంధ్యా, యుగ సంధ్యా” అన్న కేయమూ దేశభక్తి కేయమే, ఇట్లా చూస్తే “గగనమంతా నిండి పొగలాగు క్రొమ్మి” అన్న కేయంకూడా దేశభక్తి కేయమే... సర్వ కేయాలూ దేశభక్తి కేయాలే... ఏదో ఒకకేయం, మొత్తానికే కేయమే కదా! అని పిటితో కొంత తృప్తి పడవచ్చు, కాని రాయబోలువారి పద్యా లను కూడా కేయాలంటారు ఆకాశవాణి వారు... ఆధునిక సాహిత్య అభిరథులూ, అర్థరథులూ, విమర్శకులతో నిండివున్న విజయవాడ కేంద్రం పద్య కేయాలలోని భేదాన్ని తెలుసుకోలేదా? అని ఆశ్చర్యపడ వచ్చు, కాని అక్కరలేదు. వారికి అంత ఓషిక లేదు.

ఈ ఓషిక లేనితనంలో అభిమానం కూడా కలిస్తే చెప్పవలసిందేముంటుందిక. ఇరవై రోజుల్లో ఒకే రచయితకి మూడుసార్లు అవకాశం ఇచ్చిన విషయం లోగడ ఈ శీర్షిక క్రిందనే “జయంతి” పాఠకులు చదివారు. రచయితను వదిలివేసి రచననే మూడుసార్లు ప్రసారం చేసారు విజయవాడవారే. మే 1న మధ్యాహ్నం మూడు గంటలకు ముచ్చటగా మూసోసారి ప్రత్యేక ప్రసారం జరిగింది.

ఆ రచన మీద "బాటసారి ప్రశ్న". ప్రశ్నకు ప్రసారయొక్క అవసర మేమిటో తెలియదు మరి. ఆ నాడు శ్రీ శంకర భగవత్పాదుల జయంతి. ఈ నాటికీ ఆ జయంతికి ఏమీ సంబంధం లేదు. ఈ నాటికీ మండపాక రాజేశ్వరశాస్త్రి గారిది. వారి రచనను ఆకాశవాణి వారు తమ కనుగుణంగా కుదించి పంపిస్తారు. తమ కుదింపు కాబట్టి అంతగా అభిమానం ఉండి ఉంటుంది. కాకపోతే ఆ రచయిత వ్రాసిన నాటికలు ఇంకా ఉన్నాయి. ఆ నాటికల విషయం కూడా సంగీత విషయమే. వాటిని ప్రసారం చేస్తే, అటు రచయితకూ, ఇటు శ్రోతలకూ లాభంగా ఉండేది. కాని ఈ ఊహ ఆకాశవాణి వారికి లేదు. కొత్తవాటికోసం ఎవడు బాధపడుతున్నాడు. సిద్ధంగా ఒకటి ఉండనే ఉందిగా! ఊహ ప్రసారం చేయండి, "నడిచిందే బండి" అన్నట్టుగా ఆకాశవాణి వారు ప్రవర్తిస్తున్నారు. ఏది ప్రసారం చేసినా కాలం గడుస్తుంది గదా! అనేదిలాసా అధికం.

శ్రీ శంకరుల జయంతి సందర్భంలో విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారి 'సర్వజ్ఞుడు' అనే నాటికను విజయవాడ ప్రసారం చేసింది. ఇదేమీ కొత్తదికాదు, పాతదే. దీన్ని ఎన్నో శ్రోతల రికార్డు చేసారో, తెలియదు. పూర్తిగా చెడిపోయింది. విన్నామనేదేలేవు, పం విన్నదీ తెలియని స్థితి శ్రోతలకు కలిగింది. గొరగరలు, గీరలు అతి. అన్నదే అనడం, అసలు స్థలాల్లో సరిగా వినరాకపోవడం ఈ

'రికార్డు' యొక్క ప్రశ్నకథలు. ప్రసారం చేసేముందు తా మొకసారి విందామనే ఓపిక కూడా ప్రసారకులకులేదు. వాళ్లకు బదులు శ్రోతలు ఓపిగ్గా వినవలసి వచ్చింది... నాటికను గూర్చి శ్రోతల్ని విముఖులుగా చేసేందుకు ఆకాశవాణివారు కనిపెట్టి అవలంబించిన కొత్త పద్ధతి ఇది.

శ్రీ శంకరుల జయంతి సందర్భంగా ఆ రోజు ప్రసారమైన కార్యక్రమం ఇదొక్కటేనని చెప్పవచ్చు. "భక్తిరంజని" లో ప్రసారమైన లక్ష్మీనృసింహ స్తోత్రానికి ఇదే సందర్భం కానక్కరలేదు, అమరవాణి సంస్కృత కార్యక్రమం. బహుళ శ్రోతలకు లాభం కలిగించేది కాదు... ఇక ఆ రోజు భగవద్దామానుజుల జయంతి కూడా. ఈ జయంతినిగూర్చి ఆకాశవాణి ఏ కేంద్రంవారు కూడా అధరస్పంద మాత్రమైనా చేయలేదు.

మరి మే రివ తేదీన రవీంద్రుని జయంతి. ఆ రోజున హైదరాబాదు కేంద్రం రవీంద్రునితో నిండిపోయింది. శ్రీ, బాల, గామిన్లు, నగరవాణి కార్యక్రమాలన్నీంటిసీ ఆక్రమించింది ఈ జయంతి సందర్భం. అంతేకాకుండా ప్రత్యేకంగా రవీంద్ర గేయానువాదాలూ, వ్యాఖ్యలూ, నాటిక కూడా ప్రసారం చేయబడ్డాయి. రవీంద్రుని గూర్చి ఇంతగా ఘోషించిన హైదరాబాదు కేంద్రం, అంతగానే ప్రతిఘోషించిన విజయవాడ కేంద్రం కూడా శ్రీ శంకరుల విషయంలో కొంచెంగా, రామానుజుల విషయంలో

యంలో ఆ కొంచెంకూడా లేకుండా శబ్దించి కిమున్నాస్తిగా ఉరుకున్నాయి. దీనికి కారణం అంత తేలిగ్గా బోధపడదు. ఆ యా కేంద్రాలలో శంకర రామానుజులయందు భక్తిభావం, కనీసం అభిమానమైనా సరిగ్గా ఉన్నవారు లేరుగదా! వారిని గూర్చిన ప్రత్యేక ప్రసారాలవల్ల ఒరిగే లాభంకూడా ఏమీ లేదుగదా! అన్నట్లు మన రాజ్యాంగంలో మతానికి ప్రాధాన్యం లేదుగదా. మరి అధికంగా ఎందుకు ప్రసారం చేయాలి? ... ఇల్లా ఉంది ఆకాశవాణి వారి ప్రసార తత్వ స్వరూపం.

విశ్వామిత్రుని కథ విన్నారా? ఆయన మేనకకు కొంతకాలం లొంగిపోయినాడు. తాత్కాలిక మనోదౌర్బల్యం అందుకు కారణం. ఏప్రిల్ 24 న నగరవాణి కార్యక్రమంలో ఆ విశ్వామిత్రుడు ఆధునిక ప్రేమ తత్వవాదనలో మేనకకు ఓడిపోయి మరీ లొంగిపోతాడు. స్వల్పంలో కుట్రలు. ఇందుని ప్రతిపక్షి - ప్రజానాయకుడు - బృహస్పతి. ఇందుడు వత్తి బూర్జువారాజు ... ఇదంతా పూర్వ గాథలను ఆధునిక పద్ధతిలో మలవడం. అభ్యుదయదృష్టికోణంలో పురాణాలను పరిశీలించడం. ఆధునిక యుగాన్ని పూర్వగాథల్లో ప్రతిబింబింప చేయడమంటే ఇదే కావచ్చు... విశ్వామిత్రుడు ఎల్లా సద్గతిని - మేనకా మోహాన్ని వదిలించుకు - పొందాడో ఈ 'మేనక' నాటికా రచయితకు అవసరం లేదు. విశ్వామిత్ర పాత్రలోని

బౌద్ధిత్వాన్ని చెడగొట్టడం మాత్రం జరిగింది ... కాక ఇదే పద్ధతిలో తిరిగి 'మేనక'కు అనుబంధంగా 'విశ్వామిత్ర' కూడా రావూరి భరద్వాజ గారు వ్రాస్తారేమో! పూర్వగాథల అంతర్యాన్ని వదిలివేసి ఆ గాథల్ని అస్తవ్యస్తంగా చిత్రిస్తే, ఆకాశవాణివారు ప్రసారం చేయడం - వారికి వాటి విషయంలో ఎల్లాంటి అభిప్రాయా లున్నాయో తెల్పుతుంది. భారతీయ 'బహుజనహితాయ' మూత్రం ఇదికాదు.

జన శుక్తి అనుసరించి కథలు, నాటికలు వ్రాయడం హద్దించ నగిందే. ఆ పద్ధతిలోనే ఈ మధ్య "జ్యోత్సాన్నిభిసారిక" అనే నాటిక ఏప్రిల్ 27న విజయవాడ ప్రసారం చేసింది. అయితే అందులో జ్యోత్సన్ని ఉంది కాని అభిసారిక మాత్రం లేదు. ప్రియుని కోసం సుంకేత స్థలానికి వెళ్లే శృంగార నాయికలలో అభిసారిక ఒక నాయిక. ఈ అభిసరణం ఇందులో లేదు. ఈ నాటికలోని శిల్పితన సౌందర్యవత్తియైన కుమార్తెను, నాట్య ప్రవీణుని దేవదాసిగా చేయాలనుకుంటాడు. అది ఇద్దరు అయ్యలన్నల (వాళ్లు అమ్మలక్కలు కాదు) వల్ల చెడిపోతుంది. లేని దోహాన్ని కూతురుమీద మోపి, తండ్రిని భ్రాంకింపజేసి అతని చావుకు కారణమౌతారు. ఈ అయ్యలన్నల వాచికం మరీ దుర్బరంగా ఉంది. వాళ్ల పాత్రలు నీచ పాత్రలే కావచ్చు. అంతమాత్రంలో వారికి అనాగరక సంభాషణలు కల్పించడం కాని, కంఠస్వరాన్ని అంత ఆవహేళనాపూర్వకంగా కూర్చడంగానీ నాటి.

కకు ఏమాత్రం న్యాయం కలిగించదు. సంగీతం ఆకాశవాణివారికి సాధారణమైన పద్ధతిలోనే ఉంది. విజయరాఘవ రచన.

మే 4 న ప్రసారమైన “రాగబంధం” అనే నాటిక ఉన్నంతలో బాగాఉన్న నాటిక. కథా విషయం దాదాపు “ఆమెకోసం” అన్న మిజమూరివారి పూర్వం ప్రసారమైన నాటికా విషయమే. కాని నిర్వహణం ఇందులో బాగా జరిగింది. కాకపోతే ప్రధాన నాయికా పాత్ర అనవసరంగా ఎక్కువగా ఆవేదనా ప్రదర్శనం చేసింది అంతే. వాచికం నాటికకు న్యాయమే కల్పించింది.

మే 9 వ తేదీన రసమయిలో ‘సంగీత రసాస్వాదన- శ్రీ ద్వారం నెంకటస్వామి నాయుడు గారితో పరిచయం’ ప్రసార మవుతుందని ‘వాణి’ చెప్పింది. కాని సరిగ్గా ఆనాటికి అది మారింది. అదివరకే సిద్ధంగా ఉన్న జటావల్లభుల పురుషోత్తంగారి “సంస్కృత నాటకాలలో సభాపాత్ర” అనే ప్రసంగం విజయవాడ ప్రసారం చేసింది. మళ్ళీ ఏదో నాటిక ప్రసారం చేయకుండా ఒక మంచి ప్రసంగం ప్రసారం చేయడం విజయవాడ వారికి “జన్మకు శివహాళి” వంటిది. శ్రోతలకు ఉపాదా. అప్రధాన పాత్రులుగా కన్పించే సభాపాత్రల ప్రయోజనం సంస్కృత నాటకాలలో ఎల్లా ఉపయోగించుకోబడిందో, ఈ ప్రసంగంలో వివరించ బడింది. సంగీత సంచికలవంటి నాటిక రసమయిలో స్థానం ఇచ్చి ఎక్కువకాలం కేటాయిస్తారు కాని

ఇలాంటి ప్రసంగాలకు సమయం అధికంగా ఇవ్వడం ఆకాశవాణి వారికి అనవాయితీ లేదు. అందువల్ల ఈ ప్రసంగం చాలా స్పష్టీకరించబడింది అని అనిపిస్తుంది.

నాటికలూ, సంగీత కార్యక్రమాలూ విడి విడిగా అనేకంగా ప్రసారం చేయబడుతున్నాయి. నాటికి ప్రత్యేకంగా కాలం ఎల్లాగూ నిర్ణయించబడే ఉంది. మరి కేవల సాహిత్య ప్రసంగాలకోసంగా నిర్ణయించబడిన ఈ “రసమయి” “సాహిత్య నందిని” కార్యక్రమాలలో మిగతా నాటిని చేర్చడం ఎందుకో తెలియదు. ఆకాశవాణికి అది అలవాటు మాత్రమే అనుకోవాలి.

మే 9 న “సాహిత్య నందిని”లో తాపీ వారి “జానపద సాహిత్యంలో కథాకథనం” అన్న ప్రసంగ న్యాయం చదువ బడింది. దీనిలో కథాకథనంలోని విశిష్ట లక్షణాలు మాత్రం చెప్పబడలేదు. కొన్ని జానపద గాథల కథలు మాత్రం ఎక్కువగా చెప్పడం జరిగింది. న్యాయం చదివేముందు ఆ చదివే వారు ఒకటి రెండు సార్లయినా చదువుకోకపోవడంవల్ల అర్థంకులు అధికంగా వచ్చినవి.

ఈ ముందు చదువకపోవడం అనేది ఒకాకప్పుడు ప్రసంగాన్ని వినే శ్రోతలకు చాలా బాధ కలిగిస్తుంది. మే 9 న “పేరంటం” స్త్రీల కార్యక్రమంలో “మహిళా మణులు: గంగాదేవి” అన్న ప్రసంగం అల్లా బాధ కలిగించింది. ఆ ప్రసంగంలో చాలా వరకు సంస్కృత శ్లోకాలు ఉన్నవి. ఏ ఒక్క

శ్లోకం కూడా కనిగూడని అయిదారు తప్పులైనా లేకుండా చదువబడలేదు. మరి ప్రసారం చేసేప్పుడు తమ బాధ్యతను తాము గుర్తిం చక పోవడమనేది ఆకాశవాణి వారికి తీసి వేయరాని లక్షణం అయిపోయింది.

“ఇంట్లోనాశత్రువులు” అన్న ప్రశంగం మే 18 న హైద్రాబాదు కేంద్రం ప్రసారం చేసింది. రచించినవారు కృష్ణశాస్త్రి గారు. చదివింది మహాకరు. ఎల్లాగైతే ఏం. హాస్యంగా చదివారు. కాకపోతే ప్రశంగమే కృష్ణశాస్త్రిగారు వ్రాయవలసిన ప్రశంగంగా లేదు. ఇది కేవలం హాస్యాన్ని కల్పించడానికే మాత్రమే వ్రాయబడి ఉంటుంది. దీనిలో నల్లులూ, ఎలికలూ, ఇంకా అనేకమైన క్రిమి కీటకాదులు ప్రవేశిస్తాయి. బలవంతంగా హాస్య రచనకు పూనుకుంటే బలవంతంగానే నవ్వవలసి ఉంటుంది తప్ప నిజంగా ఆ హాస్యం వల్ల నవ్వవలసిన స్థితి శోతలకు కలుగదు. హాస్యానికి ముఖ్యంగా కావలసింది వాక్చమ త్కృతి. మరి అదే లేకుండా ఇది వ్రాయ బడింది. మరి హాస్యం ఎలా ఉత్పన్న మవుతుంది ?

అఖిల భారత స్థాయిలో అరవైయేండ్లు నిండిన కవి ఎవరో తెలుసునా ? ఆయన సుమిత్రానందన్ పంత్ గారు. హిందీ కవి. ఆయనకు మే 20 న అరవై యేండ్లు నిండినవి. ఆయన అరవైయేండ్ల స్మృతులు నాలుగు భాగాలుగా సర్వాకాశవాణి కేంద్రాలు తమ తమ ప్రాంతీయ భాషల్లో

నాలుగు వారాలు ప్రసారం చేసుకొన్నవి. ఒక విధంగా బాలీయ కార్యక్రమంగా ఇది జరిగిందన్నమాట. హిందీ భాష భారతీయ భాషల్లో ఒక భాష. అంతేకాని దాని ప్రత్యే కత యేమీ లేదు. అది రాజభాష అయిం దంటే దానికి ఇతర కారణాలు అనుకూలం చాయి. హిందీ భాషలోని కవికి ఆకాశవాణి ఈ ప్రత్యేకత కలిగించడం హిందీ వైపు మొగ్గు చూపడమే అవుతుంది. ఇతర ప్రాంతాలలో పప్టిపూర్తి జరిగిన మహాకవులు లేకపోలేదు. వారికి ప్రత్యేకత కల్పించబడ లేదు. దానికి కారణం వారు హిందీవారు కాకపోవడం. అఖిల భారత స్థాయికి వారం దుకోలేక పోవడం. ఆ అందుకోవడానికి వేరే చాలా కారణాలుంటాయి. అందువల్ల ప్రాంతీ యులకు ఆ ఆవకాశం కలిగే ఏలులేదు.

ఈ పద్ధతి హిందీభాషయొక్క, హిందీ జనులయొక్క ఆధిక్యాన్ని ఇతర భాషీయుల మీద బలవంతంగా రుద్దడమే అవుతుంది. ఈ రుద్దడం అనేది ఇతరతా అనేక పద్ధతుల్లో జరుగుతున్నా, ఆకాశవాణిలో కూడా దీన్ని ప్రవేశపెట్టడమనేది, ఇతర భాషీయులయొక్క అవకాశాలనూ, ప్రత్యేకతలనూ తొలగి రాజ నడమే అవుతుంది. ప్రాంతీయ కాశవాణి శాఖలవారు దీని విషయం ఏమైనా ఆలోచిం చారా? ఎందుకు ఆలోచిస్తారు. దీనివల్ల వారి స్థితికి ఏమీ లోపం ఉండదుగదా !

గ్రంథ సమీక్ష

మేల్కొన్న ఆకాశం—

మనోభూమికలు—

తెనుగు సాహిత్యంలో వచనగేయం యిప్పుడు బాగా స్థిరపడిపోయింది. శ్రీశ్రీ తరువాత వచ్చిన కొందరు ముఖ్యులైన కవుల కృషివల్ల దాని విశిష్టత అనందిగ్ధంగా ఋజువయింది. వచనగేయం ఉనికిని ఋజువుచేసే దళ గడిచి, యిప్పుడు దాని అభివృద్ధిని ప్రాదించే దళ గడుస్తున్నది. ఈ దళలో వస్తున్న కవిత్వానికి, లోగడ వచ్చినదానికి ఒక ముఖ్యమైన భేదం వుంది. అదేమంటే— “మరోప్రపంచం” గేయంతో తెనుగు కవిత్వంలో ఒక మహావేళం. ఉద్యమ చైతన్యం ప్రవేశించింది. ఒక ఉద్యమాన్ని విర్మింప బూనుతున్న ప్రజానీకం జయ జయ ధ్యానాలు చేసుకుంటూ, ఆవేళంతో తమ లక్ష్యమేదో నినాదంతో లోకానికి తెలియజెప్పుకుంటూ, నగర వీధులగుండా ఊరేగింపుగా వెళ్తున్నట్లు కవిత్వం వడిచింది. ఇప్పుడు— ఊరేగింపు పూర్తి అయి, ప్రజలంతా ఎక్కడివా రక్కడ విడిపోయి, ముఖ్యులైన పది వన్నెందు మంది ఒకచోట చేరి, నిర్మాణాత్మకంగా చేయవలసిన పని ఏమిటని ఆలోచిస్తున్న వమయంలో యీ ఉద్యమం వచ్చని వ్యవస్థ ఏదో పోలీసులను పంపిస్తే, వారికి జడిసిపోయినవారు, క్షమాపణ వ్రాసి యిచ్చినవారు పోగా, మిగిలిన వలుగు రైదుగురి అకుంతిత ఓక్షలాగా. వచన

రచయిత: మాదిరాజు రంగారావు,

వెల రు. 1.25; 1.00. పేజీలు 84; 32.

రసధుని ప్రచురణలు

31.4.1965 వరదానగూడ, హైదరాబాద్.

గేయంలో ఆలోచనాత్మకము, నిర్మాణాత్మకమైన దళ వడుస్తున్నది. ఇప్పటి దళలో ఒక హిలభ్యంవుంది. రాజకీయాల్లో ఎవరెక్కువ విజాయితీ గలవారో తేలివట్లు. ఆలోచనలో భావనలో ఎవరెంత ఎత్తు ఎగురగలరో కొలుచుకోవచ్చు. ఈ దళ శ్రీశ్రీ రచనల రెండవ భాగంలో ప్రారంభమై యిప్పటి వరకు కృమ వికాసం పొందుతున్నది.

ఈ దళలో రాస్తున్న వారిలో పేర్కొనదగిన రచయిత, వర్తమాన యువకవి శ్రీ మాదిరాజు రంగారావు.

“కండ్లు లేకపోయినా, మనకంటే దూరం చూడగలడు ఎత్తైన గాలిగోపురం
పడగ విప్పి తోకపై నిలిచి అవందిస్తుంది
చెవులులేని సాము, సంగీతం.”

కండ్లూ, చెవులూ వుండికూడా తత్ప్రయోజనాన్ని పొందలేని వర్తమాన మానవ సంఘాన్ని యంతకంటే ఘాటుగా విమర్శించటం కష్టం. మావ వుపి కంటే మట్టిగోడ నయమా? కవిపిస్తే కాటేసే సాము నయమా?

“దేవతల్లా జన్మించి, రాక్షసులవలె జీవించి
ప్రాణం విడిచేరోజు
అంతిమ క్షణం మాత్రం మానవులం”

అన్నచోటకూడా విశేషమైన విమర్శకులంగా గుర్తిస్తుంటుంది.

23 ఖండికల సంపుటి “మేల్కొన్న ఆకాశం” అనే కావ్యం. ప్రతి ఖండికలో ఆలోచనాక్తి, అన వనరపు టావేళాలకు లొంగనితనం కనిపిస్తుంది. ఈ కావ్యంలో రంగారావు ప్రతిచోటా సంప్రదాయానికి ఘట్టిగా ఎదురు తిరిగి మాట్లాడుతున్న వాడివలె కన్పిస్తాడు. మానవుణ్ణి గురించి మాట్లాడినప్పుడల్లా, అది మానవ సమాజంనుండి నేటి నాగరికత స్థాయి వరకు మానవజాతి పరిణామశీలమైన పురోగమన

మార్గంలో పయనిస్తున్నదనే గాఢ విశ్వాసాన్ని వెలిబుచ్చుతూ, ఒక శాస్త్రీయ దృక్పథాన్ని ఆకళింపు చేసుకున్న వాడివలె పలుకుతాడు. మానవుణ్ణి గురించి వ్రాస్తూ.

“వ్యష్టి రూపాల సమిష్టి స్వరూపం
నైక శక్తుల సమాహారైక సూక్త్యం
సంస్కృతీ విచిత్ర జీవ సంపుటి
యుగపరిణామ చిహ్నం మానవుడు.”

పరిణామ శీలమైన సమాజంలోని మార్పును మరొకచోట చెప్తూ.

“మందే కాగడలా కొన్నాళ్ళు మతం
లోకాన్ని వెలిగించిన మూట నిజం
సూర్యోదయం ఎప్పుడో జరిగిపోయి
శిలల వృక్షల జంతువుల మృగాల
నిజస్వరూప స్వభావాలు తెలిసిపోయి
మానవుని విద్యుదాహాళక్తికి
అతని ఐచ్ఛిక రూపాలుగా మారిపోయి
కాగడాల ప్రసక్తి ఆరిపోయిన సమయం.”

అని వర్ణించాడు.

ఈ కావ్యంలోని 2 వ ఖండికలో ‘దేవునితో’ ‘దెలివిజన్’లో మాట్లాడుతూ, ‘దేవుడు’ అనే భావన యొక్క పుట్టు పూర్వోత్తరాలను వివరించాడు కవి. “సృష్టికి ఆరంభదశలోవలె మృగాలకు దగ్గరగా బ్రతికితే కాలంలో” భయంతో కూడిన గట్టి నమ్మకాలతో యీ భావన ఏర్పడిందనీ, ఆయన రూప కల్పనలను మలచడమే ముఖ్య ప్రయోజనముగా మారి చివరకు కళలు యాదాద్ధ్యాన్ని కోల్పోయాయనీ విమర్శించాడు.

“నిన్న అసంభవాలనుకున్నవి ఈ రోజుకు
పూజలతో ప్రార్థనలతో నిమిత్తం లేకుండా
లేవటికి ఆశ్చర్యం లేకుండా సంభవించడం
ఇరవయ్యో శతాబ్దం కాలం లక్షణం....”

అంటూ కాలాన్ని దేవుడుకూడా నియమించలేదనీ, ఆయన వైతం కాలానికి తల ఒగ్గక తప్పదనీ ప్రశ్నిపాదిస్తాడు. అయితే యిదేదైనా నాస్తికవాదమా అంటే కాదు. చివరకు అనిపిస్తాడుగదా దేవునిచేత.

“నే వెవరినో నాకు
నీవిప్పుడు చెప్పేదాక తెలియదు
నిజం చెప్తున్నా విన
నీవే— అంటే మానవుడే దేవుడు!”

చాలా చోట్ల యీ కవి వేదాంతమైన కవితా కనిపిస్తాడు. అంటే సంప్రదాయ సిద్ధిమైన వేదాంతం మాట్లాడటం కాదు; మానవ జీవితం ఏమిటని స్వయంగా ఆలోచిస్తూ, మతనవడే కవితా. ఈ లోచూపు యీ కావ్యం ప్రతి పంక్తిలో కన్పిస్తుంది.

“ఆకాశంపై వెలసిన ఇంద్రధనుస్సు
కనిపిస్తుంది చాలామంది కంటికి
మనస్సులో విరిసిన ఇంద్రధనుస్సు
చూడగలరా అనుకున్న ప్రతి మనిషి?”

ఈ కావ్యంలో మొదటి ఖండికలోని “వెలుగు సింహం” చర్యలు మనోహరంగావుంటాయి. అలాగే 14 వ ఖండికలో చంద్రుడు తనకు కలుగుతున్న నూతన అనుభవాలను విశదీకరిస్తాడు. మొత్తం మీద మకుటాయమానమైన ఖండిక 20. ఇందులో “నేను” “పుంజీభూత తుహినకాంతివలె” ఎక్కడ వుంటే అక్కడ వెన్నెల రాత్రి అని ప్రార్థించి, “ప్రాణాశారుణ జీవరేఖవలె” ఎంతవరకు యీ “నేను” పయనిస్తే అంతవరకు “దివాభోగ”మని చెప్తాడు. ఈ “నేను” రాత్రి అయినా, పగలైనా జాగ్రదవస్థలో వున్నప్పుడు సర్వ వ్యాప్తమై ప్రకాశిస్తుంది. నిద్రిస్తున్నప్పుడు మాత్రం అండులో నుండి ఒక రాక్షసుడు బైటికి వస్తాడు. అతనిని చూసి బెదిరి లోకం “నేను”ను ధ్వంసం చేయాలని చూస్తుంది. ఈ విధంగా మానసిక శాస్త్రం లోకల్లోకి తొంగిచూడటం నవీనుల ప్రత్యేకత.

గారి తెరల మంపులపై తుమ్మెద కాలిజాడలు. గుండెలోకు పొరలనుండి ఎగయు రాగమాలలు. పసి పాపల పెదవులపై వెలుగు నవ్వుల అలల గంగల చను మన కండ్ల ఎదుట రూపు గట్టించే యీ కవి వచనగేయం చక్కగా రాస్తూ రాస్తూ. మధ్యలో మళ్ళీ పెదో గుర్తువచ్చి పద్యం రాస్తున్నవాడివలె గాంధికైతికి తిరుగుతాడు.

“ప్రతిక్షణం ప్రతిత్యజువణువు
పరస్పర సన్నికర్షణము నొందుచు
తైలీరూపమునొందు అదృశ్యమాన
శీవిత సమాధిని కదలించే గాలులు”

‘వచలబడిన అచ్చుత్రంలా’, ‘చాచబడిన రెక్కలతో’ మొదలైనదోట్ల ‘బిడు’ చాలా చాళగా వుంటుంది. వదలివ అప్రమము, చాచిన రెక్కలంచే తెనుగుకు చాలు.

సంస్కృతపద బాహుళ్యంతో, పరిపక్వతాని బావనతో రాసిన తొలిరోజుల్లో, మూడిరాజు అన్వయం కాని కవి అని ఒక ప్రశ్న వుండేది. ఈ రావ్యంలో ఆ చాళ లేదు. నేను అనుకుంటాను, బావన పరి పక్వమైనకొలది అయోమయం తొలగిపోతుందని. ఎందుకంటే శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారి వంటి సమాన పటుత్వంగల రవులలో, మాట తెలియకపోతే నిఘంటువు చూసి తంటాలు పడవచ్చు. కాని అధునికులను కొన్నిచోట్ల పట్టుకోవడం చాలా కష్టమై, యీ అయోమయత్వం, అధునిక కవిత్వానికి వ్యతిరేకంగా చేసే వాదనకు అలంబమయ్యే ప్రమాదం వుంది. అర్థరాశిన్యం—అంటే అన్వయ క్లిష్టత— కావ్యంలో క్షమించరాని దోషము. “నా బావన నాది” అంటే ‘బావకవుల’ రోజుల్లోనే ప్రజలు వినలేదు. యిప్పుడు అసలు వినరు. ప్రజల మాట దేవు తెలుగు, పండితులైనా ఆనందించాలిగదా.

—సుందుర్తి.

అధునిక కవిత్వంలో వచ్చిన కొత్తమార్పు- చాలా ప్రధానమైనదీ— కవిత్వాన్ని కేవలాలేఖం నుంచీ, వైయక్తికమైన అనుభూతుల పరిధులనుంచీ దూరంగా ఉజ్జ్వలమైన సంప్రదాయమూ, ఆత్మాధునిక శాస్త్రీయ వృత్తపథమూ, సమస్త మానవ శ్రేయో బావన కలిగిన సూతన మార్గం. ఇందుకే అభ్యుదయ కవిత్వం తనకుతాను భరతవాక్యం పలుకుకొని ఈ కొత్త మార్గానికి చోటిచ్చింది.

ఈ మార్గంలో ఒక్క చందో మార్గానికి ప్రాధాన్యం లేదు. బావానుగుణమైన, శిల్ప సమన్వితమైన యే రచన అయినా అభివ్యక్తి వనుసరించే చందస్సును యెన్నుకుంటున్నది. చందోబందోబిస్తు లన్నీ తెంచేయమన్నవాళ్ళా యివాళ్ళా కొత్తగా చందస్సు కోరడంలో యిదే తాత్పర్యం.

ఈ మార్గం ఒకవేపు కావ్యరీతిలో, ఒకవేపు ఖండికారీతిలో సాగుతున్నది. కావ్యగతరంగా పాత్రల ఆంతర్యం తీర్చడంలో, ఖండికలలో వైయక్తికమైన అనుభూతిగా వ్యాఖ్యానించడంలో యెక్కువగా వ్యత్యమాతున్నది. అధునిక శాస్త్రీయమైన వ్యాఖ్యానాలు, అనుభూతికి సమన్వయం చేయడం వైయక్తికమైన పద్ధతిలో చేసేప్పుడు కావ్యంలోకన్నా యెక్కువ అవకాశం ఉన్నది. కాని దీనిలో అన్వష్టత యేర్పడే ప్రమాదం లేకపోలేదు.

ఈ ఖండికారీతిలో జరిగిన రచనా మార్గంలో విశిష్టమైన అభివ్యక్తితో కవిత్వం రాసేవాడు మూడి రాజు రంగారావు. ఈయన వ్రాసే కవిక ముక్త చుందో రచనకు కొంచెం దూరంలో ఉండేదని, సాధారణంగా ఈ మార్గీయులు ఆంధ్యానుప్రాసను,

వంశమును దగ్గరగా ఉండే సూటిగా చెప్పే లక్షణం
 పెంచుకున్నాడు. ఈ రెండో లక్షణంతో కవిత్వ
 వచనమే అయ్యే ప్రమాదం కలుగుతున్నది. ఇది
 వీక్షణ వృత్త. మాత్రావ్యంధావతీసులు చేసే ప్రధాన
 వైఫల్యం విమర్శ. రంగారావు ముక్తవ్యంధంలో ఈ
 క్రొత్త అభివ్యక్తితో, సాదించిన అంతర్లయతో ఈ
 ప్రమాదాన్ని దూరం చేసుకున్నాడు.

మనోభూమికలు ఆన్న ఖండకావ్యం మాన
 పుడియొక్క అనేకములైన మనోదళలు పరిణామాలు
 రక్షణ. అంతర్లయ చిత్రించే కావ్యం ఇందులో
 ఏడు ఖండాలు ఉన్నవి. ఒక్కో ఖండంలో
 ఒక్కొక్క దళయొక్క విపుల రేఖలు గీయబడ్డాయి.

ఏ ఖండానికి ఇదమిద్దమని పేరు చెప్పబడ
 లేదు.

మొదటి ఖండంలో సృష్ట్యారంభంనుంచీ
 అకాంతియొక్క స్వరూపం నిర్వచింపబడింది.
 వృష్టికి పూర్వం కాంతమైన స్థితినుంచీ సర్వసృష్టిలో
 కలిగిన దుఃఖం, తన్మూలకమైన అకాంతియొక్క
 స్వరూపం నిరూపింప బడింది. సృష్టి అంటేనే
 దుఃఖం. ఇది సృష్టి ఉన్నంత కాలం సర్వతో
 వ్యాప్తంగా గోచరిస్తున్నది.

జీవితంలో ప్రతిక్షణ మొక సోపానం
 అనుభవంతో గమ్యప్రాప్తసోపానాలపై
 కాలానుసారం వెళ్లడం ప్రతి జీవికీ సహజం
 జీవుని బహిష్కర్షరూపం అకాంతి ప్రపంచం.

అని జీవునియొక్క బహిష్కర్షరూపాన్ని నిర్వ
 చించినాడు. అంటే జీవుని ఆనందమయమైన అంత
 స్వరూపం వేరే ఉందని ఈ కవి భావిస్తున్నాడు.
 ఈ కృతి అంకా ఈ అంతస్వరూపమైన ఆనందమైన
 వైఖరిని పొందే ప్రయత్నమే.

ఈ విధంగా ఈ కావ్యం అకాంతిలో బయల్దేరి
 కాంతిమయమైన సర్వజనుః పలాటమున జ్యోతి

రేఖను అందుకొనే యత్నం గోచరిస్తున్నది. ఒక
 విధంగా ఈరీతి టి. యస్. ఇలియట్ 'వేస్టులాండ్'ని
 గుర్తుకు తెస్తున్నది. ఇలియట్ కవిత్వ సామాన్యంగా
 అందరికీ అర్థంకాదు. అర్థం అవడానికి తగిన
 సంస్కార బలం ఉండాలి. ఇలియట్ కవిత్వ అర్థం.
 అయ్యేందుకు సంస్కారం సంపాదించుకొన్నట్టే
 రంగారావు వంటి శాస్త్ర. మనో. వేదాంతాల నమ
 వ్యయం గల విలక్షణమైన అభివ్యంజన కల కవి
 త్యాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి సంస్కారం కావాలి.
 సంస్కారం ఉంటే ఇది అర్థం కాకపోదు. ఈ
 సంస్కారమన్న ముసుగులో అయోమయమన్న
 దోషాన్ని నేను చాచడంలేదు. ఈయన కవిత్వలో
 ఈ దోషం ముఖ్యంగా ఈ పుస్తకంలో చాలా
 తక్కువ.

ఈయన 'చాదస్త వ్యావహారిక వాది' కాదు.
 ఇందులో 'ము' ప్రత్యయంత రూపాలు మొదలైన
 ప్రాచీనాంధ్ర భాషా స్వరూపము గోచరిస్తున్నది.
 ఈ తరం కవుల్లో సాధారణమైన అప్యతృప్నత ఈ
 కవిత్వంలో గోచరించదు. వచన పద్యం వల్లించరు
 వాత సాధింపబడని అక్షర రమ్యత ఈ కవిత్వంలో
 భాసిల్లుతున్నది. తెలుగు సంస్కృత శబ్దాలు ఒక
 లయానుగుణంగా కలసిపోతవి. సంస్కృత సమా
 సాలు అక్కడక్కడా పొదుగబడి ప్రకాశిస్తున్నవి.
 పూర్వం ఈ కవి సంస్కృతప్రాయంగా రాసేవాడు.
 ఇప్పుడు అభివ్యక్తిలోని గాంభీర్య మాదుర్యాల పుర
 స్కరించుకునే సంస్కృత సమాన రచన చేస్తు
 న్నాడు.

అయినా అక్కడక్కడ ఏవో కొన్ని శబ్ద
 సంబంధములైన లోపాలు లేకపోలేదు. 'తైక్షణ్య' 'సమాజ సరిహద్దులు' 'సమున్నేప వృత్తికాగం' 'సమాధ్యాదన మేఘమందలి' ఇవి రుచించని ప్రయో
 గాలు. ఇవే లేకుంటే ఎంతో వ్యవస్థగా ఉండేది
 ఖండ కావ్యం.

విజ్ఞానశాస్త్ర యుగంలో మానవుడు ఎట్లా వికసించిందీ, ముందుముందెట్లా వికసించేదీ వివరిస్తుంది రెండో ఖండం. మానవుడు బాధపడుతూనే ఉంటాడు వైకుంఠపాళిలోలాగా. ఈ ప్రపంచం 'అత్యుష్ణి' చెందు ఏకాకృతి ప్రపంచం. దిందున్న ప్రారంభం తెలియని పరిణామం సాగిపోవు రేఖా పలయం' అని వ్యాఖ్యానించుతాడు. మానవుని మనస్సు ఇలా సాగింది.

"సహర్షమై, భాగవత తేజోభావమయమై:
కర్కశమై, దానవతా స్వభావ సందిహితమై:
నగ్నమతి మానవుని అకాంతి ప్రపయం
కరువాత నేర్చుకుంది ప్రేమలో ద్వేషం"

మొదట ఈ మనస్సు నగ్నమైందే. అర్హములూ, కర్కశములూ అయిన భావముల నాశ్రయించి యిది ప్రేమనూ ద్వేషాన్నీ నేర్చుకుంది. ఈ ప్రపంచం యిప్పుడు "సమ శక్తుల మధ్య సంఘర్షణలతో, దుర్బలుల ఆవేదనతో సంస్కారజల రక్తిమలై సహజంగా కాంతంగా అకాంతి సంపరివ్యాప్తమై మహాకాళం, తిరిగి మొదలౌతుంది అనువుతో ఆశ్వాసం" అంటాడు. సమ శక్తులైన పెద్దరాజ్యాల సంఘర్షణ, చిన్న రాజ్యాల ఆవేదన యిది సంస్కారక్తిమలై సహజమైందంటాడు. ఈ ఉపమానం ఈ యుగంయొక్క అంశాన్నీ, అనువుతో ప్రారంభమయ్యే మరో నవయుగాన్నీ సూచిస్తున్నది. ఆ యుగంలోనే ఈ అకాంతి ఆశ్వాసం ప్రారంభం అనడంవల్ల అదే సంతకానందమయమైంది కాదని ఆ యుగమూ దాటి అందుకోవలసిన అంతిస్తు చేరే ఉండని గోచరిస్తున్నది. అందుకే ఈ ఖండం చివర ఈ విజ్ఞాన యుగంలో మానవుడి స్థితిని వర్ణించి చివరకు అంటాడు—

"ఆరంభం— అకాంతి సంతరింపగా
యత్నించిన విసూరన సూర్యయుగం

పూర్వపు తన సహజ స్థితి రావడానికి
పూర్వదరావేదనాగ్నితో. — అంతం."

ఈ పద్ధతిలో ఈ కావ్యాన్ని చదవాలి. విజ్ఞాన శాస్త్ర విషయాలు చెప్పేప్పుడు వాటిని కవిత్వా పరిభాషలో చెప్పాలనే ప్రయత్నం ప్రతిభామహితమైనది. ఈ విషయాలు ఆ పరిజ్ఞానం ఉన్నవారికే కాని స్ఫురించవు.

మొదో ఖండలో జీవుల ఆలోచనతోని భేదాలు లక్ష్యించి చిత్రించబడ్డవి. రోకంలో కొందరు కేవలం ఈ బ్రతుకు సాగించడమే పరమార్థం అయిన వారు. వారికి 'పిప్లమకు'లనూ భేదం ఉండనే ఉంటుంది.

'మన్వంతరాలుగా పరికర్మమించిపోవు
జగన్నాథ రథచక్రాలు పట్టుకొని
మృత్యువు ఊహలతో వదలని చీకటివలె
నీడలు వదలిపోలేని భైరావారాలు.
సాంఘిక సమభావ స్థితి కందుకొనని
అన్నజీవుల ఆరాటం— ఆరనికాష్టంవలె,
జీవితం కృతవుగా పరిణమింప జేయు
మనః ప్రాణి ఆవేదన— జ్వలించే సప్తార్చివలె—

ఈ చక్రాలలో జగన్నాథ రథచక్రాలన్న మాటలో శ్రీశ్రీ ఉద్యమంయొక్క లక్ష్యాన్ని ఉటంకించడం లభిచింది. ఈ ఉద్యమం ఆరని కాష్టం నంటిది. వాళ్ల లక్ష్యం అందుకొనడం సాధ్యమౌచుందా? అది ఆరని కాష్టం వంటిది. వీరికంటే అరితంగా మనోజీవులు జీవితాన్నే కృతవుగా పరిణమింప జేసేవారు— వారి ఆవేదన సప్తార్చి వంటిది. అగ్ని అన్న అర్థంలో వాడబడ్డ ఈ శబ్దం సప్తదశలలో ఈ రథయిత చిత్రించిన మనోభూమికలను చూడ వ్యంజిస్తున్నది. నాల్గో ఖండంలో అర్థ చైతన్యవృద్ధి చెప్పబడింది. ఐదో ఖండం తనకు ఈశ్వరుని స్ఫూర్తి కలగడాన్ని చెప్పేది.

ఈ కావ్యంలో సాధక దళా, ఈశ్వర సాక్షి
కార్మిక దళకు చెందిన ఆలో ఏదో ఖండాలు అత్యం
తమూ ఉజ్జ్వలంగా ఉన్నవి. భావనలో, కల్పనలో,
వ్యక్తిలో కొదా త్వం పరిస్థుటంగా గోచరిస్తున్నది.
బిదో ఖండం చివర,

“వాకు కనిపించినది భగవంతుడని చెబితే
వాళ్లు ను వదిలివేశావనుకొని, ఆమాయకంగా
ఎవడికివాడు మనస్సులో సంలోపిస్తాడనుకుంటూ”

విజ్ఞానశాస్త్రం ముత్తుతో వేదాంతాన్ని పొందుకో
లేదో అబ్బులని గూర్చి ఈ వాక్యాలు. వాళ్లు పావం
అదీ యిదీ విరుద్ధమనుకుంటారు. సాధకుడు “దేవ
తాత్వ పరిధివరకు విడివిడిగా, ఆవల ఇరువుర మొక
టిగా సంవిలీనమై పోదాం” అంటాడు. ఈ జగత్తు
యొక్క సరిహద్దు దాటితే తరువాత పరమేశ్వరుడే.
అక్కడ భేదమే లేదు. చివరి ఖండంలో పరమే
శ్వరుణ్ణి పొందుతూ సాధకుడు—

భూమిని మరచి ప్రాంతరుదార కాంతి పుంజంలా
విశ్వాత్మలో ఏకమై నిరాకారమైపోతే తప్ప

తవలో దూకితే ఈ అగ్నివి అర్చగలదా; సముద్రం
శరీరాంవలమాత్ర దన్ను జలబిందు సమూహం.

రాత్రివేళ దూరంగా కనిపించే అమృతాంకు
బింబంలో సంవిలీన మౌదామనుకున్న జీవి యొక్క
అగ్ని శిఖాభ శరీరాన్ని ఈ సముద్రం (వ్యావహారిక
జగత్తు) భరించలేదు.

అకాంతిలో ప్రాగ్భందమైన కావ్యం చివర
ఇలా ఉంది—

“అక్కడేగా రూపురట్టున దెక్కదా

లభించని కాంతి

అక్కడే కన్పించునది

సర్వజనుష్ఠలాభముఖజ్యోతిరేఖ

ద్వావర్తిత సృష్టియొక్క

అచ్చమైన తొలి వెలుగు రూపం”

ఈ విధంగా ఈ చివరి ఖండాలలోకి వచ్చేప్పు
టికి అద్వైత భావన సువిస్పష్టంగా గోచరిస్తున్నది.

బహుముఖీనమైన ఆధునిక కవిత్వంలో ఇది
మహా తోర్క.

— దామెర మల్లారెడ్డి.

“ఒకడు నాచన సోమన్న”, “సాహిత్యధార” నమయమునకు
అంజకపోవుటచే ప్రచురించలేక పోయినాము.

అక్షర కొలది బారతీయుల కొఱకు మంచి సిగరెట్లు

చౌకగా

ది హింద్ టుబాకో ఆండ్ సిగరెట్ కం. లిమిటెడ్

హైదరాబాద్ - చ. వాడు ●

తయారు చేయుచున్నారు.

* అజంతా

* ఎల్లోరా

* ఓర్విస్

స్ఫూర్తిదాయకమైన ఈ సిగరెట్లు

ఆరోగ్యపూర్ణ నాణ్యతను

ఆధునిక యంత్రములతో నిర్మింపబడినవి.

విశేషజ్ఞులచేత నిర్ణయింపబడిన పొగాకు.

వీరకండిషండ్ గోదాములలో ఉంచబడితే ఈ సిగరెట్లు ఎప్పుడూ తాజాగా ఉంటవి.

PROCEEDINGS OF THE DIRECTOR OF PUBLIC
INSTRUCTION, ANDHRA PRADESH.

R. C. No. 973 M 4/58.

Dated 8-6-59.

The following Telugu monthly is commended for use
in all the Libraries of Schools, Colleges and Public Libraries in
the State.

Name: JAYANTI

K. RAGHAVA REDDY,

For Director of Public Instruction

HEALTH & LOCAL ADMINISTRATION DEPARTMENT

G. O. Ms. No. 2379 Tel. A D/26 September 59

The Government commend the purchase of the
Telugu Literary Monthly Magazine "JAYANTI" published by
Sri J. Gouthama Rao, by the libraries maintained by them.

తెలుగు విశ్వవిద్యాలయం

గ్రంథాలయం

సంఖ్య... 21145

ది... 15/4/94

M. LOKANATHAM,

Dy. Secretary to Government.

"జయంతి" పై రెవెన్యూ డివిజన్ 'హిగిన్స్ బాధ్య' పుస్తకశాలలో దొరుకును.

ఉస్మాకాపురా, రవీంద్రనగరమునుండి జావ్వాపి గౌతమరావుచే క్రియచిత్తము.

ముద్రణ: ఆంధ్ర ప్రదేశ్ పబ్లికేషన్స్, హైదరాబాద్.

